

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Sonata Malinauskaitė

Švietimo kokybės vadybos iššęstinių studijų programos studentas

**MOKINIŲ IŠ SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ, DALYKO
MOKYTOJŲ IR SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ BENDRAVIMO IR
BENDRADARBIAVIMO KOKYBĖ**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
doc. dr. Daiva Malinauskienė

Šiauliai, 2012

Darbas originalus.....Sonata Malinauskaitė
(Studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. MOKINIŲ IŠ SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ, SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ IR DALYKO MOKYTOJŲ BENDRAVIMO IR BENDRADARBIAVIMO KOKYBĖS TEORINIAI ASPEKTAI.....	9
1.1. Mokinių iš socialinės rizikos šeimų apibrėžtis ir charakteristikos.....	9
1.2. Bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės samprata ir svarba.....	12
1.3. Mokinių iš socialinės rizikos šeimų socialinės, pedagoginės ir psichologinės problemos mokykloje.....	16
1.4. Mokykloje dirbančių socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų veikla, dirbant su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų.....	20
2. MOKINIŲ IŠ SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ, DALYKO MOKYTOJŲ IR SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ BENDRAVIMO IR BENDRADARBIAVIMO KOKYBĖS EMPIRINIS TYRIMAS	26
2.1. Tyrimo metodika, imties charakteristika ir tyrimo metodai.....	26
2.2. Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų bendravimo ir bendradarbiavimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų kokybės analizė	29
2.3. Socialinės rizikos grupės vaikų bendravimo ir bendradarbiavimo su dalyko mokytojais ir socialinių pedagogų kokybės analizė	48
IŠVADOS.....	67
REKOMENDACIJOS	70
LITERATŪRA.....	71
PRIEDAI	74

SANTRAUKA

MOKINIŲ IŠ SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ, SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ IR DALYKO MOKYTOJŲ BENDRAVIMO IR BENDRADARBIAVIMO KOKYBĖ

Magistro darbas

Darbe atlikta teorinė socialinės rizikos grupės mokinių ir mokykloje dirbančių dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės analizė. Anketinės apklausos metodu atliktas tyrimas vienoje pagrindinėje, trijose progimnazijose ir vienoje vidurinėje Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrimo metu apklausta 174 respondentai.

Išanalizavus tyrimo rezultatus paaiškėjo, kad kelta hipotezė pasitvirtino: išryškėjo tendencija, jog mokinių iš socialinės rizikos šeimų, dalyko mokytojų ir socialinio pedagogo bendravimo ir bendradarbiavimo kokybei įtakos nedaro mokinių priklausymas socialinės rizikos šeimai.

Svarbiausios empirinio tyrimo išvados:

1. Daugumos dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų nuomone, bendravimui ir bendradarbiavimui su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų reikia skirti daugiau dėmesio, nes jie stokoja bendravimo namuose, neturi susiformavusių reikalingų bendravimo įgūdžių, todėl kartais netinkamai elgiasi, turi psichologinių problemų, išgyvena socialinę atskirtį, sunkiau socializuojasi, turi mokymosi sunkumų ir lankomumo problemų, stokoja informacijos apie tai, kur galėtų kreiptis pagalbos įvairiais klausimais.

2. Analizuojant tikėtiną lyties įtaką mokinių bendravimo kokybei su dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais galima teigti, kad lytis turi įtakos bendraujant su pedagogais: vaikinai labiau nei merginos vengia klausti patarimo, mažiau stengiasi pateisinti pedagogų lūkesčius ir tinkamai elgtis, dažniau vengia kontakto, nesilaiko elementaraus mandagumo taisyklių, yra mažiau dėmesingi ir labiau nekantrūs bendraudami su dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais.

3. Išanalizavus duomenis pastebėta, kad tarp dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų bei mokinių (tiek iš socialinės rizikos, tiek iš ne socialinės rizikos šeimų) trūksta tarpusavio pasitikėjimo. Mokiniai įvardijo tokias nepasitikėjimo dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais priežastis: baimė, kad paslaptys bus paviešintos; nuomonė, kad paslaptys galimos tik tarp artimų žmonių, draugų, o pedagogai nėra nei draugai, nei artimieji. Dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai nepasitiki mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, nes šie nesilaiko duoto žodžio ir yra linkę meluoti.

4. Socialiniai pedagogai, dalyko mokytojai ir mokiniai bendravimo ir bendradarbiavimo kokybe įvardijo nuoširdžius tarpusavio santykius, tarpusavio supratimą, pasitikėjimą, tarpusavio pagalbą, pagarbą, toleranciją. Mokiniai dar akcentavo lygiateisiškumą, gerą psichologinę atmosferą. Specialistai tvirtino, kad bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę užtikrina pedagoginis pasiruošimas ir kryptinga veikla.

SUMMARY

The title of the Master work: Quality of Personal Contact and Collaboration between the Risk Student Groups, the Secondary School Teachers and the Social Educators.

The author analyses theoretical problems of quality of the personal contact and collaboration between the risk student groups, the secondary school teachers and the social educators. The author based work on doing research by questioning 174 respondents from 1 main school, 3 progymnasium schools and 1 secondary school of Siauliai, Lithuania.

The most important results of the empirical research can be inferred:

1. According to opinion of majority of the social educators and the school teachers, personal contact and collaboration with children from the social risky zones families should be paid more attention. The children are in want of personal contact at home, they have not got formed needful communicative skills so that can become the base for their unsuitable behaviour. As a rule, these kids have got psychological problems, they go through the social separation. The other problem is their socialization. The students have got the learning and attendance problems. They have not got enough information about possible assistance.

2. The author evaluates quite possible sexual influence on quality of contact and cooperation between the students, the teachers and the social educators. His conclusion: the boys more than the girls avoid questioning for advice and avoid personal contact with the school teachers. They have not tried to justify the educators expectations and be correct as the girls often do. The boys are often impolite, they are less attentive and more impatient communicating with the teachers.

3. On the ground of the research database the author concludes that there is a lack of confidence between teachers, social educators and students as from the social risk families so from the non-risky ones. According to the students there are some reasons for the lack of confidence: they are afraid of announcing of their secrets; it cannot be secrets between the school adults and students because they are not friends, they are not nearest and dearest to one another. The teachers and the educators have not believed to the students from the social risky zone's families as they do not keep a word and they are disposed to lie.

4. All three researching groups (students, teachers and social educators) called quality of personal contact and collaboration—cordial, frank, confident and respectful interrelation, understanding, the help and tolerance. The students extra stressed on equality of rights and good psychological atmosphere. The teachers and the social educators claimed that quality of personal contact and collaboration are ensured by pedagogical preparation for work and purposeful activity.

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Pasak S. Šalkauskio (1991), mokytojas, siekdamas visapusiškai ugdyti asmenybę, turi nuolat glaudžiai bendrauti ir bendradarbiauti su mokiniu, jo šeimos nariais, būti patikimas ir įgaliotasis asmuo, kuris privalo ugdomąjį savo veikimą suderinti su šeimyniniu auklėjimu. Nuostabu, jei vaiko šeima yra pavyzdinga, t. y. darni, tėvai išsilavinę, kultūringi, vyrauja idealios gyvenimo ir mokymosi sąlygos. Tokiu atveju, yra tikėtina, jog pedagogo ir mokinio iš tokios šeimos bendravimas ir bendradarbiavimas vyks sklandžiai. Tačiau kyla klausimas, o jeigu vaikas yra iš socialinės rizikos (asocialios, nepasiturinčios, vaikų nepriežiūros bei šeimoje kylančių konfliktų) šeimos, kur nuolat vyrauja nepritekliai, menka tėvų ir vaikų emocinio bendravimo kultūra, netikęs pavyzdys ir nepakankamas dėmesys vaikams? Juk dažniausiai (žinoma, yra išimčių) iš tokių šeimų ateina vaikai, turintys mokymosi motyvacijos, elgesio ar psichologinių problemų, kurios vienaip ar kitaip pasireiškia bendraujant su klasės draugais ir pedagogais. Dėl išvardintų ir daugelio kitų priežasčių dažniausiai prieš pastatoma didžiulė nebendravimo siena tarp pedagogų ir mokinių iš socialinės rizikos šeimų. Tokiu atveju apie bendradarbiavimą, jau nebegali būti nė kalbos.

Dažnai tenka girdėti, jog mokyklose iš socialinės rizikos šeimų mokiniai patiria tolerancijos stoką, nepagarbą nuomonei, diskriminaciją dėl socialinės ir turtinės padėties, dėl vyraujančių grožio, gabumų ir elgesio standartų neatitikimo. Yra nusistovėjusi visuomenės nuomonė, jog socialinės rizikos šeimose, išauga tik blogi žmonės – nesilaikantys visuomenės normų, įvairiai jas pažeidinėjantys. Mokiniai iš socialinės rizikos šeimų stokoja dėmesio, bendravimo, šilumos, meilės savo šeimose. Jie žymiai dažniau susiduria su fizine, emocine ir psichologine tėvų prievarta. Socialinių pedagogų, dalyko mokytojų ir mokinių stereotipiniai vertinimai bei išankstinės nuostatos įtakoja prastą mokinių iš socialinės rizikos šeimų savijautą mokykloje. Dažniausiai tokių šeimų vaikai patiria ir socialinę atskirtį. Patirdami vien patyčias, nesėkmes, mokiniai iš socialinės rizikos šeimų ima gintis. Jų gynyba pasireiškia įvairiais būdais – vieni tiesiog „užsidaro“ savyje ir stengiasi atsiriboti nuo aplinkinių, antri – imasi agresijos, tikėdamiesi taip susilaukti aplinkinių dėmesio, tretii – ieško užuovėjos, pripažinimo pas tokius pat kaip ir jie, už mokyklos ribų. Taigi, galima sakyti, kad mokinių iš socialinės rizikos šeimų patiriamos problemos juos įtraukia į užburto ratą. Vaikas elgesio modelius perima iš aplinkos, kurioje jis auga, su kuria vienaip ar kitaip sąveikauja. Jei vaikas neturi galimybių susipažinti su kitokiais gyvenimo modeliais, pamatyti, jog gyventi bei bendrauti galima ir kitaip, tai labai tikėtina, kad jis daugiau ar mažiau atkartos netinkamą elgesį ateityje. Susidaro tarsi užburto ratas, kurį įveikti yra labai sunku, arba visai neįmanoma.

Anot S. Dapkienės (1997, p. 16), „socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų darbo objektas yra augantis ir kaskart besikeičiantis auklėtinis. Todėl jų atsakomybė yra didžiulė tiek prieš patį

vaiką, tiek prieš visuomenę“. Koks yra ir koks turėtų būti socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų indėlis, sprendžiant šią problemą? Juk socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų vaidmuo labai svarbus kuriant pozityvią emocinę aplinką mokykloje, skatinant mokinių pasitikėjimą savimi, savigarbą ir savo vertės pajautimą. Socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai – asmenys mokykloje, kurie privalo suteikti visokeriopą pagalbą savo mokiniams, iškilus sunkumams. Ar socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai pakankamai skiria dėmesio mokiniams iš socialinės rizikos šeimų, bendravimui ir bendradarbiavimui su jais, jų socialinėms bei psichologinėms problemoms? Į šiuos probleminius klausimus atsakymų ieškojome žymių Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbuose.

Išstudijavus mokslinę literatūrą analizuojama tema, nustatyta, jog daugelis autorių nagrinėja pedagogų ir mokinių bendravimą ir bendradarbiavimą. Galvodami, kad socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai yra priskiriami mokyklos pedagogų bendruomenei, autorių mintys, kurios yra išsakytos apie pedagogų ir mokinių bendravimo ypatumus, tinka ir mūsų tiriamiesiems. Pedagogo, socialinio pedagogo veiklą su mokiniais analizuoja L. Jovaiša (1995), V. Sikorskytė-Voišnienė (1997). S. Dapkienė (1997) kalba apie klasių auklėtojų (mūsų atveju - socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų) meistriškumą bendraujant ir bendradarbiaujant su mokiniais. O. Jacikevičienė ir L. Rupšienė (1999) nagrinėja bendradarbiavimo ir kooperacijos ugdant vaikus klausimus. Mokymosi bendradarbiaujant svarbą atskleidžia M. Teresevičienė, G. Gedvilienė (1999). R. Malinauskas (2000) apžvelgia žmonių bendravimo ir bendradarbiavimo problemas bei pedagogų socialinio rengimo būtinybę. V. Rajeckas (2004) pateikia kai kuriuos socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų veiklos bruožus, kurie atspindi bendrą veiklą su visais mokiniais. D. Skeirienė (2005) aiškina, kaip nuo socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų kompetencijos priklauso bendravimo ir bendradarbiavimo sklaida. Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų situaciją nagrinėja J. Burton (1990), G. Valickas (1997), Ž. Jonynienė (2002), S. Herm (2004), J. Žalimienė (2004), J. Guščinskienė ir G. Kondrotaitė (2006), A. Suslavičius (2006), N. Baronienė (2007), T. Černiavskienė (2008) ir kt. Tačiau nagrinėtoje literatūroje pasigendama informacijos apie tai, kaip bendrauti ir bendradarbiauti su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų bei mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės klausimas kol kas yra mažai tirtas ir analizuotas.

Šiandien mokykla neužtikrina socialinės rizikos šeimose augančių vaikų socialinės rehabilitacijos. <...> Šie vaikai yra daugiau ar mažiau nukentėję dėl emocinių stresų, apleistumo, yra blogiau pasirengę mokyklai tiek naujų socialinių santykių užmezgimo, tiek mokymosi motyvacijos prasme. Todėl jiems ypač reikalingas mokytojo dėmesys, reabilitacinė pagalba. <...> mokykloje vyksta gabių ir gerų mokinių skatinimas bei blogų menkinimas, dar labiau pabloginantis problemų turinčių vaikų padėtį ir didinantis jų problemas. Dažnai neteisingai elgiamasi su neturtingais, negabiais, negražiais, „kitokiais“ vaikais, taip pat su vaikais, kurių tėvai geriantys, nerūpestingi,

neturtingi, neįgalūs, išsiskyrę ir pan. Mokytojo dėmesio, pagalbos reikalingam vaikui stoka, ar dar daugiau neigiamas jo išskyrimas, diskriminacija skatina šiuos vaikus palaikymo ieškoti kitur, kartu perimant asocialius, agresyvius elgesio modelius ir vertybes.

Tyrimo problema. Analizuojamos temos naujumą, ir problemos aktualumą nulėmė tai, jog iki šiol palyginti mažai domėtasi ir beveik netyrinėta mokinių iš socialinės rizikos šeimų ir socialinio pedagogo bei dalyko mokytojų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybė. Stokojama informacijos, priemonių, kurios padėtų detaliau išanalizuoti esamą situaciją, išsiaiškinti, ar bendravimas ir bendradarbiavimas tarp šių mokyklos bendruomenės atstovų yra pakankamas, kokia yra jo svarba šiems vaikams, kaip galėtų pasikeisti šių mokinių gyvenimas, jei socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai bendravimui ir bendradarbiavimui su jais skirtų daugiau dėmesio?

Tyrimo objektas – mokinių iš socialinės rizikos šeimų, socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybė.

Tyrimo hipotezė: tikėtina, kad mokinių iš socialinės rizikos šeimų, socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės neįtakoja mokinių priklausymas socialinės rizikos šeimai.

Tyrimo tikslas – ištirti mokinių iš socialinės rizikos šeimų, socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę.

Siekiant realizuoti tikslą, keliami tokie uždaviniai:

1. Analizuoti pedagoginę, psichologinę, sociologinę, vadybinę literatūrą nagrinėjama tema.
2. Ištirti pedagogų nuomonę apie bendravimo ir bendradarbiavimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų kokybę.
3. Nustatyti mokinių iš socialinės rizikos šeimų nuomonę apie bendravimo ir bendradarbiavimo su socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais kokybę, lyginant su mokinių iš ne socialinės rizikos šeimų nuomone.
4. Pateikti išvadas bei rekomendacijas.

Darbe naudoti šie **mokslinio tyrimo metodai:**

1. Mokslinės literatūros ir socialinio pedagogo veiklą reglamentuojančių dokumentų analizė.
2. Anketinė apklausa.
3. Statistinė tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo bazė ir imtis. Tyrimas atliktas vienoje pagrindinėje (V. Kudirkos), trijose progimnazijose (Salduvės, „Rasos“, Dainų) ir vienoje vidurinėje (Vijolių) Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrimo metu buvo apklausta 174 respondentų. Iš jų – 36 dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų (kai kurie dalyko mokytojai yra ir klasės auklėtojai), dirbančių su 6–7 klasių bei 10–12 klasių mokiniais, taip pat 138 mokiniai (6–7 klasių bei 10–12 klasių). Iš tyrimo dalyvavusių mokinių – 48 yra mokiniai iš socialinės rizikos šeimų.

Tyrimo metodologija. Socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų, bei mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės tyrimas grindžiamas humanistinėmis idėjomis.

Humanizmas (pran.*humanisme*) – pažiūrų sistema, žmogų laikanti pagrindine vertybe, jo gerove – socialinių institutų vertinimo kriterijumi, o lygybę, teisingumą, žmogiškumą – trokštamais žmonių, santykių principais (<http://lt.wikipedia.org/wiki>).

Vienas svarbiausių humanistinės teorijos teigimų, kuris ypač svarbus pedagoginiame darbe, tai, kad reikia suvokti žmogaus unikalumą, priimti žmogų, tokį, koks jis yra (būti tolerantiškiems). Šiame teiginyje glūdi labai gilūs ir svarbūs dalykai. Kiekvienas pedagogas turi pasižymėti šiuo bruožu. Kaip teigia B. Bitinas (2000) „ugdytojas, kuris remiasi humanistinės pedagogikos idėjomis, yra nusiteikęs sąveikauti su ugdytiniu kaip realybe, įsivaizduoti save ugdytinio padėtyje, jausti jo išgyvenimus, nuoširdžiai ir atvirai su juo bendrauti“ (ten pat, p. 168).

Tyrimo naujumas ir praktinis reikšmingumas. Mokslinėje literatūroje randama labai mažai informacijos, susijusios su socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų, bei mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybe. Manoma, kad šis darbas papildys stokojamos informacijos, nagrinėjama tema, bazę ir pravers ateityje, kuriant efektyvesnes bendravimo ir bendradarbiavimo formas tarp minėtų mokyklos bendruomenės atstovų.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai.

1. MOKINIŲ IŠ SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ, SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ IR DALYKO MOKYTOJŲ BENDRAVIMO IR BENDRADARBIAVIMO KOKYBĖS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Mokinių iš socialinės rizikos šeimų apibrėžtis ir charakteristikos

G. Kondrotaitė, T. Butvilas (2007, p. 97) teigia, kad vaikai yra būsimieji socialinės realybės formuotojai ir nuo jiems skiriamo dėmesio bei turinio priklausys ateities visuomenė, tautos ir jos valstybės perspektyva. Todėl, siekiant užtikrinti socialinės rizikos šeimų mažėjimą ir tai sukeliančių veiksnių atsiradimą, neužtenka aktyvinti visuomenės, teritorinių bendruomenių ar valstybės bendradarbiavimą. Mokslininkų teigimu, šios pastangos pirmiausia turėtų būti grindžiamos išsamesniu reguliuojamo reiškinių sociologiniu, psichopedagoginiu pažinimu, t.y. fenomeno išskleidimu ir jo apimtimi, determinacijos, sklaidos pasekmėmis ir realiomis jo reguliavimo (slopinimo) galimybėmis bei jų plėtimu. Kiekvienai socialinės rizikos grupei priklausantys asmenys pasižymi tam tikromis specifinėmis socialinėmis charakteristikomis: gyvenimo būdu, elgsenos ir bendravimo su kitais žmonėmis ypatumais, moralinėmis nuostatomis ir vertybių sistema. Šias charakteristikas lėmė specifinės vienai arba kitai socialinei grupei priklausančių žmonių asmenybės savybės (Pivorienė, Miliauskienė, 2006, p. 96-98).

Mokslinėje literatūroje galima rasti apibrėžimų, kuriuose atsispindi socialinės rizikos grupės vaikų samprata. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatyme (2006), **socialinės rizikos vaikas** apibūdinamas kaip vaikas iki 18 metų, kuris vaikatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, psichotropinėmis ar toksininėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, yra įsitraukęs ar linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiklą, yra patyręs ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jo galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos.

G. Kvieskienė (2000) teigia, kad **socialinės rizikos vaikai** – tai linkę nusikalsti vaikai, kurių elgesys yra asocialus, delinkventinis. Delinkventinis elgesys apibūdinamas kaip polinkis pažeisti egzistuojančias elgesio normas, dažniausiai neįvykdant rimtų teisės pažeidimų arba nusikaltimų (tai smulkūs nusizengimai, moralinių elgesio normų pažeidimai: bėgimas iš pamokų, mokyklos nelankymas, nedrausmingumas, epizodiškas alkoholio, narkotikų vartojimas). Tuo tarpu S. Ignatavičienė, R. Žukauskienė (1999), **socialinės rizikos grupės vaikams** priskiria beglobius (gatvės) vaikus, asocialiose, nedarniose arba nepilnose šeimose gyvenančius vaikus, kurie nuolatos

patiria psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą, taip pat agresyvius ir bendraamžių atstumtus vaikus bei vaikus, kurie jau yra padarę smulkių prasižengimų arba nusikaltimų.

L. Seliokienė (2004), apibūdindama **socialinės rizikos grupės vaikus, teigia, kad tai:** asocialių, nedarnių šeimų vaikai; vaikai, patyrę psichinę, fizinę ar seksualinę prievartą, taip pat vaikai, padarę nusizengimus ar nusikaltimus. D. G. Myers (2000) **socialinės rizikos grupės vaikus apibūdina** kaip:

- Vaikus, kurie atliko bausmę auklėjimo ir drausmės įstaigose arba kurių bausmės vykdymas atidėtas teismo nuosprendžiu.
- Vaikus, padariusius teisės pažeidimų, fiksuotų vidaus reikalų institucijose.
- Vaikus, turinčius pedagoginių nuobaudų fiksuotų mokyklos dokumentuose.
- Vaikus, turinčius asocialaus elgesio požymių.
- Beglobius, valkataujančius, šiukšlynų, asocialių šeimų vaikus.
- Vaikus, gyvenančius ypač sunkiomis materialinėmis sąlygomis, kurios gali skatinti delinkventiškumą.
- Vaikus, turinčius kriminogeninių rizikos požymių.
- Vaikus padariusius nusikaltimų ar kitų teisės pažeidimų.

Socialinio ugdymo I dalyje (1999), **pateikiamas socialinės rizikos grupės vaikų apibūdinimas**, kuris pristatomas 1 lentelėje.

1 lentelė

Socialinės rizikos grupės vaikų apibūdinimas

Eil. Nr.	Apibūdinimas
1.	Vaikai, kurie atliko bausmę auklėjimo ir drausmės įstaigose arba kurių bausmės vykdymas yra atidėtas teismo sprendimu.
2.	Vaikai, padarę teisės pažeidimų, fiksuotų vidaus reikalų institucijose.
3.	Vaikai, turintys pedagoginių nuobaudų, fiksuotų mokyklos dokumentuose.
4.	Vaikai, turintys asocialaus elgesio požymių.
5.	Beglobiai, valkataujantys, šiukšlynų, asocialių šeimų vaikai, pripašinti vaikų teisių apsaugos tarnybų arba pedagoginių institucijų.
6.	Vaikai, gyvenantys ypatingai sunkiomis materialinėmis sąlygomis, kurios gali skatinti delinkventišką elgesį, tai patvirtinus socialinės rūpybos skyrių, vaikų teisių apsaugos tarnybų, mokyklų vadovams.
7.	Vaikai, turintys kriminogeninės rizikos požymių.
8.	Vaikai, padarę nusikaltimų ar kitų teisės pažeidimų.
9.	Vaikai, patyrę seksualinę ar kitą prievartą.

I. Leliūgienė (2003) teigia, kad socialinės rizikos grupės vaikai patiria socialinį ir pedagoginį apleistumą, jiems trūksta tėvų ar juos pakeičiančių asmenų dėmesio, rūpinimosi, supratimo, globos. Gana dažnai neprižiūrimi vaikai gyvena po vienu stogu su tėvais, jaučia emocinį prisirišimą vienam šeimos nariui ar visai šeimai, bet tie ryšiai silpni, linkę nutrūkti ir iširti. Esant

netinkamai vaiko priežiūrai, poreikių ir interesų skirtumui, susidaro reali grėsmė vaiko psichiniams, fiziniams ir moraliniams nukrypimams. Todėl R. Žukauskienė (2001), išskiria socialinės rizikos grupės vaikams būdingas savybes, kurios pateikiamos 2 lentelėje.

2 lentelė

Savybės, būdingos socialinės rizikos grupės vaikams

Eil. Nr.	Apibūdinimas
1.	Šie vaikai – nedrausmingi, nemandagūs, įžūlūs su suaugusiais, nes namuose nėra išmokę deramai elgtis.
2.	Vaikams būdingas nepasitikėjimas savimi, dėl to jie labai greitai išsižeidžia, reaguoja į kiekvieną suaugusiųjų ar bendraamžių pastabą keiksmažodžiais, muštynėmis, įvairiais užgauliojimais arba tiesiog bėgimu iš klasės.
3.	Tokie vaikai dažnai jaučia baimę, nerimą, yra nervingi. Tai verčia juos ieškoti stiprių draugų, lyderių, kurie gali apginti nuo įvairių pavojų.
4.	Vaikų kalba dažniausiai primityvi, žodynas skurdus, kalboje jie vartoja daug keiksmažodžių, dažnai grasina savo bendraamžiams, erzina ir pravardžiuoja vieni kitus.
5.	Vaikai turi įvairių mokymosi sunkumų, sunkiai sukaupia dėmesį, nesugeba ilgesnį laiką intensyviai dirbti, greitai pavargsta ir išsenka, todėl susiformuoja neigiama mokymosi motyvacija, jie praleidinėja pamokas arba visai nustoja lankyti mokyklą.
6.	Vaikai linkę meluoti, apgauti, dažnai išsigalvoja nebūtų dalykų, kad išsisuktų nuo bausmės arba sukeltų gailestį ir užuojautą, gautų vienokios ar kitokios naudos. Jie gali meluoti, norėdami patys išsisukti nuo bausmės.
7.	Jie gana gerai orientuojasi įvairiose socialinėse situacijose, yra apskrūs, aktyvūs, sugeba numatyti, kaip galima sukelti suaugusiųjų gailestį ir užuojautą, išprašyti pinigų ar gauti kitokios naudos.
8.	Pagrindinė vertybė gyvenime jų požiūriu, yra pinigai, todėl visos jų pastangos ir mintys nukreiptos į tai, kaip ir iš kur jų gauti. Rizikos grupės vaikai gerbia ir vertina vienas kitą tik pagal tai, kiek kuris gali elgetaudamas ar kitokiais būdais įsigyti pinigų. Tai stumia vaikus į nusikalstamą.
9.	Jie nepasitiki suaugusiais, labai įtarūs, greitai pastebi suaugusiųjų nuostatas, negerbia ir niekina pedagogus, jaučiančius gailestį ar panieką tokiems vaikams.
10.	Vaikai nesugeba valdyti savo emocijų, greitai supyksta ir dėl to gali būti labai agresyvūs, visada pasiruošę pulti arba gintis nuo užpuolėjo.

L. Rupšienės teigimu (2000), nemaža dalis socialinės rizikos vaikų išauga šeimose, kurių mikroklimatą galima apibūdinti kaip blogą. Mokslininkės teigimu, prastas šeimos mikroklimatas vaikus nuteikia prieš suaugusius, skatina nepagarbą žmonėms, nedrausmingumą, nenorą mokytis, formuoja liguistai uždara ir negebančią bendrauti asmenybę. Socialinės rizikos šeimoms būdinga vaikų nepriežiūra – tai nesuteikimas maisto, drabužių, būsto, šilumos, švaros, saugumo, medicininės pagalbos, išsilavinimo, vaiko neapsaugojimas nuo pavojingos aplinkos, alkoholio, narkotikų vartojimo. Pagrindinis nepriežiūros požymis – tėvų (globėjų) nemokėjimas tinkamai reaguoti į vaiko poreikius (Šinkūnienė, 2010).

Anot I. Leliūgienės (2002), vaikai, kurie yra smarkiai emociškai pažeisti ir kurie dažnai patiria atstūmimą jų raida yra pažeista, jie turi išvystytus gynybinius mechanizmus, būdingus ribinei

asmenybei ir pastovų didelį, nenugalimą nerimą. Mokslininkės teigimu, yra pažeistas pasitikėjimo jausmas ir saugumo ribos, turi bendravimo ir santykių palaikymo sunkumų. Socialinės rizikos grupės vaikams sunku simboliškai maštyti, kas įrodo jų maštymo sulėtėjimą, visa tai atsispindi jų sugebėjime mokytis.

1.2. Bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės samprata ir svarba

Lietuvos strateginiuose švietimo dokumentuose ir mokslinėje literatūroje randama įvairių švietimo kokybės sampratų. Formaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemos koncepcijoje (2008, cit. Monkevičienė ir kt., 2009) teigiama, kad „Švietimo kokybės samprata yra kontekstuali ir kintanti. Dėl jos susitariama, ji koreguojama, atsižvelgiant į tam tikru laikotarpiu vyraujančius asmens ir visuomenės poreikius, švietimo misijos sampratą ir švietimui keliamus tikslus“. Mokslininkai (Barkauskaitė, Bruzgelevičienė, 2002; Želvys, 2003 ir kt.) taip pat pabrėžia, kad ugdymo kokybės samprata ir kriterijai yra sutartiniai. Ugdymo kokybė – sutartinių vertės požymių visuma, rodanti koku laipsniu, būdais bei priemonėmis švietimo įstaiga pasiekia savo paskirčiai būdingų švietimo sistemos ugdymo tikslų, tenkina ugdytinių poreikius, padeda pasiekti asmenybės brandos, geba valdyti procesus ir sąlygas. Europos komisija pateikia tokį vaikų ugdymo kokybės apibrėžimą: “Kokybė yra edukacinę realybę nusakanti reliatyvi sąvoka, grindžiama vertybėmis ir lūkesčiais, suprantama kaip dinamiškas, tęstinis ir demokratiškas procesas” (Quality Targets in Services for Young Children, 1996).

Veiksmingą mokinių ugdymą užtikrina bendras pedagogų, įvairių specialistų, mokyklos bendruomenės bei mokinių tėvų darbas. Tai reikalauja specifinės informacijos, atitinkamų žinių ir gebėjimų, padedančių spręsti vaiko problemas, kurių sprendimui šeimos pastangų nepakanka, o reikalinga tinkama pedagogų, socialinių pedagogų ir psichologų parama. Spręsdami vaiko problemas ugdymo įstaigoje, specialistai turi teikti kompleksinę pagalbą – analizuoti problemas ir padėti vaikams jas spręsti. Skirtingi specialistai kompleksinių vaiko problemų pavieniui išspręsti negali. Vadinasi, kiekvienos institucijos, o tuo pačiu ir visų vaiko gerove suinteresuotų specialistų, tikslas yra surasti priemonių ir būdų tam, kad būtų pasiektas pagrindinis tikslas – užtikrintos tokios mokymo ir mokymosi sąlygas, dėl kurių rizikos grupės vaikai galėtų įgyti kompetencijų, gebėjimų spręsti problemas ir priimti sprendimus, būtų pasirengę prisitaikyti prie pokyčių ir prisiimti atsakomybę už savo nuolatinį mokymąsi. Pastarajame kontekste mūsų atliekamo tyrimo ribose, itin aktualizuojami kokybiško bendravimo ir bendradarbiavimo, tarp rizikos grupės vaikų ir mokykloje dirbančių specialistų (ypač socialinių pedagogų) svarba, nes tik bendros abiejų grupių pastangos ir geranoriškas nusiteikimas, įgalina harmoningą vaiko, kaip socialiai visavertės asmenybės, ugdymą. Socialinio pedagogo pareiginėje instrukcijoje pavirtintoje Lietuvos švietimo ir mokslo ministro

2001 m. gruodžio 14 d. Nr. 1667 (Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo 2001 m. gruodžio 14 d. Nr. 1667, http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/01_12_1667.htm.) nurodoma, kad socialinis pedagogas siekia padėti vaikams geriau adaptuotis visuomenėje, bendruomenėje, švietimo ar globos įstaigoje, kitose socialinėse įstaigose, vykdančiose ugdymo funkcijas, racionaliau išnaudoti visas teikiamas galimybes lavintis, mokytis ir augti savarankiškais piliečiais. Socialinis pedagogas dirba kartu su pedagogais, dalyko mokytojais, klasių auklėtojais, kitais specialistais, tėvais ar teisėtais vaiko atstovais, bendruomene. Todėl bendravimas ir bendradarbiavimas yra išskirtas kaip vienas iš penkių svarbiausių socialinio pedagogo veiklos sričių (Socialinio pedagogo rengimo standartas, 2008). Pedagogo ir mokinių bendradarbiavimo sistemos esmė apima tam tikras ugdymo proceso dalis, todėl, kaip ji veiks, pirmiausia priklauso nuo pedagogo (mūsų atveju - soc. pedagogo ir dalyko mokytojo) edukacinio-inovacinio pasirengimo, gebėjimo įgytas žinias pritaikyti konkrečios mokyklos aplinkoje, įvertinti bei plėtoti kitų ugdymo dalyvių socialinę kompetenciją (Fullan, 1998; Hargreaves, 1999).

Analizuojant kokybiško bendravimo ir bendradarbiavimo sampratą, būtina išsiaiškinti, kas apskritai yra bendravimas ir bendradarbiavimas. Mokslinėje literatūroje yra pateikiama daugybė šios sąvokos apibrėžčių. Beveik visose akcentuojamas bendravimas kaip sudėtingas, daugialypis procesas, kurio metu partneriai vienas kitą pažįsta, keičiasi informacija, sąveikauja. Psichologijos žodyne (1993, p. 42) rašoma, jog: „bendravimas, tai tarpusavio sąveika, sudėtingi, įvairialypiai žmonių kontaktai, atsirandantys iš bendros veiklos poreikių, apimantys keitimąsi informacija, bendros sąveikų strategijos parengimą, kito žmogaus suvokimą ir supratimą“. J. Almonaitienė (2001, p. 11) teigia, kad bendravimas apima dviejų ar daugiau žmonių tarpusavio suvokimą, keitimąsi informacija, sąveiką ir santykius. V. Černiaus (1993) mintis, jog bendradarbiavimas - tai bendras problemos sprendimas ir bendras sprendimo priėmimas, atspindi mūsų nagrinėjamą problemą. Autorius teigia, kad neretai bendravimu vadinama tai, kas iš tiesų tėra bendravimas - informacijos perdavimas, priėmimas arba keitimasis ja, tai kalbėjimas, klausymas, problemų iškėlimas, tarpusavio konfliktų sprendimas ir kt. Bendradarbiavimo esmė yra tai, kad pereinama prie partneriškų santykių, kai visi situacijų dalyviai yra partneriai. Partnerystės svarbą pažymi R. Dobranskienė (2004) teigdama, jog bendravimas - tai esminis ugdymo proceso elementas, ugdytojų sąveika, keitimasis informacija, pasitikėjimo skatinimas. Pedagogas gali sėkmingai dirbti mokyklos bendruomenėje, kai sugeba bendradarbiauti su mokiniais, tėvais ir koreguoti savo bendravimą.

Analizuojant mokinių ir pedagogų santykius, svarbūs filosofo A. Anzenbacherio (1992, p. 227-229) pastebėjimai, jog norint išugdyti bendravimo kultūros pagrindus, reikia tinkamai išsiaiškinti, kas tai yra bendradarbiavimas. Ši visuomeniškumo forma glaudžiai siejama su bendravimu. Abi formos viena kitą lemia ir papildo. „*Bendravimas* (komunikacija): Tai žmonių *betarpiškų* santykių sritis. Žmonės bendrauja kaip AŠ ir TU“ (ten pat, p. 228). Tokiu būdu jie

pripažįsta vieni kitus esant asmenybes ir vieni kitus auklėja, skatina išreikšti save, sudaro vieni su kitais bendriją. „*Bendradarbiavimas* (kooperacija): Žmonės *bendradarbiauja*, siekdami *bendro tikslo. Materialinės gėrybės ir kultūrinės vertybės*, kurių jiems reikia savirealizacijai, galima realizuoti tik veikiant drauge“ (ten pat, p. 229). Tai žmonių socialinė sąsaja su kitais, atsirandanti dirbant kartu.

Bendradarbiavimo daugiaspektiškumą pažymi M. Teresevičienė, G. Gedvilienė, V. Zuzevičiūtė (2006) teigdamos, jog gebėjimas bendradarbiauti yra svarbi ir ugdymo institucijos sėkmingos kaitos prielaida. Autorės akcentuoja tai, kad žmonėms tenka ne tik išgyventi kaitą, bet ir patiems ją kurti. Bendradarbiavimas apima ne tik prisitaikymą, bet ir produktyvumą.

L. Jovaišos (2002) nuomone, bendraujant vystosi įvairūs santykiai:

- užmezgami šilti ar oficialūs kontaktai;
- vienokie ar kitokie draugiškumo ar priešiško santykiai;
- kartais veikiama vienas kitą;
- kartais bendraujama;
- vadovaujama;
- pasiduodama teigiamai ar neigiamai įtakai;
- prieštaraujama;
- konfliktuojama;
- lenktyniaujama.

Išvardintos santykių formos yra dažnos ir mokyklos aplinkoje, ypač vyresnėse klasėse, kai aptariami bendravimo ypatumai tarp mokinių ir tarp mokinių ir pedagogų. Norint išvengti kai kurių nemalonių situacijų, kurios kyla bendravimo metu tiek formaliosios, tiek neformaliosios veiklos metu, pedagogai (o ypač tai svarbu socialiniams pedagogams, kurie dažniausiai bendrauja su vaikais, turinčiais sunkumų ar problemų) turi žinoti pagrindinius sėkmingo bendravimo su mokiniais ypatumus (Černius, 1993; Lepeškienė, 1996):

1. Žinokite mokinių vardus ir pavardes. Kreipkitės į mokinį vardu. Jau vien tai, kad mokytojas atsimena mokinio vardą suteikia jam džiaugsmą, kad jis mokytojui rūpi.
2. Klausykite mokinio, kai jis kalba.
3. Pažinkite mokinį. Pastebėkite jo specialius gabumus, interesus. Atkreipkite dėmesį į jį kaip individą.
4. Duokite kiekvienam mokiniui kasdien galimybę ką nors pasiekti, kad ir mažoje srityje. Pastebėkite ir mažus jų pasiekimus.
5. Pastebėkite, kai mokinys padaro ką nors gerai. Pasakykite jam tai.
6. Jei jums nepatinka, ką daro mokinys, padėkite jam tai suprasti. Smerkite jo poelgį, o ne jį kaip asmenybę.

7. Padrąsinkite mokinius.
8. Būkite nuoširdūs, neapsimetinėkite, nemeluokite mokiniams.
9. Padėkite mokiniams mokytis iš klaidų, o ne bauskite.
10. Tesėkite pažadus.

Peržvelgus išvardintus sėkmingo bendravimo ir bendradarbiavimo bruožus, galima teigti, jog jie sudaro sąlygas ir sėkmingam mokytojo ir mokinių bendravimui.

J. Almonaitienė (2006, p. 20), sėkmingą bendravimą traktuoja kaip tokį „kuris visiems jame dalyvaujantiems leidžia kiek įmanoma geriau patenkinti savo poreikius ir pasiekti tikslus“. Žinoma, tikslų pasiekti galima ir agresyviai elgiantis bei imantis prievartos, tačiau šiuo atveju kalbama neturint omeny neigiamų elgesio būdų. S. Dapkienė (2006) sėkmingą bendravimą vadina teigiamų emocijų šaltiniu. Autorė teigia, kad „malonu bendrauti tada, kai neįtampos, nerimo, nesijaučiame žeminami, įžeidinėjami“ (ten pat, p. 72). Sugebėjimas konstruktyviai bendrauti turi įtakos asmens savijautai, veiklos rezultatams, teikia pasitikėjimą, pasitenkinimą ir džiaugsmą, suartina žmones. Galima teigti, kad toks bendravimas yra aukštos kokybės.

Bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės sąlygos – savo jausmų atvirumas, vertybių, įgytų savo patirtimi, vertinimas, atsakomybė, pasirenkant vertybes, pasitikėjimas savimi. Vidinei laisvei įgyti ir asmenybei augti palankias sąlygas sudaro šilti, empatiški, tarpusavio supratimu pagrįsti tarpasmeniniai santykiai. Socialinis pedagogas turi pasitikėti mokiniu. V. Lepeškieienė (1996, p. 14 - 15) teigia, kad jeigu mes tikėsime mokinio individualiu gebėjimu vystyti savąsias prigimties galias, tada mes galėsime padėti jam pasirinkti savąjį mokymosi būdą; jeigu mes bendraudami su mokiniais būsim tikri, nuoširdūs, pasitikintys savimi, tada mokiniai priims mus kaip asmenybes; mes turime vertinti mokinius kaip asmenybes, jų jausmus ir nuomones, suprasti jų vidines reakcijas. Bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę užtikrina nuoširdus domėjimasis kitu žmogumi, empatija – įsijautimas į kito žmogaus emocinę būseną.

Svarbus mokiniams yra bendravimas su mokykloje dirbančiais specialistais (socialiniu pedagogu, dalyko mokytojais ir kt.). Bendraudamas su mokiniais, socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai juos taip pat moko empatijos: lavina sugebėjimus suvokti kito žmogaus jausmus ir mintis, suprasti situaciją iš kito žmogaus pozicijos bei asmeniškai patirti kito žmogaus emocijas. Empatija didėja žmogui gyvenant ir bręstant. Anot G. Butkienės (1993, p. 74), šilti pedagogų ir mokinių tarpusavio santykiai, pagrįsti abipuse meile, atvirumu, pagarba, išklausymu, įsijautimu, supratimu – yra mokymo ir mokymosi sėkmės pamatas.

K. Kalinauskienės (2007), atliktas tyrimas apie mokinių iš socialinės rizikos šeimų savijautą mokykloje parodė, kad šie mokiniai mokykloje jaučiasi blogiau nei mokiniai iš ne socialinės rizikos šeimų. Tokie rezultatai skatina giliau paanalizuoti mokinių iš socialinės rizikos šeimų socialines ir psichologines problemas mokykloje; išsiaiškinti, ar pajėgus ir kiek yra pajėgus socialinis pedagogas

ir dalyko mokytojai padėti sprendžiant minėtas problemas.

1.3. Mokinių iš socialinės rizikos šeimų socialinės, pedagoginės ir psichologinės problemos mokykloje

Labai svarbu žinoti, kaip vaikas jaučiasi mokykloje, namuose, kokias emocijas, kokius jausmus patiria būdamas jį supančioje aplinkoje. Nuo to, kaip vaikas jaučiasi namuose ir mokyklos aplinkoje priklauso daugelis dalykų, tokių kaip mokinio savęs vertinimas, pasitikėjimas savimi, mokymosi motyvacija, pažangumas, santykiai su bendraamžiais, santykiai su pedagogais ir pan.

Vaikas nuolat patirdamas nerimą, jausdamasis nesaugus, tarsi „užsiblokuoja“, jo galimybės mokytis ir išmokti labai sumažėja, dingsta noras eiti į mokyklą ir pan. Didžiausia kliūtis mokytis yra baimė. Išsigandęs, įsibaiminęs vaikas negali būti geras mokinys. Svarbu, kad mokykloje vaikas būtų psichologiškai saugus, jaustų savo vertę, kad būtų užkirstas kelias baimei ir nerimui. Kitaip tariant, vaiko savijauta mokykloje turi būti gera, pozityvi, teigiama. Savijautos pasikeitimus sukelia nuovargis, įtampa, stresas. Gera savijauta yra siejama su neigiamų emocijų, depresijos nebuvimu. Gera mokinio savijauta mokykloje lemia bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę su bendraklasiais, su socialiniu pedagogu, su dalyko mokytojais.

Visuomenėje yra nusistovėjusi nuomonė, kad socialinės rizikos šeimose išauga blogi žmonės – nesilaikantys visuomenės normų, įvairiai jas pažeidinėjantys. A. Suslavičius (2006) tokias nuomonės vadina „stereotipiniais vertinimais“, kurie arba atitinka tikrovę, arba ją iškreipia. Anot autoriaus, „stereotipas – kognityvi struktūra, apimanti asmens žinias, įsitikinimus ir laukimus, susijusius su tam tikra žmonių grupe. Ši schema leidžia apibendrintai manyti, kad visų grupės narių charakteristikos yra vienodos. <...> Stereotipai nėra nei vaizdai, nei žinios apie žmonių grupę. Tai galvojojimo ir kalbėjimo apie tam tikrą kategoriją būdas. Tai nėra žinios, nes įtraukia įsitikinimus, o ne tikslų vertinimą. Stereotipai yra savybių rinkinys, taikomas socialinei kategorijai apibūdinti“ (ten pat, p. 60). Kitaip tariant, yra manoma, jog iš socialinės rizikos šeimų vaikai dažniausiai seka savo tėvų pėdomis, atkartoja jų gyvenimo būdą, t. y., kad jiems taip pat yra būdingas antisocialus elgesys. Šitoks stereotipinis vertinimas gali neigiamai įtakoti vaikų iš socialinės rizikos šeimų savijautą klasėje ar mokykloje tiek bendraamžių, tiek mokytojų atžvilgiu. Ne paslaptis, jog tokios išankstinės neigiamos nuostatos lydimi, iš socialinės rizikos šeimų vaikai pedagogų ir bendraamžių dažniausiai yra „nurašomi“ kaip nevykėliai, nesugebantys gerai mokytis ir bendrauti, beviltiški ir nepataisomi. A. Suslavičius pažymi, kad „priskiriant žmogui neigiamas savybes ir viltis, ilgainiui jis ir ima taip elgtis, kad pateisintų tas viltis. Kritinis periodas yra tas, kai žmogus priima ir sutinka su jam priskiriamomis savybėmis“ (ten pat, p. 63). Žinoma, pasitaiko atvejų, kai mokykloje vienodai yra priimami ir vertinami visi vaikai, neatsižvelgiant į jų šeimos užimamą socialinį statusą

visuomenėje.

„Lietuvos mokyklose vaikai labiausiai stokoja emocinio saugumo, pagarbos nuomonei, galimybės būti su mylinčiais ir jais besirūpinančiais žmonėmis. Pagrindinėmis aktualijomis mokykloje vaikai laiko bendravimo su mokytoju kokybę ir su mokslu susijusius klausimus. 72 % Lietuvos moksleivių mokykloje mato diskriminacijos apraiškų. Diskriminacijos pagrindu laikoma bloga vaikų socialinė ir turinė padėtis ir vyraujančių grožio, gabumų, elgesio standartų neatitikimas. Situacija liudija, jog mokyklos aptinka palanki formuoti vaikų, ypač iš socialinės rizikos šeimų asocialiam elgesiui“ (Jonynienė, 2002, p. 24).

G. Kvieskienė (2003, p. 110) teigia, kad „mokykla – antroji vaiko bendruomenė (po šeimos), kurioje jis socializuojasi, įgyja tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Mokyklos bendruomenė – dinamiška, santykinai savivaldi, priklausanti nuo greitai besikeičiančių principų grupė, kurios dinamiškumą sąlygoja jos narių tarpusavio santykiai“. Būtent todėl, kad mokykla užima labai svarbią vietą vaiko gyvenime, yra labai svarbu, kad joje vaikas patirtų tik teigiamas emocijas. Deja, kaip rodo įvairūs tyrimai, neigiamų emocijų mokykloje tiek iš socialinės rizikos, tiek ne iš socialinės rizikos šeimų vaikai patiria kur kas dažniau nei teigiamų.

Teigiamų emocijų mokykloje nepatirs tas vaikas, kuriam (mokinių ir pačių mokytojų iniciatyva) yra „priklijuojama“ socialinės rizikos šeimos vaiko „etiketė“, t. y., kai vaikas vienaip ar kitaip skiriasi nuo daugumos kitų bendraamžių savo išvaizda, elgesiu, socialiniu statusu ir pan. Dėl panašių ir kitų požymių bendraamžiai šalinasi tokio vaiko, atstumia jį, atsiriboja, nenoriai bendrauja, nes bendravimas su tuo asmeniu jiems nemielas, kelia nerimą, baimę, įtampą, šleikštulį ir pan. A. Suslavičius (2006, p. 108 - 109), tokį procesą vadina stigmatizavimu (t. y. žmogui, turinčiam tam tikrą stigimą, priskiriamas dažniausiai blogas, negatyvus elgesys, charakteris, asmenybės bruožai ir kt.). Anot autoriaus, stigma – tai toks fenomenas, kai žmogus pasižymi kokiu nors fiziniu, psichologiniu ar socialiniu deviantiškumo (nukrypimo) požymiu, žyme, ir ta žymė (stigma) ryškiai skiriasi nuo kultūriškai nusistovėjusių normų. <...> Žmogus, turintis kokią nors stigimą, vadinamas stigmatizuotu, o jei stigimą turi grupė žmonių, ta grupė vadinama stigmatizuotųjų grupe. <,> Visuomenė primeta savo stereotipinę nuostatą tai ar kitai grupei (yra „priklijuojama“ etiketė). Jiems adresuojama tam tikra ekspektacija, t. y. iš jų laukiama tam tikro elgesio. Sudaromos tokios sąlygos, dėl kurių stigmatizuotasis negali pasielgti kitaip, nei buvo iš jo tikėtasi, todėl visuomenės kelta hipotezė pasitvirtina, o vėliau individas ir pats ima elgtis taip, kaip iš jo buvo laukta.

Apie „etikečių“ priskyrimą ir klaidingus įsitikinimus kalba ir psichologė R. Žukauskienė (2001). Autorė teigia, kad „kai suaugęs susikuria tam tikrą įsitikinimų sistemą, jis ima elgtis adekvačiai savo įsitikinimams: sąveikauja su vaiku, remdamasis ta įsitikinimų sistema, įsivaizduoja,

jog vaikas pozityviai ar negatyviai yra susijęs su jo įsitikinimais. Ir tada vaiką imama taikyti prie savo įsitikinimų sistemos“ (ten pat, p. 11). Psichologės nuomone, „suaugusieji formuoja vaiko savimone, jo Aš, kuris gali būti ir pozityvus, ir negatyvus. Remdamasis bendravimo su bendraamžiais, šeimos nariais patirtimi, taip pat tuo, kaip jam sekasi mokykloje, vaikas tas „etiketes“ perima, internalizuoja ir galiausiai pats ima jomis tikėti. Jis iš tiesų tampa toks, koki jį mato kiti“ (ten pat, p. 11).

Manoma, kad mokinio savijautą mokykloje lemia daugelis išorinių (šeima, pedagogo asmenybė ir vadovavimo stilius, statuso lygis, tarpasmeniniai santykiai klasėje) ir vidinių psichologinių veiksnių (igimtos asmeninės savybės, nervų sistemos ypatybės). Jei tie išoriniai ir vidiniai psichologiniai veiksniai yra pozityvūs, tai greičiausiai vaiko savijauta taip pat bus pozityvi. Pozityvios savijautos išdavos yra teigiamas savęs vertinimas, pasitikėjimas savimi, psichinių sutrikimų ir neigiamų emocijų nebuvimas.

Vienas iš pagrindinių išorinių veiksnių, įtakojantis vaiko savijautą mokykloje yra šeima. Šeima vaikystėje yra viena iš svarbiausių socializacijos institutų, kurią jungia bendras būstas, giminytės ryšiai ir dvasinis bendrumas, pasireiškiantis savitarpio pagalba ir moraline atsakomybe. Šeimos mikroklimatas sąlygoja vaiko asmenybės savybių vystymąsi, visuomenėje priimtų normų įsisavinimą. Vidinė vaiko būseną priklauso nuo tarpusavio santykių šeimoje, meilės ir reikšmingumo jam parodymo principais. Tai formuoja vaiko savivertės ir santykio su aplinkiniais pagrindus.

Jei šeimoje vyrauja teigiamas mikroklimatas (šeimos darna ir taika), vaikai auga laimingi, draugiški, pasitikintys savimi. Gera mokinio psichologinė savijauta mokykloje yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių jo gyvenimą ir tolesnę socializaciją. Problemų turinčiose šeimose vaikai dažniausiai patiria baime, nepriteklių, smurtą, nerūpestį, nemeilę, todėl dažniausiai yra nelaimingi, neaprūpinti būtiniaisiais dalykais, neturintys saugumo jausmo, nepasitikintys savimi, uždari, priešiški aplinkiniams. L. Bukšnytė (1999, p. 34) teigia, jog „bloga mokinio savijauta, kitaip sakant, psichologinio diskomforto jautimas mažina intelektualinės veiklos galimybes, moksleivio darbingumą, iniciatyvumą, apsunkina bendravimą su kitais žmonėmis“. Vaikų savijauta taip pat yra susijusi su tėvų elgesio stiliumi, nes būtent savijautos išdavos yra gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti, pasitikėjimas savimi, mokymosi pažangumas. Neigiamos emocijos priklauso nuo tėvų elgesio stiliaus (autoritarinio, viską leidžiančio arba autoritetingo stiliaus) su vaikais.

Socialinės rizikos šeimose dažniausiai vyrauja neigiamas šeimos mikroklimatas, todėl tokių šeimų mokiniai gali „atsinešti“ į mokyklą blogą nuotaiką, neigiamą, destruktivų ir agresyvų elgesį, nepasitikėjimą savimi ir kitais, neigiamas nuostatas į save ir kitus, o tai neigiamai veikia socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų pastangas padėti tokiam mokiniui, bendrauti ir bendradarbiauti su juo.

Kita problema, su kuria susiduria vaikai iš socialinės rizikos šeimų (ir ne tik jie) yra paties socialinio pedagogo ir dalyko mokytojo asmenybė, jo asmenybės savybės, lemiančios bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę. Kaip teigia R. V. Pivorienė ir N. Sturlienė (2005, p. 10), „palaikyti gerus santykius su kolegomis, su mokinio tėvais, suprasti, padėti jiems, sugebėti nesutrikinti ir tinkamai reaguoti susidūrus su netikėtais ar šokiruojančiais mokinių poelgiais, įgyti pasitikėjimą, daryti jiems poveikį mokytojui padeda jautrumas, šiluma, atsakingumas, humoro jausmas, tolerantiškumas, entuziazmas, energija, kūrybiškumas, lankstumas, kantrumas, intelektas“. Prie išvardintų savybių dar minimas smalsumas ir pasitikėjimas savimi. Pastarosios savybės, autorių nuomone, padeda geriau suprasti mokinius, rasti su jais bendrą kalbą.

Santykiai tarp mokinių iš socialinės rizikos ir ne iš socialinės rizikos šeimų būna gana įtempti, atitrūkę, atitolę, neigiami. Tai dar viena problema, su kuria susiduria mokiniai iš socialinės rizikos šeimų mokykloje. Tarpasmeninius santykius galima apibūdinti kaip neformalų asmenybių bendravimą, trunkantį trumpesnį ar ilgesnį laiko tarpą ir atspindintį tam tikrą intelektualinį, emocinį ar fizinį artumą. Tarpasmeniniai bendraamžių santykiai gali būti ir teigiami, ir neigiami. Dėl to tarp grupės narių atsiranda draugiškumo ir priešiško, meilės ir neapykantos, pagarbos ir paniekos bei daugybė kitų tarpasmeninių santykių. Socialinės rizikos šeimų vaikai mokykloje dažniausiai susiduria su neigiamais tarpasmeniniais santykiais, kadangi dauguma ne socialinės rizikos šeimų vaikai nelabai linkę bendrauti su žemesnio socialinio sluoksnio bendraamžiais dėl jų menkos materialinės padėties, nepažangaus mokymosi, agresyvaus elgesio, kitokios išvaizdos, higienos normų nesilaikymo ir pan. Žinoma, būna išimčių, kuomet grupė teigiamai priima narį iš kitokio socialinio sluoksnio. Tačiau tai įvyksta tik tokiu atveju, jei jo elgesys ir išvaizda yra priimtini, jei jis kuo nors yra naudingas. Teigiami santykiai sieja žmones grupėse, sudaro gero psichologinio klimato grupėje prielaidas, o tai savime sudaro palankias sąlygas bendravimo ir bendradarbiavimo kokybei.

Kita problema – statusas grupėje. Anot A. Suslavičiaus (2006), grupės nario padėtis santykių sistemoje kitų jos narių požiūriu vadinama nario statusu. Autoriaus nuomone, skirtingo statuso asmenims yra nevienodos leistino elgesio ribos – aukštesnio statuso asmenims leidžiama daugiau. Net ir pažeisdami grupės elgesio normas, jie mažiau rizikuoja susilaukti sankcijų. Socialinės rizikos šeimų moksleiviai retai kada tampa grupės lyderiais. Dažniausiai jie priskiriami prie grupės atstumtųjų arba izoliuotųjų, o už elgesio normų pažeidimus dažniausiai susilaukia atitinkamo atsako – bausmių.

A. Juodaitytė (2003, p. 62) teigia, kad „vaikų grupės statusas priklauso nuo daugelio socialinių požymių: amžiaus, lyties, tėvų visuomeninės padėties, etninės ir geografinės kilmės. <...> Visuomenėje visada buvo ryški vaikų iš neturtingų šeimų diskriminacija. Tokie vaikai yra labiausiai izoliuoti ir dažnai netenka būtinos socializacijos aplinkos“. Anot L. Gailienės (2001),

klasės atstumtajam yra sudėtinga mokytis ir elgtis taip, kaip pageidauja mokytojai ir tėvai, juo labiau, kad atmetimą mokinius kartais ir iš jų patiria.

Socialinio pedagogo, dalyko mokytojų ir mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimas ir bendradarbiavimas yra tiek pat svarbus, kiek ir socialinio pedagogo bei dalyko mokytojo bendravimas ir bendradarbiavimas su mokiniais ne iš socialinės rizikos šeimų. Galbūt įgimtų asmeninių savybių bei temperamento pakeisti ir neįmanoma, tačiau įmanoma keisti aplinką, kuri, savo ruožtu, pagerintų šių mokyklos bendruomenės atstovų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę.

Dažnai tarp socialinio pedagogo, dalyko mokytojų ir mokinių iš socialinės rizikos šeimų nėra glaudžių ryšių. Dėl bendravimo ir bendradarbiavimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų įgūdžių stokos, dėl nemokėjimo panaudoti savo asmeninių savybių jų veiklą padaryti kryptingą, tikslingą, mokiniai tampa dar labiau pasyvesniais, grubesniais, vengiančiais kontakto su socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais.

Kontaktai visų pirma priklauso nuo paties socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų, tačiau jie ne visada moka prieiti prie vaiko. Esant sudėtingoms situacijoms, socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams ne visada pakanka meistriškumo sunkumams įveikti. Kaip teigia I. Kibickienė ir D. Tureikytė (2007, p. 51), „kartais pasitaiko atvejų, kad mokytojai nesilaiko elementariausių pedagoginių reikalavimų, žemina mokinių žmogiškąjį orumą, neapgalvotu žodžiu ar veiksmu skaudžiai morališkai traumuoja vaikus“. Anot autorių, „tarpusavio supratimą sunaikina ir tokios mokytojo klaidos kaip įsakmus tonas, nepagarba mokiniui, nepakankama mokytojo kantrybė ir kt. Savojo „aš“ ieškojimai, savęs vertinimas, vertybių formavimas, mokymosi sunkumai, bendravimo problemos – viskas vaikui/paaugliui užgriūva kaip didelė našta, kuria jis, deja, dažnai neturi su kuo dalytis šeimoje“ (media.search.lt/GetFne.php?OID=192245&FID=562_863). Tokiam vaikui į pagalbą belieka skubėti dalyko mokytojams ir socialiniam pedagogui – rūpestingam ir auklėtinių mylinčiam pagalbininkui, sumaniam patarėjui, gražių tarpusavio santykių puoselėtoju, bendražmogiškų, krikščioniškų vertybių ugdytojui, visada kūrybiškam, iniciatyviam, nuolat save tobulinančiam, pavyzdingam vyresniam mokinio draugui.

1.4. Mokykloje dirbančių socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų veikla, dirbant su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose (2003, p. 26) akcentuojama, kad mokyklos bendruomenės narių pagarba vienas kitam, jų nuoširdumas ir atvirumas yra pirmoji demokratijos puoselėjimo sąlyga; <...> mokytojas ir mokinys yra ugdymo ir ugdymosi proceso partneriai, vienas kitu pasitikintys bendradarbiai, drauge ieškantys kelių į tą patį tikslą. Socialinio pedagogo ir dalyko mokytojo santykis su mokiniu natūralus, neapsimestas, nevaidinamas. Jį

grindžia pagarba vaikui ir nuostata besąlygiškai priimti jį tokį, koks jis yra, ir padėti jam augti bei mokytis.

Mokykla yra ta vieta, kur vaikas patiria, kad jis yra visuomenės gyvenimo dalis. Čia vyksta intensyvus įvairiapusis bendravimas ir bendradarbiavimas: mokinys – mokinys; mokinys – mokytojas; mokinys – mokykla; klasė – mokytojai; klasė – klasė; klasė – mokykla; tėvai – mokykla; tėvai – mokytojai; tėvai – tėvai.

Tiesa, bendravimas ne visada džiugina. Ypač skaudu, kai su bendravimo problemomis susiduria vaikai. Tada reikalinga pagalba – geriausiai suaugusiojo, išmintingo, artimo žmogaus pagalba. Arčiausiai vaiko visada yra šeima, tėvai, dalyko mokytojai, socialinis pedagogas, kurie gali padėti. Nuoširdus bendravimas, artumas, netgi žaismingumas dažnai nemalonią situaciją užglaisto, leidžia vaikui pačiam apsispręsti, priimti atsakomybę. Žinoma, ir patiems suaugusiems būna nelengva apsispręsti: kaip teisingai įvertinti situaciją, koku tonu reaguoti, kaip neįkyriai pakomentuoti, parodyti išeitį. Socialinis pedagogas ir dalyko mokytojas, yra „ir pagalbininkas, patarėjas ir vadovas, padedantis suprasti mokslo ir gyvenimo tiesas, įgyti žinių, kurti ir gyventi. Socialinis pedagogas ir dalyko mokytojas turi visapusiškai pažinti mokinį, jo individualias savybes, žinoti jo sunkumus, jų priežastis, organizuoti darbą taip, kad būtų ugdoma individualybė. Jis taip pat turi rūpintis, kad pavienio moksleivio žinių, gebėjimų ir įgūdžių sistemoje neatsirastų esminių spragų, kas gali vėliau lemti nenorą mokytis ir nenorą lankyti mokyklą“ (Kibickienė, Tureikytė, 2007, p. 50).

Anot G. Kvieskienės (2003, p. 110), „mokykla – antroji vaiko bendruomenė, į kurią vaikas patenka po šeimos ir kurioje socializuojasi, įgauna tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Mokyklos bendruomenė – dinamiška, santykinai savivaldi, priklausanti nuo greitai besikeičiančių principų grupė, kurios dinamiškumas sąlygojamas bendruomenės narių, jų tarpusavio santykių. Kiekvienam moksleiviui mokyklos bendruomenė dažniausiai yra artimiausia (po šeimos) socialinė aplinka, kurioje pasireiškia jo gebėjimai, vyksta aktyvus socializacijos procesas. Jei mokykla kartu su šeima skiepija vaikui teisingumą, padorumą, moralumą ir pilietines vertybes, tai vaikai, kurie ugdomi susitapatindami su suaugusiais, elgsis taip pat, integruos tas pačias vertybes“.

Anot V. Dzenkausko (1999, p. 5), jaunuolio ugdyme svarbiausias auklėtojas yra tėvai ir klasės auklėtojas, tačiau didelė atsakomybė tenka ir socialiniam pedagogui. Kiekvienas mokinys yra unikalus ir kiekvienam iš jų reikalingas išskirtinis pedagogų dėmesys, rūpestis, pagalba tiek sprendžiant įvairias problemas, tiek džiaugiantis įvairiais laimėjimais. To išskirtinio dėmesio turėtų sulaukti ir vaikai iš socialinės rizikos šeimų. Kodėl? Atsakymas labai paprastas ir aiškus. Socialinės rizikos šeimose nuolat vyrauja nepritekliai, menka tėvų ir vaikų emocinio bendravimo kultūra, netikėtas pavyzdys ir nepakankamas dėmesys vaikams. Dėl šių ir daugelio kitų priežasčių mokiniams

iš socialinės rizikos šeimų reikalingas ypatingas dėmesys, kuris bent iš dalies kompensuotų tą žmogiško artumo stoką.

Svarbus mokiniui asmuo – socialinis pedagogas, kuris yra įpareigotas rūpintis mokinių geru klimatu, visu ugdymo procesu. Jis ieško būdų gerai pažinti mokinius, jų aplinką sėkmes ir nesėkmes, kad galėtų laiku pats ar su kolegomis bei tėvais suteikti pagalbą. Dauguma mokinių iš socialinės rizikos šeimų į mokyklas ateina turėdami mokymosi, elgesio ar psichologinių problemų, kurios vienaip ar kitaip pasireiškia bendraujant su bendraamžiais, pedagogais ir t. t. Dėl asocialaus elgesio, dėl išvaizdos, dėl savo šeimos socialinės padėties ir pan. šie vaikai žymiai dažniau patiria socialinę atskirtį, tampa atstumtaisiais mokyklos bendruomenėje. G. Kvieskienė (2000) pažymi, kad atstumti vaikai yra mažiau atsparūs stresiniams poveikiams negu jų bendraamžiai, jie nepasitiki ir nevertina savęs, supanti aplinka jiems nedraugiška, priešiška ir net žiauri, jie gali tapti labai užsidarę ir abejingi viskam. G. Valickas (1997, p. 28) teigia, kad atstūmimas gali išprovokuoti ir agresiją. Anot autoriaus, „atstumtieji, norėdami pakeisti neigiamus savęs vertinimus, pradeda ignoruoti kitų poreikius, elgiasi šiurkščiai bei įžūliai, naudoja fizinę jėgą grasinimus, prievartą“. Tokiais atvejais šiems mokiniams ir yra itin svarbi socialinio pedagogo parama, palaikymas. Vaikas, kad ir koks jis bebūtų, iškilus sunkumams, neturi likti vienas.

Socialinis pedagogas ir dalyko mokytojas privalo gebėti pažinti ir suprasti mokinį, privalo pažinti ir valdyti save. Anot D. Augienės (1994, p. 4), šie gebėjimai pasireiškia per jo psichinius procesus (empatiją ir refleksiją). Autorės teigimu, pilnavertis bendravimas (o tai sudaro bendravimo kokybę) ugdymo procese galimas tik tuomet, kai partneriai vieni kitus gerai pažįsta ir adekvačiai vertina. Juk socialinis pedagogas ir dalyko mokytojas su mokiniu tarpusavyje bendrauja pirmiausia kaip asmenybės, sąveikos subjektai, turintys individualius įsitikinimus, pažiūras, jausmus, išgyvenimus, charakterio bruožus. Todėl būtina, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojas maksimaliai pažintų mokinio mintis ir išgyvenimus, t. y. sugebėtų save pajauti jo padėtyje. Socialinio pedagogo pareiga ugdyti empatijos jausmą ne tik savyje, bet ir mokiniuose. Socialinės rizikos šeimų vaikai retai kada pasižymi šia savybe, nes namuose dažniausiai niekada su tuo nėra susiduriama, to nepatiriama, todėl būtinas ir dalyko mokytojų darbas su šiais mokiniais, ugdant įsijautimo į kito žmogaus išgyvenimus, kito žmogaus supratimo jausmą E. Rudienė (1994, p. 53 - 54) teigia, kad „mūsų, pedagogų, darbas – ne tik žinių perteikimas savo mokiniams, bet ir atsakomybė už žmogų. Mokytojų ir tėvų tikslas – išauklėti švelnų ir jautrų, principingą ir dorą, suprantantį grožį ir nepakantų blogiui, žmogų, kurio žodžiai nesiskirtų nuo darbų. <...> Daugiausia apie mokinį gali papasakoti jo tėvai. <...> Visada svarbu išsiaiškinti, kokioje aplinkoje vaikas auga, kokie šeimos narių tarpusavio santykiai dvasinis gyvenimas“. Tokiu atveju, socialiniam pedagogui nieko kito nelieka, kaip tik individualiai dirbti su pačiu mokiniu iš socialinės rizikos šeimos. Autorė taip pat pažymi, kad „pagrindinė individualaus poveikio priemonė yra tinkamas socialinio

pedagogo, dalyko mokytojo ir mokinio, bendradarbiavimas, kurio metu vaikui tarsi perduodamas paties socialinio pedagogo ir dalyko mokytojo požiūris, įsitikinimai, savybės“ (p. 54). Tačiau to galima pasiekti tik su tais vaikais, kurie yra geranoriškai nusiteikę, lanko mokyklą, sėdi pamokose, rodo norą keistis, trokšta kitokio gyvenimo nei jų tėvų.

V. Sikorskytė-Voišnienė (1997), analizuodama socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų darbo kryptis, taip pat išskyrė individualų darbą su mokiniais ir pastebėjo, kad šis būdas labai tinka dirbant su „probleminiais“ vaikais, o taip pat ir su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Autorės nuomone, „individualus darbas padeda gauti informaciją vaiko charakteriui analizuoti, jam pažinti ir suprasti, individualiems santykiams ir specifinei sąveikai kurti“ (ten pat, p. 42).

Individualiai kalbantis su vaiku, labai svarbu mokėti klausyti ir pateikti tokius klausimus, kurie padėtų vaikams vienaip ar kitaip atsiskleisti. V. Sikorskytė-Voišnienė (1997, p. 43), kalbantis su vaiku, siūlo visada:

- Klausti.
- Priimti moksleivio problemos formuluotę.
- Sukurti pozityvią atmosferą.
- Išsiaiškinti, jeigu problema nesuprantama.
- Padėti moksleiviui suformuluoti išvadą.
- Paremti tolesnius moksleivio pasirinktus problemos sprendimo kelius.
- Priimti moksleivio emocionalias reakcijas ir leisti j am taip j austis.

Niekada:

- Neduoti „gerų patarimų“.
- Nekaltinti moksleivio už tai, kad jis turi tam tikrų problemų.
- Nepriimti moksleivio problemos kaip savo.
- Neleisti, kad tavo emocijos taptų moksleivio problemos sprendimo pagrindu. Taip pat jie turėtų būti daugiau linkę klausyti ir klausti, o ne pasakoti ir kalbėti, jokių būdu nemoralizuoti, nesmerkti.

Kaip jau anksčiau buvo minėta, mokiniai iš socialinės rizikos šeimų žymiai dažniau nei moksleiviai iš ne socialinės rizikos šeimų mokykloje susiduria su įvairiausiomis problemomis – socializacijos, adaptacijos sunkumais, motyvacijos stoka, mokymosi nesėkmėmis, lankomumo problemomis ir pan. Dažnai šie mokiniai yra „nurašomi“, įtikėjus, kad jie tokie yra ir nieko čia nebeįpakeisi. Tačiau, pasak V. Indrašienės ir V. Suboč (2008, p. 117), čia ypatingai reikšmingu veiksmu tampa mokytojo asmenybė: „asmeninis pavyzdys, bendravimo stilius, jo profesinis pasirėngimas, meistriškumas. Dėl šių priežasčių socialinis pedagogas ir dalyko mokytojas tampa pagrindiniu veikėju, nuo kurio priklauso mokiniu noras ar nenoras mokytis, teigiamo požiūrio į

mokymąsi egzistavimas“, teigiamas požiūris į save ir kitus. Mokslininkės teigia, kad viena svarbiausių socialinio pedagogo ir dalyko mokytojo veiklos sričių, teikiant pagalbą mokiniams, yra ugdymo proceso branduolys, siejantis mokinius, tėvus, pedagogus į mokyklos bendruomenę. Autorės pažymi, kad „teikiama pagalba yra įvairialypė: socialinis pedagogas ir dalyko mokytojas aktyviai dalyvauja suteikiant reikiamą pagalbą ir optimaliai geba organizuoti reikiamų specialistų pagalbos grupę, sudaryti prielaidas, korekcijos planą vaiko artimiausiai aplinkai keisti, taip užtikrindamas sėkmės patyrimą mokymosi procese“ (ten pat, p. 117), socializacijos-adaptacijos procese ir pan.

Daugelis mokslininkų pabrėžia, kad, norint įveikti bet kokio pobūdžio sunkumus, būtinas nuodugnus psichologinis ir pedagoginis asmenybės tyrimas. P. Dereškevičiaus ir kt. (1998, p. 37) teigimu, siekiant tikslesnio problemos įvertinimo ir efektyvesnės strategijos pasirinkimo, būtina kaip įmanoma anksčiau nustatyti asmenybės formavimosi sutrikimus, jų priežastis ir atskleisti pedagoginio apleistumo laipsnį. Kiti autoriai (Indrašienė, Suboč, 2008) pataria atsižvelgti ir įvertinti vaiko gyvenimo sąlygas, šeimos padėtį ir kitas socialines aplinkybes.

Norėdamas padėti mokiniams iš socialinės rizikos šeimų, minėti pedagogai privalo kurti teigiamą mokyklos mikroklimatą, bendradarbiauti su kitais mokykloje dirbančiais pedagogais, domėtis vaiko problemomis šeimoje ir mokykloje, rūpintis mokymosi rezultatais, sekti pažangumą. Visi mokslininkai pripažįsta, kad norint padėti mokiniui įveikti jo nesėkmes, pedagogams reikia būti vieningiems, stengtis individualiai pažinti vaiką ir nebūti abejingiems jo problemoms. Mokyklos mikroklimatas, mokytojų palaikymas, meilė, padrąšinimas ir susirūpinimas mokinio mokymosi rezultatais priverčia mokinius rimčiau mokytis ir siekti pažangumo moksle, o taip pat išspręsti daugybę kitų sunkumų (Indrašienė, Suboč, 2008, p. 118). Mokiniai aktyviau dalyvaus mokyklos gyvenime, jeigu jie jausis jaukiai ir saugiai tiek savo klasėje, tiek mokykloje, jeigu jaus mokytojų rūpestį ir objektyvumą, nežiūrint į tai, iš kokios jie yra šeimos.

Mokiniui iš socialinės rizikos šeimos kartais tereikia tik priminti, tik parodyti, kad dalyko mokytojas ar socialinis pedagogas šalia ir yra pasirengęs bet kurią akimirką atskubėti į pagalbą. Socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų vaidmuo, kaip ir buvo minėta, dirbant su šiais mokiniais yra ypač svarbus, nes būtent nuo jo aktyvumo, neabejingumo priklausys organizuojamos pagalbos veiksmingumas ir naudingumas, atsižvelgiant į kiekvieną pedagoginę situaciją.

R. V. Pivorienė ir N. Sturlienė (2005, p. 9) teigia, kad pedagogai turi atlikti ne vieną vaidmenį. Bendraudamas ir bendradarbiaudamas su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai turi gebėti užmegzti ir palaikyti psichologinį ryšį, mokėti išklaudyti, konstruktyviai elgtis konfliktinėse situacijose, gebėti įtikinti, argumentuotai motyvuoti, mokėti planuoti, organizuoti, įtraukti į bendrą veiklą. Būtina mokytis planingai ir kultūringai praleisti laisvalaikį.

Socialinis pedagogas bendraudamas ir bendradarbiaudamas su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, privalo pasirūpinti jų popamokiniu užimtumu. V. Rajeckas (2004, p. 346) akcentuoja, kad „negalima nepažymėti tokios aplinkybės, jog dabartiniu metu, kada per 20% mokinių yra iš socialinės rizikos šeimų (asocialių ir pan.), kada taip sparčiai mokyklose plinta įvairūs kvaišalai, didėja paauglių nusikalstamumas, pedagogo veiklai būtinas išskirtinis dėmesys. Juk nuo jo veiklos žymiai priklauso mokinių užimtumas popamokiniu metu“. Nuo vaiko užimtumo priklauso jo vertybių formavimasis, požiūris į išsilavinimą, karjeros galimybes, sugebėjimas bendrauti, mokėjimas save išreikšti. Vaikai, kurie turi labai daug laisvo laiko, leidžiamo be jokio tikslo ir prasmės, žymiai dažniau pasiduoda neigiamai draugų įtakai ir įsijungia į deviantinę veiklą (Bukeikaitė, Pruskus, 2006, p. 354). Vaikų ir jaunuolių užimtumas mokykloje (pamokose, užklausinėje veikloje) ne tik garantuoja jų žinių, mokėjimų, įgūdžių įsisavinimą, intelektualinį augimą, bet ir jų dorovinį užsigrūdinimą. Taigi dar vienas iš socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų uždavinių yra organizuoti tikslingą, pozityvią užklausinę veiklą mokiniams iš socialinės rizikos šeimų, kuri juos sudomintų labiau nei laisvalaikio leidimas valkataujant gatvėmis ar bendravimas su netinkamomis draugų kompanijomis ir pan. Reikia pripažinti, kad įvairių darbo su mokiniais ir metodų taikymas, tinkamas užimtumas yra labai efektyvi bendravimo ir bendradarbiavimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų priemonė.

Mokiniai iš socialinės rizikos šeimų žymiai dažniau stokoja mokymosi motyvacijos, teigiamo požiūrio į mokymąsi, nelanko mokyklos (arba visai ją meta), todėl jų pažangumas dažnai būna labai žemas. Anot V. Rajecko (2004, p. 347 - 349), būtina kalbėtis su moksleiviais apie visuomeninę mokymosi reikšmę, apie tai, kad išsilavinusio žmogaus vidinis pasaulis žymiai turtingesnis, visas jo gyvenimas pilnesnis ir prasmingesnis; laiku pastebėti ir išsiaiškinti tikrąsias nesėkmių priežastis ir kuo greičiau jas šalinti, pasitelkiant į pagalbą tėvus, kitus mokinius bei dalyko mokytojus“.

Socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams dirbant su socialinės rizikos šeimų vaikais „svarbu suvokti, kad dažniausiai tokiuose vaikuose yra neišpildytas esminis poreikis – meilės. Tai nereiškia, kad tokius vaikus reikia tik mylėti ir visokeriopai tenkinti jų įgeidžius. Tai reiškia, kad tik nuoširdžiai mylėdami gebėsime juos drausminti, valdyti ir mokysime siekti savarankiškumo. Taip pat ir visai visuomenei svarbu suvokti, kad mokiniai iš socialinės rizikos šeimų nėra problema, kurią reikia išspręsti, tarsi tai būtų kažkokia negraži visuomenės žaizda. Tokie vaikai tėra padidintų poreikių turintys žmonės, kuriems reikia trupučio daugiau pagalbos, kad jie įgytų galimybes gyventi pilnavertį gyvenimą, susiformuotų teisingas vertybes, adekvačiai save vertintų, taptų pilnaverčiais visuomenės nariais, teikiančiais naudą ne tik sau patiems, bet ir savo bendruomenei.

2. MOKINIŲ IŠ SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ, DALYKO MOKYTOJŲ IR SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ BENDRAVIMO IR BENDRADARBIAVIMO KOKYBĖS EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika, imties charakteristika ir tyrimo metodai

Norėdami ištirti mokinių iš socialinės rizikos šeimų, dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę, atlikome empirinį tyrimą. Analizuojant šią problemą buvo išskirti tokie tyrimo etapai:

1. Mokslinės literatūros ir socialinio pedagogo veiklą reglamentuojančių dokumentų analizė.
2. Tyrimo instrumento rengimas socialiniams pedagogams, dalyko mokytojams ir mokiniams.
3. Tyrimo su 6–7 klasių ir 10–12 klasių mokiniais bei pedagogų atlikimas.
4. Gautų anketinės apklausos duomenų kiekybinė ir kokybinė analizė.
5. Tyrimo išvadų ir rekomendacijų rengimas.

Dalyko mokytojų, socialinių pedagogų ir mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės tyrime dalyvavo šios Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklos: Salduvės progimnazija, V. Kudirkos pagrindinė mokykla, „Rasos“ progimnazija, Vijolių vidurinė mokykla ir Dainų progimnazija. Tyrimas vyko 2012 m. sausio–balandžio mėnesiais.

Tyrimo tikslui pasiekti buvo pasirinktas anketinės apklausos metodas raštu. Tyrimo instrumentas (socialiniams pedagogams, dalyko mokytojams, mokiniams) buvo konstruojamas remiantis R. Kontautienės (2006) pateiktais bendradarbiavimo plėtotės empirinių tyrimų anketų pavyzdžiais. Kai kurie klausimai buvo paimti ir pritaikyti dalyko mokytojų, socialinių pedagogų ir mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybei tirti.

Tyrimo instrumentą socialiniams pedagogams ir dalyko mokytojams sudaro 28, o mokinių – 20 klausimų. Tiek dalyko mokytojų, tiek socialinių pedagogų, tiek mokinių apklausai skirtą tyrimo instrumentą galima sąlygiškai suskirstyti į tam tikrus blokus. Pirmasis blokas – demografinis (minėtų pedagogų amžius, išsilavinimas, pedagoginio darbo stažas, kvalifikacinė kategorija, mokinių iš socialinės rizikos šeimų skaičius klasėje, priklausymas socialinės rizikos šeimos tipui); anketoje mokiniams – lytis ir klasė. Antrasis blokas yra skirtas bendravimo ir bendradarbiavimo kokybei nustatyti, atsižvelgiant į tokius veiksnius kaip mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo ir bendradarbiavimo su dalyko mokytojais, socialiniu pedagogu formos, minėtų pedagogų asmeninės ir profesinės savybės, minėtų pedagogų naudojami bendravimo ir

bendradarbiavimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų būdai, pagalbos minėtiems pedagogams šaltiniai, sprendžiant socialinės rizikos šeimų vaikų problemas, psichologinis klimatas ir tarpusavio santykiai tarp minėtų mokyklos bendruomenės atstovų, bendradarbiavimo turinys su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų pedagoginės veiklos metu.

Tiek minėtų pedagogų, tiek mokinių anketoje buvo klausimų, kuriuose reikėjo pateiktus atsakymų variantus įvertinti pagal 5 balų vertinimo skalę, kur 5 reiškia aukščiausią įvertinimą, 1 – žemiausią (žr. 1 ir 2 priedus). Anketose buvo atvirų klausimų ir klausimų, į kuriuos atsakius neigiamai reikėjo pagrįsti savo pasirinkimą.

Siekiant patikimesnių tyrimo rezultatų ir vengiant bet kokios diskriminacijos mokinių iš socialinės rizikos šeimų atžvilgiu, mokiniams nebuvo atskleistas tikrasis tyrimo tikslas (žr. 2 priedą) ir buvo apklausti visi mokiniai: tiek iš socialinės rizikos, tiek iš ne socialinės rizikos šeimų.

Atliekant tyrimą su mokiniais, klasėse buvo į juos kreiptasi, aiškiai ir suprantamai paaiškintas tyrimo tikslas ir prašoma jų sutikimo dalyvauti tyrime. Tiek dalyko mokytojams ir socialiniams pedagogams, tiek mokiniams buvo paaiškinta, kad dalyvavimas tyrime yra savanoriškas, garantuojamas anonimiškumas, paliekama laisvo apsisprendimo galimybė atsisakyti dalyvauti tyrime. Tyrime dalyvavusiems dalyko mokytojams ir socialiniams pedagogams buvo sudaryta galimybė anketas pildyti jiems patogiu laiku.

Iš viso tyrimo metu buvo parengta ir išdalinta 200 tyrimo anketų, skirtų mokiniams, iš kurių grįžo 138 ir buvo apdorota. Iš 50 anketų, skirtų pedagogams, grįžo 47. Iš 47 grįžusių anketų, skirtų pedagogams, tinkamos apdoroti buvo tik 36. Taigi atliktame tyrime iš viso dalyvavo 174 respondentai. Tyrime dalyvavo 36 įvairius mokomuosius dalykus 6 – 7 klasėms bei 10–12 klasėms dėstantys mokytojai - matematikos, fizikos, informacinių technologijų, geografijos, rusų kalbos ir literatūros, muzikos, lietuvių kalbos ir literatūros, technologijų, anglų kalbos, istorijos, tikybos, etikos, biologijos, chemijos ir socialiniai pedagogai. Reikia pažymėti, kad dauguma dalykų mokytojų yra ir klasių auklėtojai. Daugiausia jų buvo apklausta Vijolių vidurinėje mokykloje (42%). Beveik perpus mažiau jų apklausta V. Kudirkos pagrindinėje (18%) ir Salduvės progimnazijoje (18%). Mažiausiai apklausta Dainų progimnazijoje (12%) ir „Rasos“ progimnazijoje (10%). Tyrime dalyvavusių dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų skaičius pateiktas bendras, nes dėl socialinių pedagogų mažos imties (N-5), rezultatai pateikiami ir analizuojami kartu su dalyko mokytojais.

Tyrime dalyvavo ir tų pačių mokyklų 138 mokiniai (6-7 klasių bei 10 - 12 klasių), iš kurių 48 yra socialinės rizikos šeimų vaikai.

Analizuojant tyrimo duomenis pastebėtas atsainus pedagogų požiūris į tiriamą problemą: kai kurios anketos buvo užpildytos nelabai atidžiai, kai kurie klausimai palikti neatsakyti.

Pasak B. Bitino (2006, p. 96–97), imties patikimumą nusako imties tūris. Jis turi būti

pakankamas, kad tyrimo rezultatai mažai priklausytų nuo atsitiktinių aplinkybių. Pavyzdžiui, tūkstančio stebėjimo vienetų generalinei aibei patikimai atstovauja 100 vienetų.

Tiriamieji buvo apibūdinti pagal išsilavinimą, patirtį, pedagoginio darbo stažą (dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai), pagal lytį ir klasę (mokiniai).

Tyrimo buvo taikyti aprašomieji ir daugiamačiai statistikos metodai – faktorinė, koreliacinė ir dispersinė analizės.

Tyrimo kintamųjų vidinei struktūrai tirti panaudotas faktorinės analizės metodas. Faktorinė analizė naudota norint sumažinti tyrimo pirminių kintamųjų kiekį ir sudaryti naujas skales, leidžiančias „minimaliai prarandant informacijos pakeisti charakterizuojančių požymių aibę kelių faktorių rinkiniu“ (V. Čekanavičius, G. Murauskas, 2002). Tyrimo naudotas pagrindinių komponentų metodas ir VARIMAX rotacija. Faktorinė analizė ne tik parodo statistinio ryšio tarp kelių požymių stiprumą (koreliacijos koeficientų reikšmes), bet ir leidžia išryškinti požymių tarpusavio priklausomybės dėsningumus (Merkys, 1995).

Kintamųjų tinkamumą faktorinei analizei rodo KMO (Kaizer-Meyer-Olkin) koeficientas. Kuo šio koeficiento reikšmė artimesnė vienetui, tuo labiau matrica tinkama faktorinei analizei (jei KMO < 0,5, tai faktorinė analizė nepriimtina). Kitas svarbus rodiklis, pateikiamas faktorinės analizės proceso metu, yra faktoriaus aprašomoji sklaida. Šis dydis rodo, kokią dalį visumos (%) paaiškina tiriamasis objektas. Faktorių gali būti interpretuotinas, jei paaiškina ne mažiau kaip 10 % sklaidos.

Atliekant faktorinę analizę *Pagrindinių komponentų (Principal Components)* modeliu gautas testo užduoties faktoriais svoris L išreiškiamas koreliacijos koeficientu tarp kintamojo ir ekstrahuoto faktoriaus. Koeficiento reikšmės gali svyruoti nuo -1 iki $+1$. Jei kintamieji koreliuoja su juo, tenkindami sąlygą $L > 0,6$, tai faktorių statistiškai yra tinkamas.

Koreliacinė analizė naudota tiesiniam statistinio ryšio stiprumui tarp požymių nustatyti. Jei analizuojami požymiai matuoti rangine skale, stiprumas reiškiamas *Spearman* koreliacijos koeficientu.

Išoriškai sąlygotiems skirtumams tarp grupių nustatyti naudota dispersinė analizė (ANOVA – *Analysis Of Variance*). Šiuo būdu lyginta dispersija tarp grupių ir pačiose grupėse. Dispersinė analizė taip pat naudota kintamųjų tarpusavio sąveikai nustatyti. Skirtumams tarp įvairių grupių rodiklių įvertinti buvo naudota parametrinių hipotezių tikrinimo procedūra *F testas*.

Klausimyno psichometrinių tinkamumo patikrinimas atliktas taikant faktorinę analizę (Merkys, 1999).

2.2. Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų bendravimo ir bendradarbiavimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų kokybės analizė

Praplečiant tyrimo imties charakteristiką, argumentuojama, kodėl buvo pasirinkti 6 – 7 klasių bei 10–12 klasių mokiniai. Šio amžiaus mokiniams ypač reikalingas socialinio pedagogo dėmesys, kadangi 6 – 7 klasėse prasideda ankstyvosios paauglystės periodas, kuris, pasak G. Navaičio (2007, p. 9), trunka nuo 12 iki 14 m., o 10–12 klasėse tęsiasi vėlyvoji paauglystė, kurios trukmė – nuo 16 iki 18 m., 15-uosius metus laikant pereinamaisiais. G. Navaitis (1998) pažymi, kad asmenybei bręstant, didėjant jos socialinei kompetencijai, bendravimas tampa labai svarbus. Jaunesniame amžiuje bendri žaidimai, jų metu patirtos emocijos yra pakankamas artumo pagrindas. Paauglystėje bendravimui imami kelti didesni doroviniai reikalavimai, vėliau ima dominuoti bendri interesai, bendra veikla. Visais amžiaus tarpsniais konfliktai su bendraamžiais, nepritapimas prie jų yra sunkiai išgyvenami, todėl socialinio pedagogo vaidmuo mokykloje yra labai didelis.

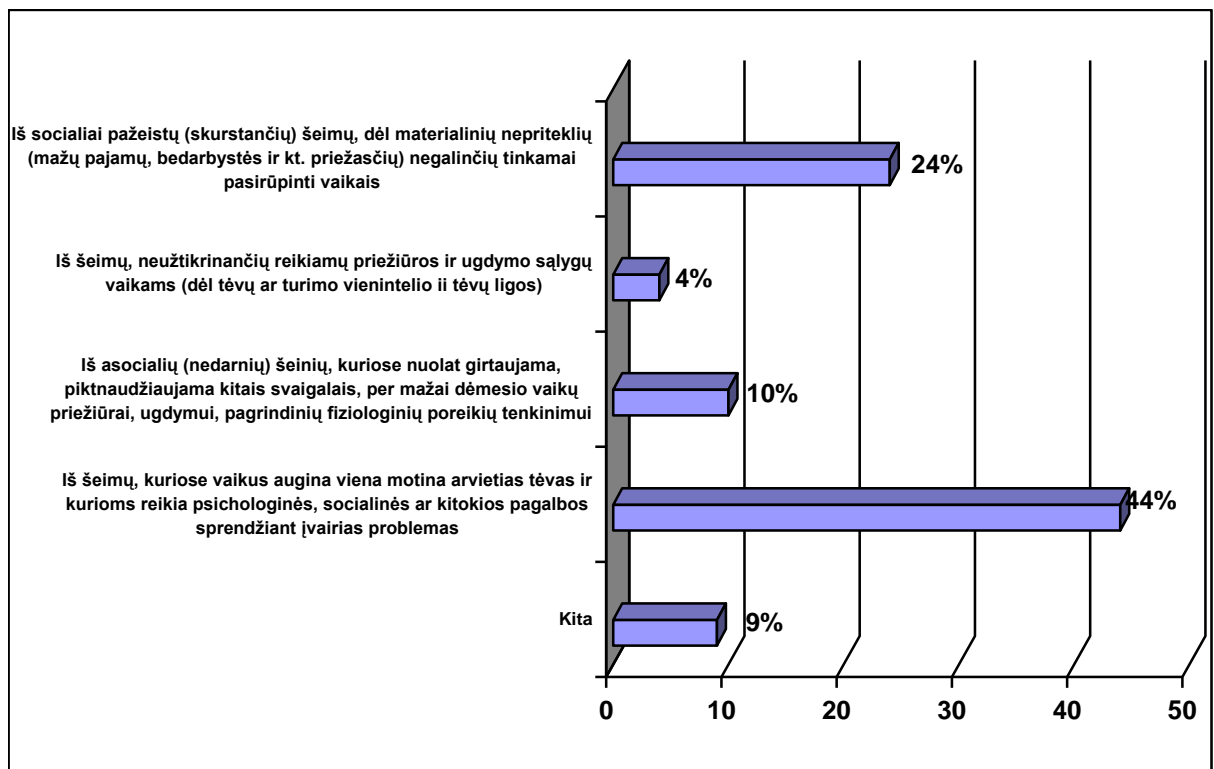
Buvo manoma, kad dalyko mokytojų (kai kurie dalyko mokytojai yra ir klasės auklėtojai) ir socialinių pedagogų išsilavinimas gali turėti įtakos bendravimo ir bendradarbiavimo kokybei su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Kaip ir buvo tikėtasi, didžioji dalis tyrime dalyvavusių minėtų pedagogų turi aukštąjį išsilavinimą (78%). Žemesnio nei aukštasis neuniversitetinis išsilavinimas (22%) - respondentai nenurodė.

Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų buvo klausama apie pedagoginio darbo stažą. Manoma, jog pedagoginis darbo stažas gali įtakoti bendravimo ir bendradarbiavimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų kokybę. Dauguma minėtų pedagogų (42%) nurodė, jog pedagoginį darbą dirba dvidešimt vienerius ir daugiau metų. Tik keli minėti pedagogai nurodė, kad jų pedagoginio darbo stažas iki ketverių metų.

Domėtasi, kiek metų socialiniai pedagogai dirba socialinį darbą. Respondentų pasiskirstymo rodikliai pagal pedagoginio darbo stažą buvo labai įvairūs - nuo mažiau nei vienerių metų iki 6 metų. Anketoje pedagogai dažniausiai nurodė turį dešimties, šešerių, dvidešimties, dvidešimt dvejų ir aštuonerių metų pedagoginio darbo stažą.

Daugiausia tyrime dalyvavusių dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų nurodė turintys vyr. mokytojo (46%) ir mokytojo metodininko (36%) kvalifikacinę kategoriją. Mokytojo kategoriją turi 16% tyrime dalyvavusių minėtų pedagogų. Duomenys būtų tikslesni, jei visi respondentai būtų atsakę į klausimą.

Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų buvo prašoma nurodyti, kuriam iš anketoje pateiktų socialinės rizikos šeimų tipų priklauso dauguma jų klasėse besimokančių mokinių iš socialinės rizikos šeimų (žr. 1 pav.).

1 pav. Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų atsakymų pasiskirstymas pagal mokinių priskyrimą socialinės rizikos šeimos tipui (N=36)

Dauguma dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų (44%) teigia, kad daugiausia jų mokyklose yra mokinių iš socialinės rizikos šeimų, kuriose vaikus augina viena motina ar vienas tėvas ir kurioms reikia psichologinės, socialinės ar kitokios pagalbos, sprendžiant įvairias problemas. Beveik ketvirtadalis (24%) nurodė, kad jų klasėse daugumą tokių vaikų sudaro mokiniai iš socialiai pažeistų (skurstančių) šeimų, dėl materialinių nepriteklių (mažų pajamų, bedarbystės ir kt. priežasčių) negalinčių tinkamai pasirūpinti vaikais. 9 % dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų pasirinko variantą „Kita“ ir komentavo, kad jų mokykloje daugumą vaikų iš socialinės rizikos šeimų sudaro mokiniai, kurių tėvai išvykę dirbti į užsienį, o vaikais rūpinasi seneliai ar giminės. Minėtų pedagogų teigimu yra atvejų, kai vaikas, materialiai aprūpinamas, bet gyvena vienas, mama grįžta tik kelioms dienoms ir vėl ilgam išvyksta. Anot minėtų pedagogų tokias šeimas taip pat galima būtų priskirti socialinės rizikos šeimoms. Mažiausiai dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų (4%) nurodė šeimas, neužtikrinančias reikiamų priežiūros ir ugdymo sąlygų vaikams (dėl tėvų ar turimo vienintelio iš tėvų ligos).

Siekta sužinoti, ką dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai mano apie bendravimą ir bendradarbiavimą su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Respondentų buvo klausiama, ar jie mano, kad bendravimui ir bendradarbiavimui su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų reikia skirti

ypatingą dėmesį.

Dauguma respondentų (76%) mano, kad bendravimui ir bendradarbiavimui su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų reikia skirti ypatingą dėmesį. Kad šiems vaikams daugiau dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų dėmesio tikrai nereikia - mano septynis kartus mažiau respondentų. Beveik tiek pat dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų yra linę suabejoti. Tiriamųjų buvo prašoma pagrįsti savo pasirinkimą. Teigiamai atsakiusių į klausimą respondentų nuomonės atsispindi 1 lentelėje.

1 lentelė

Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų nuomonė apie tai, kodėl bendravimui ir bendradarbiavimui su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų reikia skirti ypatingą dėmesį (%)

Kategorijos	Tipiškiausi atsakymų pavyzdžiai	Pedagogai (N=36)
Bendravimo stoka namuose	Jiems trūksta nuoširdaus, paprasto bendravimo šeimoje; Šeimoje kai kuriems jų trūksta meilės, dėmesio; Namuose šiems vaikams dažnai nėra sąlygą fiziniam bei emociniam vystimuisi, per mažai dėmesio skiriama vaikams, jiems trūksta bendravimo; ir pan.	16
Socialinių įgūdžių stoka, netinkamas elgesys	Vaikai elgiasi agresyviai; labiau linę į agresiją, jų komunikacija yra labai skurdi; Jie dažnai nesuvokia, koks elgesys yra priimtinas, o koks ne; ir pan.	10,5
Psichologinės problemos	Jie labiau psichologiškai pažeidžiami, turi daugiau bendravimo problemų; Jiems reikia daugiau psichologinės paramos, pagalbos; Jie yra uždaresni, užsisklendę savyje; ir pan.	21,1
Socialinė stratifikacija, atstūmimo tendencija	Tiesiog jiems to reikia, kad jie nesijaustų likimo nuskriausti ir aplinkinių atstumti; Jie jaučia diskomfortą, ypač prieš šventes, atostogas; Jie jaučiasi atstumti klasės; ir pan.	7,8
Socializacijos, adaptacijos problemos	Vaikai sunkiau socializuojasi; jie sunkiau adaptuojasi kolektyve; Tokiems vaikams sunku pritaipyti kolektyve; Jie jautresni aplinkai, adaptacijai; ir pan.	10,5
Įvairios pagalbos poreikis	Kartais reikia suteikti informaciją, Nurodyti, kur galima gauti pagalbą; Tam, kad padėti vaikui išspręsti iškilusias problemas, kurios gali trukdyti mokslams ir adaptacijai visuomenėje; Jiems reikia psichologinės bei materialinės pagalbos; ir pan.	7,8
Mokymosi, lankomumo problemos	Vaikai nelanko pamokų, todėl su jais reikia nuolat palaikyti kontaktą, bendrauti, juos kontroliuoti; Reikia kalbėtis su vaiku, domėtis jo mokymusi ir lankomumu; ir pan.	5,2
Nepagrįsti atsakymai		21,1

Išanalizavus dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų nuomones, jos buvo suskirstytos į septynias kategorijas. Į kiekvieną kategoriją buvo įtraukti panašaus turinio atsakymai ir jiems priskirtas bendras pavadinimas. Respondentų atsakymuose galima išvelgti socialinės rizikos šeimų vaikams būdingas charakteristikas, kurios buvo aptariamos teorinėje šio darbo dalyje, analizuojant pedagoginę, sociologinę, psichologinę, vadybinę literatūrą. Kad mokiniams iš socialinės rizikos šeimų trūksta emocinio bendravimo šeimoje (pirmoji kategorija) savo darbuose mini daugelis

autorių, pavyzdžiui, D. Bukeikaitė ir V. Prustais (2006), N. Baronienė (2007) ir kt. Pasak S. Ignatavičienės ir R. Žukauskienės (1999), vaikai iš socialinės rizikos šeimų stokoja socialinių įgūdžių, ir todėl su bendraamžiais netinkamai elgiasi, demonstruoja agresiją. Tai atsispindi ir tyrime dalyvavusių dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų atsakymuose.

Įvairios psichologinės problemos — tai dar viena priežastis, dėl kurios, minėtų pedagogų nuomone, reikėtų mokiniams iš socialinės rizikos šeimų skirti ypatingą dėmesį. Tiriamieji savo atsakymuose minėjo, kad mokiniai iš socialinės rizikos šeimų jaučiasi atstumti, išgyvena socialinę nelygybę. R. Ubeikienė (2006) nagrinėjo bendraamžių atstūmimo mokykloje priežastis. Viena iš atstūmimo priežasčių buvo įvardinta - socialinės rizikos šeima.

Respondentai teigia, kad mokiniams iš socialinės rizikos šeimų reikalingas didesnis dėmesys dar ir todėl, kad jie sunkiau socializuojasi bei adaptuojasi, taip pat todėl, kad šiems vaikams dažnai reikalinga įvairi pagalba, jie turi mokymosi problemų. S. Ignatavičienė ir R. Žukauskienė (1999) išskyrė bruožus, kurie būdingi socialinės rizikos grupės vaikams, tai - mokymosi sunkumai, nedėmesingumas, nesugebėjimas intensyviai dirbti ilgesnį laiką, greitas nuovargis ir pan.

Dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai, kurie teigė, jog bendravimui ir bendradarbiavimui su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų nereikia skirti ypatingo dėmesio, savo atsakymus grindė akcentuodami **mokinių lygybę į dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų dėmesį** (pvz., „Dėmesį reikia skirti ne tik iš socialinės rizikos šeimų, nes problemų atsiranda ir su kt. vaikais, ypač psichologinių“; „Visiems vaikams reikalingas ypatingas bendravimas ir bendradarbiavimas“).

Suabejojusių, ar mokiniams iš socialinės rizikos šeimų reikalingas ypatingas dėmesys, respondentų (12%) atsakymuose taip pat aptinkama mokinių teisės į lygybę apraiškų (pvz., „Kiekvienam vaikui reikalingas atskiras priėjimas, o kiti nenori, kad lištume į jų gyvenimą“; „Dažnai kitų šeimų vaikai patiria didesnių sunkumų nei vaikai iš socialinės rizikos šeimų, todėl sunku pasakyti, kuriems to reikia labiau“).

Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų buvo prašoma įvertinti mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimą su jais, t. y. kaip respondentui atrodo, kokie jų atžvilgiu yra mokiniai iš socialinės rizikos šeimų. Šiuo klausimu gauti duomenys buvo apdoroti naudojant dispersinę analizę ANOVA. Tiriamieji buvo apibūdinti pagal tris požymius - išsilavinimą, amžių, pedagoginio darbo stažą.

Atlikus analizę paaiškėjo, kad statistiškai reikšmingi **atsakymų dažnių skirtumai pagal išsilavinimą nenustatyti**. Nepriklausomai nuo dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų turimo išsilavinimo, mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo su minėtais pedagogais formos yra panašios (žr. 2 lentelę).

Mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo su dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais skirtumai priklausomai nuo pedagogų išsilavinimo (N=36)

Formos	F	Sig.
Jūs priima geranoriškai	1.142	0.290
Jūs jaučiatės reikšmingi	1.756	0.191
Jie noriai kreipiasi į Jus pagalbos, sprendžiant įvairias problemas	1.303	0.259
Jie visada klausia Jūsų patarimo	0.555	0.460
Jūs jaučiate pagarbą iš jų pusės	0.760	0.388
Jie stengiasi pateisinti Jūsų viltis, tinkamai elgiasi	3.203	0.080
Jūs jaučiate pasitikėjimais jų pusės	0.501	0.482
Jie nevengia su Jumis bendrauti	1.987	0.165
Jie atsižvelgia į Jūsų poreikius	1.190	0.281
Jie yra taktiški su Jumis	0.403	0.528
Jie yra dėmesingi Jums	0.814	0.371
Siekia susitarimo, prisitaikymo	1.852	0.180
Jie yra kantrūs Jums	1.283	0.263

Norėdami 2 lentelėje išvelgti, ar yra atsakymų dažnių skirtumų, reikia žiūrėti į reikšmes esančias Sig. (*Significance* - reiškia reikšmingumą) stulpelyje. Būtent jis (Sig.) ir rodo, ar yra skirtumas tarp atsakymų dažnių, ar jo nėra. Skirtumas egzistuoja tada, kai (Sig.) stulpelyje esanti reikšmė (p) yra ne didesnė už 0,05. Kitaip tariant, kuo mažesnė reikšmė (Sig.) stulpelyje, tuo didesnis skirtumas egzistuoja. Šiuo atveju matome, kad reikšmių, mažesnių už 0,05 nėra, vadinasi, skirtumai neegzistuoja. Galima daryti prielaidą, kad dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų išsilavinimas neįtakoja mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo formų su jais.

Atlikus analizę paaiškėjo, kad statistiškai reikšmingi **atsakymų dažnių skirtumai pagal amžių nenustatyti**. Nepriklausomai nuo minėtų pedagogų amžiaus, mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo su dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais formos yra panašios (žr. 3 lentelę).

Mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo su dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais skirtumai pagal pedagogų amžių (N=36)

Formos	F	Sig.
Jūs priima geranoriškai	0.162	0.957
Jūs jaučiatės reikšmingi	0.828	0.515
Jie noriai kreipiasi į Jus pagalbos, sprendžiant įvairias	0.232	0.919
Jie visada klausia Jūsų patarimo	0.188	0.944
Jūs jaučiate pagarbą iš jų pusės	0.443	0.777
Jie stengiasi pateisinti Jūsų viltis, tinkamai elgiasi	0.604	0.661
Jūs jaučiate pasitikėjimą iš jų pusės	0.327	0.858
Jie nevengia su Jumis bendrauti	0.034	0.998

3 lentelės tęsinys

Jie atsižvelgia į Jūsų poreikius	0.692	0.601
Jie atsižvelgia į Jūsų poreikius, Jie yra taktiški su Jumis	0.864	0.493
Jie yra dėmesingi Jums	0.678	0.611
Siekia susitarimo, prisitaikymo	0.430	0.786
Jie yra kantrūs Jums	0.292	0.881

3 lentelės duomenų analizė analogiška 2 lentelei - skirtumas egzistuoja tada, kai (Sig.) stulpelyje esanti reikšmė yra ne didesnė už 0,05. Puikiai matyti, kad reikšmių mažesnių negu 0,05 nėra, vadinasi ir skirtumų nėra. Galima daryti prielaidą, kad dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų amžius neįtakoja jų bendravimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų.

Statistiškai reikšmingi **atsakymų dažnių skirtumai pagal dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų pedagoginio darbo stažą nenustatyti**. Nepriklausomai nuo minėtų mokytojų pedagoginio darbo stažo, mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo su dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais formos yra panašios. Galima daryti prielaidą, kad minėtų pedagogų stažas neįtakoja mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo su dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais formų (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo su dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais skirtumai pagal minėtų mokytojų pedagoginį darbo stažą (N=36)

Formos	F	Sig.
Jūs priima geranoriškai	1.208	0.321
Jūs jaučiatės reikšmingi	1.194	0.326
Jie noriai kreipiasi į Jus pagalbos, sprendžiant įvairias problemas	0.696	0.599
Jie visada klausia Jūsų patarimo	0.912	0.465
Jūs jaučiate pagarbą iš jų pusės	0.896	0.474
Jie stengiasi pateisinti Jūsų viltis, tinkamai elgiasi	0.552	0.698
Jūs jaučiate pasitikėjimą iš jų pusės	1.449	0.234
Jie nevengia su Jumis bendrauti	1.553	0.203
Jie atsižvelgia į Jūsų poreikius	0.375	0.825
Jie yra taktiški su Jumis	0.751	0.563
Jie yra dėmesingi Jums	1.485	0.223
Siekia susitarimo, prisitaikymo	1.083	0.376
Jie yra kantrūs Jums	0.684	0.607

Pasak J. Klizaitės, „tėvų netekę ar socialiai apleisti vaikai iš tiesų pasižymi pažintinio aktyvumo stoka, emociu nebrandumu, savikontrolės silpnumu, žemesniu savęs vertinimu, dažnai yra uždari ir jaučiasi nuskriausti. Todėl lemiamą reikšmę darbe ir bendravime su šiais vaikais turi ne pedagogo profesinės žinios ar patirtis, o asmenybės savybės. Nuo mokėjimo bendrauti priklauso pedagoginės veiklos sėkmė. Vaikus labiausiai domina ne pedagogų žinios, diplomai ar postai, o ar jie sugeba užjausti, suprasti“.

Paanalizuosime, kaip respondentai įvertina savo asmenines ir profesines savybes, bendraujant su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų kompetencija - būti diplomatišku, geranorišku, pasitikinčiu savimi ir kitais. Būtent šios savybės atneša sėkmę, vadovaujant mokiniams. Norint sėkmingai auklėti, reikia suprasti vaiko poreikius ir žinoti (rasti būdus), kaip juos patenkinti. Anot G. Butkienės, A. Kepalaitės (1996) sunku atskirti asmenybę nuo profesijos, ypač tose veiklos srityse, kurioms būdinga nuolatinė sąveika su žmonėmis.

Respondentų buvo prašoma pagal 5 balų vertinimo skalę, įsivertinti savo asmenines ir profesines savybes, t. y. kaip jie įsivertina savo pačių bendravimą su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Kitaip tariant, kokie jie yra bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų.

Tiriamieji buvo apibūdinti pagal šiuos požymius - amžių, išsilavinimą, pedagoginį stažą.

Taikant dispersinę analizę ANOVA, buvo tikrinama, ar dažnių vidurkių skirtumai pagal dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų amžių yra statistiškai reikšmingi. Galima daryti prielaidą, kad dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų, savo asmeninių ir profesinių savybių išskyrimas nepriklauso nuo minėtų pedagogų amžiaus, išskyrus šią respondentų savybę — **draugiškas**. Rezultatai pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė

Asmeninių ir profesinių savybių, kuriomis dalykų mokytojai ir socialiniai pedagogai vadovaujasi bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, skirtumai pagal minėtų pedagogų amžių (N=36)

Savybės	F	Sig.
Atlaidus	1.463	0.229
Draugiškas	2.487	0.057
Dalykiškas	2.321	0.071
Pagarbus	0.476	0.753
Emocingas	0.875	0.486
Griežtas	2.335	0.070
Abejingas	0.850	0.501
Reiklus	1.453	0.232
Išlaikantis atstumą	0.413	0.798
Nuoširdus	0.489	0.743
Niekinantis	1.020	0.407
„Šaltas“	0.674	0.614
Negriežtas	1.885	0.130
Jautrus	0.401	0.807
Tolerantiškas	0.373	0.827
Kantrus	0.554	0.697
Teisingas	1.951	0.118

Išanalizavus duomenis pastebėta, kad jaunesni pagal amžių respondentai (nuo 19 iki 25 metų) save įvertino esant visada ir dažnai draugiškais. Tuo tarpu tarp vyresnių respondentų (nuo 25 iki 55

metų), be nurodžiusiųjų esant visada ir dažnai draugiškais, buvo tokių, kurie save įvertino - nei dažnai, nei retai draugiškais. Vyriausieji respondentai save įvertino esant nei dažnai, nei retai draugiškais.

Buvo tikrinama, ar dažnių vidurkių skirtumai pagal dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų turimą išsilavinimą yra statistiškai reikšmingi. Rezultatai pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė

Asmeninių ir profesinių savybių, kuriomis dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai vadovaujasi bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, skirtumai pagal respondentų išsilavinimą (N=36)

Savybės	F	Sig.
Atlaidus	2.961	0.092
Draugiškas	1.952	0.169
Dalykiškas	1.236	0.272
Pagarbus	0.411	0.524
Emociingas	0.075	0.785
Griežtas	0.977	0.328
Abejingas	0.176	0.677
Reiklus	2.995	0.090
Išlaikantis atstumą	0.175	0.677
Nuoširdus	0.005	0.942
Niekinantis	0.447	0.507
„Šaltas“	0.084	0.773
Negriežtas	0.084	0.773
Jautrus	0.585	0.448
Tolerantiškas	1.329	0.255
Kantrus	0.186	0.668
Teisingas	0.121	0.729

Iš 6 lentelėje pateiktų duomenų, galima daryti prielaidą, kad dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų savo asmeninių ir profesinių savybių išskyrimas nepriklauso nuo minėtų mokytojų išsilavinimo.

Taip pat buvo tikrinama, ar dažnių vidurkių skirtumai pagal dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų stažą yra statistikai reikšmingi. Rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė

Asmeninių ir profesinių savybių, kuriomis dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai vadovaujasi bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, skirtumai pagal pedagogų stažą (N=36)

Savybės	F	Sig.
Atlaidus	1.757	0.154

7 lentelė tęsinys 37 pus;apyje

Draugiškas	1.492	0.220
Dalykiškas	0.664	0.620
Pagarbus	0.231	0.919
Emocingas	1.066	0.385
Griežtas	1.315	0.279
Abejingas	0.593	0.670
Reiklus	0.709	0.590
Išlaikantis atstumą	0.695	0.600
Nuoširdus	1.597	0.192
Niekinantis	0.388	0.816
„Saitas“	0.129	0.971
Negriežtas	2.494	0.056
Jautrus	0.539	0.708
Tolerantiškas	0.922	0.459
Kantrus	0.719	0.583
Teisingas	0.389	0.816

7 lentelės rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų savo asmeninių ir profesinių savybių išskyrimas nepriklauso nuo minėtų pedagogų stažo, išskyrus šią pedagogų savybę – **negriežtas**.

Išanalizavus duomenis pastebėta, kad mažesni respondentų pedagoginio darbo stažą turintys dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai (nuo 0 iki 4 metų ir nuo 5 iki 10 metų) nėra griežti mokinių atžvilgiu nei didesni pedagoginį darbo stažą turintys respondentai.

Atlikta asmeninių ir profesinių savybių, lemiančių bendravimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų ypatumus, faktorinė analizė, kurios metu išsiskyrė 4 faktoriai. Statistiniai rodikliai pateikiami 8 lentelėje.

8 lentelė

Asmeninių ir profesinių savybių, kuriomis dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai vadovaujasi bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, analizė

Nr.	Faktoriai	Savybės	Faktorinis svoris, <i>L</i>	Aprašomoji sklaida, %	<i>KMO</i>
1.	Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų dorovinių — moralinių savybių faktorius	Draugiškas	0.875	18,8	0,74
		Teisingas	0.857		
		Atlaidus	0.774		
		Jautrus	0.633		
		Negriežtas	0.554		

8 lentelės tęsinys 38 puslapyje

2.	Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų teigiamų savybių faktorius	Tolerantiškas	0.716	15,9	0,74
		Nuoširdus	0.678		
		Kantrus	0.654		
3.	Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų dalykinių savybių faktorius	Pagarbus	0.805	14,7	
		Dalykiškas	0.799		
		Išlaikantis atstumą	0.695		
4.	Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų neigiamų savybių faktorius	„Šaltas“	0.768	11,4	
		Niekinantis	0.696		
		Abejingas	0.574		
		Emocingas	0.566		

Iš 8 lentelės duomenų matyti, kad savybių kintamųjų ir ekstrahuotų faktorių koreliacijos koeficientai didesni už 0,6. Tai liudija apie stiprų tarpusavio ryšį. Aprašomoji sklaida taip pat liudija, kad gauti faktoriai atspindi matuojamus požymius.

Pirmasis, antrasis ir trečiasis faktorius apima dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų savybes, kurios teigiamai charakterizuoja juos kaip asmenybę. Ketvirtasis faktorius jungia dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų neigiamas savybes: šaltas, niekinantis, abejingas. Matyti, kad respondentai yra linkę save apibūdinti daugiau teigiamai negu neigiamai mokinių atžvilgiu. Dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai tvirtina, jog bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, jie beveik niekada nesivadovauja arba labai retai vadovaujasi neigiamomis savybėmis.

Respondentų buvo klausama, kas sunkiausia ir kas lengviausia bendraujant ir bendradarbiaujant su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Apie iškylančias bendravimo ir bendradarbiavimo problemas pasisakė 78 % respondentai. Jų atsakymai, į klausimą apie sunkumus bendraujant ir bendradarbiaujant su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, buvo suskirstyti į 7 kategorijas (žr. 9 lentelę).

Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų nuomonė apie bendravimo ir bendradarbiavimo sunkumus su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų (%)

Nr.	Kategorijos	Tipiškiausi atsakymų pavyzdžiai	Pedagogų skaičius
1.	Mokinių uždaras būdas	Mokiniai nelinkę pasakoti apie save, apie savo bėdas šeimoje ar bendraujant su kitais. Arba tiesiog meluoja, išsigalvoja. Tada yra sunku jiems padėti; Vaikai nepasakoja, kas vyksta jų šeimoje, dažnai net meluoja; vaikai nenoriai kalbasi apie tai, kas juos slegia ir pan.	25,6
2.	Mokinių neatsakingumas	Pasiekti, kad laikytųsi duoto žodžio, jaustų atsakomybę už savo veiksmus; Pasiekti, kad būtum išgirstas, kad imtų elgtis taip, kaip buvo kalbėta, tartasi, žadėta ir pan.; Įskiepyti atsakomybės jausmą ir pan.	20,5
3.	Mokinių jautrumas pagalbos siūlymui	Rasti "priėjimą" prie tų vaikų, sunku atrasti bendravimo būdą; Rasti bendravimo būdus neįžeidžiant, nes jie yra labai jautrūs, įtarūs ir bailūs; Surasti "priėjimo" būdą, įgyti pasitikėjimą; Surasti bendravimo būdus, kad jų neįžeisti, nes jie labai jautriai reaguoja į pagalbos siūlymą ir pan.	20,5
4.	Mokinių nepasitikėjimas aplinkiniais	Įtikinti juos, kad nuoširdžiai trokšti padėti, kad priimtų pagalbą; Pasiekti atvirumo bendraujant, tikrumo; Įtikinti, kad reikia kalbėtis apie problemas, o nemanyti, kad yra kaip yra ir nieko negalima pakeisti ir pan.	13
5.	Nesusikalbėjimas, mokinių užsispyrimas	Susikalbėti, nes jie dažnai net nesiklauso, ką sako socialinis pedagogas, ar kitų dalykų mokytojai; Rasti kompromisą iškilus nesutarimams ir pan.	10,2
6.	Mokinių abejingumas	Retai susilaukiu atitinkamos reakcijos į pastabas, o jei sulaukiu, ji būna trumpalaikė; Viskas sunku bendraujant ir bendradarbiaujant su jais, nes jie dažnai reiškia nenorą, neigiamus jausmus ir pan.	5,1
7.	Mokinių nenoras keistis	Pakeisti esamą situaciją; <...> jų mąstymą; Perorientuoti jų vertybes, nes jie vertina ne tuos dalykus, kuriuos reikėtų vertinti ir pan.	5,1

Iš 9 lentelės duomenų matyti, kad dauguma dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų (25,6%) akcentuoja mokinių iš socialinės rizikos šeimų **uždara būdą**, o tai kelia sunkumų siekiant bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės su šiais mokiniais. Kadangi mokiniai iš socialinės rizikos šeimų yra uždaresnio būdo, jie nenoriai kalbasi apie asmeninį gyvenimą, nepasakoja savo paslapčių, nesidalija juos slegiančiomis problemomis. Dėl šių ir daugybės kitų panašių priežasčių dalyko mokytojams ir socialiniams pedagogams sunku išvelgti vaiko bėdas, sunku laiku nukreipti juos ieškoti atitinkamos pagalbos, sunku padėti išspręsti iškilusias problemas ir pan. Siekti bendravimo

ir bendradarbiavimo kokybės trukdo ir **mokinių iš socialinės rizikos šeimų neatsakingumas**, kurį respondentai (20,5%) minėjo savo atsakymuose (pvz.: „Sunku <...> iškiepyti atsakomybės jausmą“; „Sunkiausia pasiekti, kad laikytusi duoto žodžio“ ir pan.). Anot V. Lapeškienės (1996, p. 25), žmogus gali jaustis atsakingas tik už tai, ką jis gali kontroliuoti. Autorės nuomone, svarbu, kad vaikas mokykloje jaustų, jog jo dalyvavimas, pareikšta nuomonė kažką reiškia ir keičia, - tada jis pats imasi atsakomybės už savo elgesį, mokymąsi ir kt. Mokiniai už neatsakingą elgesį vienaip ar kitaip yra baudžiami, tačiau bausmės situacijos neišsprendžia. Kaip teigia D. Gailienė, L. Bulotaitė ir N. Sturlienė (1996, p. 29), reikia su vaiku apsitarti, kaip jis galėtų, keisti savo netinkamą, neatsakingą elgesį. Jokių būdu negalima nesureaguoti į neįvykdytą įsipareigojimą, nes „nuolaidos visų pirma reiškia, kad kartais kažkokio darbo galima neatlikti arba pasielgti netinkamai, nes kartkartėmis tai praeina nepastebėta“. Mokinys gali pagalvoti, kad nerūpi mokytojui, jeigu šis nesureaguoja į neatsakingą elgesį.

Pasak respondentų (20,5%), mokiniai iš socialinės rizikos šeimų yra labai **jautrūs pagalbos siūlymui** (pvz.: „Sunkiausia: rasti bendravimo būdus neįžeidžiant, nes jie yra labai jautrus, įtarūs ir bailūs“; „Surasti bendravimo būdus, kad jų neįžeisti, nes jie labai jautriai reaguoja į pagalbos siūlymą“ ir pan.). A. Suslavičius (1998) pažymi, kad pagalbos priėmimas gali būti laikomas nekompetentingumo, per menko savęs vertinimo simboliu ir todėl, žmogus gali vengti pagalbos. Autoriaus nuomone, jeigu pagalbos tenka prašyti dėl vidinių priežasčių, noras jos atsisakyti dides. Dažnai mokiniai iš socialinės rizikos šeimų nenori pasirodyti silpnesni už kitus, jie nesikreipia pagalbos į dalyko mokytoją ir socialinį pedagogą, nes netiki, kad jis gali kuo nors padėti, arba nepasitiki juo.

Nepasitikėjimas kitais - tai dar viena kliūtis siekti bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės su moksleiviais iš rizikos šeimų. Šią kliūtį pedagogai įvardino kaip vieną iš sunkumų bendraujant ir bendradarbiaujant su rizikos šeimų vaikais.

Bendravimo ir bendradarbiavimo sunkumais dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai dar įvardija **nesusikalbėjimą** su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų bei **užsispyrimą, mokinių abejingumą ir nenorą keistis** (žr. 9 lentelę).

Į klausimą kas lengviausia bendraujant ir bendradarbiaujant su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, atsakė apie 60 % respondentų. Jų atsakymai buvo be galo įvairūs. Vieni teigė, kad lengviausia yra patarti, pakonsultuoti, kalbėtis su jais nereikšmingomis temomis, perduoti reikalingą informaciją pasikviesti pokalbiui, juokauti, pokštauti, kalbėtis apie kitus, pavyzdžiui, apie bendraklasius, apie klasės reikalus ir pan.; kiti tvirtino, kad lengviausia yra nedaryti nieko, nekreipti dėmesio į jų išsišokimus, arba nukreipti pagalbos pas socialinį pedagogą; tretį pažymėjo, kad lengviausia yra susitarti dėl ko nors, paprašyti pagalbos, susijusios su tvarka mokykloje ir t.t.

Panagrinėjus pagalbos socialiniams pedagogams ir dalyko mokytojams šaltinius, sprendžiant

problemas mokinių iš socialinės rizikos šeimų, išsiaiškinome, kokius realius pagalbos būdus dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai gauna. Faktorinės analizės būdu nustatyta vidinė statistinių ryšių struktūra, kurios pagalba galima nusakyti tai, kas požymiams yra bendra. Faktorinės analizės rezultatas (t. y. vienintelis ir pagrindinis faktorius) pavaizduotas 10 lentelėje.

10 lentelė

Pagalbos dalyko mokytojams ir socialiniams pedagogams, sprendžiant problemas mokinių iš socialinės rizikos šeimų, šaltinių analizė (N=36)

Šaltiniai	Faktorinis svoris, <i>L</i>	Aprašomoji sklaida, %	EMO
iš dalyko mokytojų ir socialinio pedagogo	0.942	14,1	0,84
iš mokyklos administracijos	0.922		
iš kitų šeimų	0.899		
iš policijos pareigūnų	0.822		
iš vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojų	0.778		

Kuo didesnė faktorinio svorio koeficiento reikšmė, tuo faktorius yra statistiškai reikšmingesnis. Iš 10 lentelės duomenų matyti, kad dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai, sprenddami problemas mokinių iš socialinės rizikos šeimų, mažiausiai pagalbos sulaukia iš vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojų, iš policijos pareigūnų ir iš kitų šeimų.

Tyrime dalyvavusių Vijolių bei V. Kudirkos mokyklų kai kurie dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai, atsakinėdami į klausimą apie pagalbos šaltinius, netgi įrašė komentarą, kad mokykla neturi tokio specialisto, kaip psichologas. Tai įrodo, kad tiek pedagogai, tiek mokiniai neturi galimybės kreiptis pagalbos į psichologą. Kitų mokyklų dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai nurodė, kad su mokyklos psichologu tiesiog nėra kontakto. Toks atsakymas gali būti interpretuojamas dvejopai, t. y. arba dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai su psichologu nebendradarbiauja, arba mokyklos taip pat jo neturi. Kai kuriuose atsakymuose buvo ir tokių komentarų, kad susilaukti pagalbos iš vaiko teisių apsaugos skyriaus arba policijos pareigūnų dar neteko, nes nesusiklostė aplinkybės, verčiančios kreiptis pagalbos į paminėtąsias įstaigas. Kad mažai pagalbos sulaukia iš kitų šeimų, nurodė 60 % respondentų.

Sprenddami problemas mokinių iš socialinės rizikos šeimų, dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai daugiausia bendradarbiauja ir pagalbos susilaukia iš dalyko mokytojų, socialinių pedagogų ir mokyklos administracijos (žr. 10 lentelę).

Bendravimo ir bendradarbiavimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų kokybei įtakos turi mokyklos dalyko mokytojų ir socialinio pedagogo bendradarbiavimas. Paprastai į socialinį pedagogą mokiniai kreipiasi, kai susiduria su žalingų įpročių, netinkamos bendramokslų elgesio ar

bendravimo su jais ir mokytojais problemomis. Paminėtos problemos dažnai būdingos mokiniams iš rizikos šeimų. Tyrimo rezultatų analizė parodė, kad pedagogai yra pakankamai patenkinti socialinio pedagogo suteikiama pagalba.

V. Sikorskytė-Voišnienė (1997, p. 36–37) dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų bendradarbiavimą traktuoja kaip atsakomybės už mokinių pasidalijimą (t. y. pamokų metu atsakomybė už klasę tenka dalyko mokytojui, o pertraukų metu – soc. pedagogams). Autorė įvardija dar vieną bendradarbiavimo aspektą, tai - pasitarimai ir susitarimai tarp dalyko mokytojų, sprendžiant mokykloje egzistuojančias problemas. Šiuo atveju, turima galvoje problemas susijusias su moksleiviais iš socialinės rizikos šeimų. Socialinių pedagogų bendradarbiavimo su mokykloje dirbančiais pedagogais tikslas yra objektyviai rinkti informaciją apie mokinių pokyčius, koordinuoti bendras pastangas ir veiksmus ugdymosi tikslams pasiekti. Galima daryti prielaidą kad bendravimo ir bendradarbiavimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų kokybę įtakoja socialinių pedagogų bendradarbiavimas su kitais mokykloje dirbančiais pedagogais. Žinoma, jeigu jis yra kompetentingai vykdomas.

Bendradarbiavimo su mokyklos vadovais bei administracija tikslas yra siekti sudaryti optimalias materialines ir higienines mokymosi sąlygas. Dauguma tyrime dalyvavusių respondentų yra pakankamai patenkinti mokyklos administracijos suteikiama pagalba, sprendžiant problemas auklėtinių iš socialinės rizikos šeimų.

A. Juodaitytė (2003, p. 241 - 242) teigia, kad pedagogika, orientuota į vaikų gyvenimo socialinę įvairovę, siūlo ugdymo institucijų pedagoginėms bendruomenėms labai svarbų principą - specialistų tarpusavio bendradarbiavimą perimant kitų patirtį bei kuriant naują. Pedagoginio darbo su vaikais metodus dabar sėkmingai perima ir kitų sričių specialistai - psichologai, socialiniai darbuotojai, policijos pareigūnai, vaikų teisių apsaugos skyrių atstovai vis dažniau taiko tokias pat darbo formas. Jie sėkmingai gali taikyti pedagogiką, ypač siekdami pažinti vaiko, kaip privataus asmens, situaciją. Sustiprinamas poveikis nepageidaujamoms aplinkybėms ir suteikiama vaikui pagalba, įtraukiant jį patį į savo problemų sprendimo procesą".

Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų buvo prašoma nurodyti, kokia yra jų, kaip pedagogo veikla bendraujant ir bendradarbiaujant su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Į šį klausimą atsakė 80 % tiriamųjų, o 20 % nenurodė jokio atsakymo.

Bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę įtakoja pedagogo nusiteikimas bet kuriuo metu suteikti pagalbą į jį besikreipiančiam mokiniui. Respondentų buvo klausama, ar mokiniai iš socialinės rizikos šeimų visada gali kreiptis į juos pagalbos. Didžioji dalis dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų (88%) tvirtino, jog visada yra pasirengę padėti į juos besikreipiantiems mokiniams iš socialinės rizikos šeimų. Keli minėti pedagogai (6%) nurodė, jog ne visada mokiniai iš socialinės rizikos šeimų gali kreiptis į juos pagalbos. Pastarųjų buvo prašoma pagrįsti savo

pasirinkimą. Deja, savo neigiamą atsakymą pagrindė tik vienas respondentas, teigdamas, kad tiesiog ne visada gali jiems padėti. Duomenys būtų tikslesni, jei visi tyrime dalyvavę dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai būtų atsakę į pateiktą klausimą. Tai, kad respondentai nėra linkę argumentuoti savo pasirinkimo arba iš viso nenurodo atsakymo, įrodo jų nenorą atskleisti tikrosios informacijos bei neatsakingą, atmetiną ar nerimtą požiūrį į nagrinėjamą problemą.

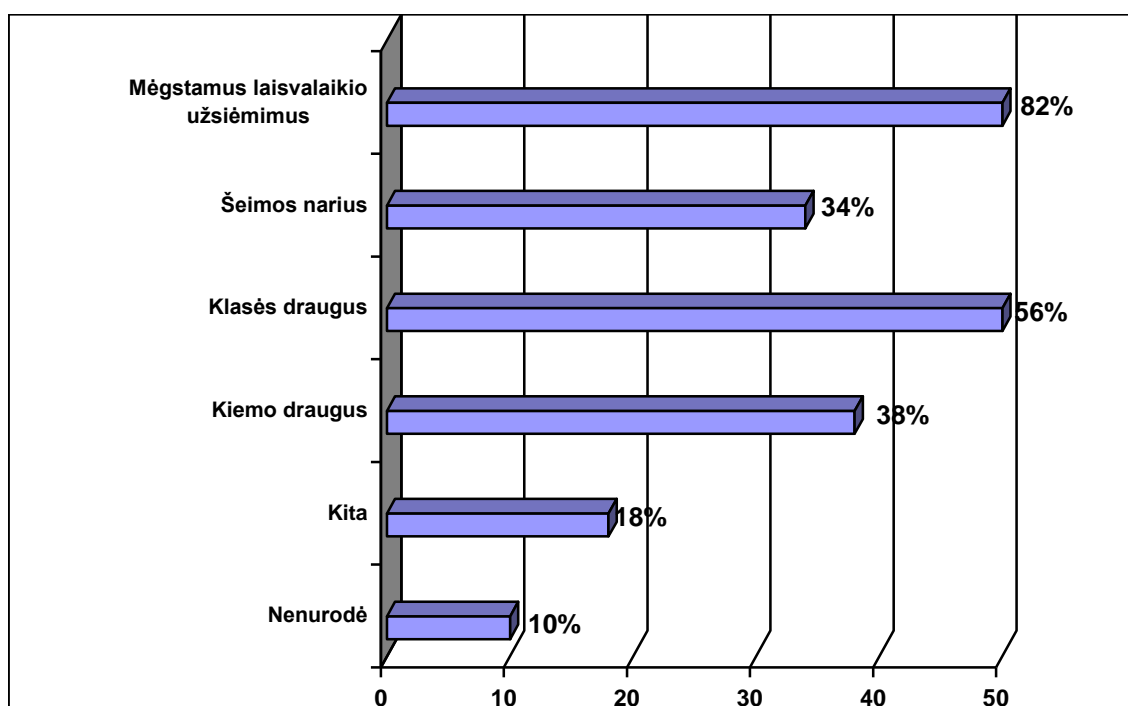
Mokiniai kreipiasi į dalyko mokytoją ir socialinį pedagogą pagalbos tik tuomet, jei jaučia, kad gali juo pasitikėti. Pasitikėjimas - tai viena iš savybių, kuria turi spinduliuoti dalyko mokytojai ir socialinis pedagogas. Pasak V. Lepeškienės (1996, p. 82), „pasitikėjimas užtikrina saugumą, leidžia bendrauti laisvai, nejaučiant įtampos, baimės būti įskaudintam, nuviltam, apgautam, išduotam“. Šiek tiek daugiau kaip pusė apklausoje dalyvavusių respondentų (52%) teigė, jog mokiniai iš socialinės rizikos šeimų jiems patiki savo paslaptis. Šiek tiek daugiau nei trečdalis dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų (38%) tvirtino, jog jais nepasitikima. O keli respondentai (10%) iš viso nenurodė atsakymo. Neigiamai atsakiusiųjų buvo prašoma pakomentuoti savo pasirinkimą. Dažniausiai buvo akcentuojamas mokinių nepasitikėjimas (pvz.: „Nepasitiki“; „Dažnai nepasitiki svetimais žmonėmis“), **nenoras bendrauti** (pvz.: „Vengia bendrauti, stengiasi kuo mažiau kontaktuoti“; „Nenori bendrauti“), nenoras atsiskleisti (pvz.: „Jie yra uždari, vengia pasakoti savo problemas“; „Nenori, kad žinočiau jų problemas“), **tarpusavio supratimo stoka** (pvz.: „Trūksta savitarpio supratimo“), **kitų įtaka** (pvz.: „Taip liepia tėvai“; „Turi draugų, kuriems patiki paslaptis“).

Vienas iš svarbiausių veiksnių, sąlygojančių pasitikėjimo atmosferą mokykloje - tai paties dalyko mokytojo ir socialinio pedagogo asmenybė, jo elgesys. Anot R. V. Pivorienės ir N. Sturlienės (2005, p. 42), pedagogas yra suaugęs žmogus, kuris mokykloje yra arčiausiai mokinių, todėl jam pirmiausia tenka rūpintis sukurti mokykloje bendradarbiavimo ir pasitikėjimo atmosferą. Siekdamas mokinių pasitikėjimo, dalyko mokytojas ir socialinis pedagogas ir pats turėtų pasitikėti jais, o visų svarbiausia yra leisti mokiniams pajauti, kad jais pasitikima. Tik pasitikėjimu grįšti tarpusavio santykiai gali garantuoti bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Tad tyrime dalyvavusių respondentų buvo klausama, ar jie patys pasitiki mokiniais iš socialinės rizikos šeimų.

Daugiau kaip pusė dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų tvirtino pasitikintys (64%), o ketvirtadalis (26%) teigė, nepasitikintys mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Nepasitikėjimą mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, respondentai argumentavo mokinių **neatsakingumu** (pvz.: „Ne kartą yra apvylę“; „Yra atvejų, kad nuvylė mane, nesilaikė duoto žodžio“; „Dėl blogo elgesio (piktybinio)“; „Sunku jais tikėti, nes nesilaiko pažadų“), **polinkiu meluoti** (pvz.: „Yra melagiai, nesilaiko duoto žodžio“; „Jie įpratę meluoti, nes mato, kaip taip daro jų tėvai“). Savo atsakymus argumentavo 10 respondentų iš 13 atsakiusiųjų.

V. Lepeškienės (1996, p. 82 - 83) žodžiais tariant, „pasitikėjimą griaua ir saugumo jausmą pakerta nenuoseklus, neprognozuojamas mokytojo elgesys – kai į tokius pačius dalykus (mokinių elgesį, jų atsakinėjimą ir kt.) skirtingomis situacijomis reaguojama skirtingai. Svarbu ir tai, kaip dalyko mokytojas ir socialinis pedagogas reaguoja į vaikų elgesį vienas kito atžvilgiu: jei skatinama tarpusavio pagarba, o nesąžiningumui, grubumui atvirai nepritariama, mokiniai jaučia, kad mokytojas juos gina ir gabi apsaugoti nuo neteisingo, skaudinančio draugų elgesio, o tai stiprina jų saugumą, pasitikėjimą aplinkiniais“. Dalyko mokytojai ir socialinis pedagogas turi būti tiesus, teisingas, geras mokiniams. Jis visada turi laikytis duoto žodžio, nedviprasmiškai reikšti mintis ir jausmus, tik tada mokiniai jausis saugūs pasitikės savimi ir kitais, o pasitikėjimo atmosfera kels bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę.

Domėtasi, apie ką pasakoja dalyko mokytojams ir socialiniams pedagogams mokiniai iš socialinės rizikos šeimų. Pedagogams buvo pateikti atsakymų variantai ir galimybė įrašyti savąjį atsakymo variantą, jei iš išvardintų, netiktų nė vienas. Kaip pasiskirstė respondentų atsakymai pavaizduota 2 paveiksle.

2 pav. Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų atsakymų pasiskirstymas pagal tai, apie ką labiausiai yra linkę pasakoti savo pedagogams mokiniai iš socialinės rizikos šeimų (N=36)

Kaip parodyta paveiksle, mokiniai iš socialinės rizikos šeimų dažniausiai dalyko mokytojui ir socialiniam pedagogui pasakoja apie savo laisvalaikį ir klasės draugus. Kiek mažiau respondentų teigė, jog mokiniai mielai pasakoja apie kiemo draugus bei šeimos narius. Dalis respondentų įrašė savo atsakymo variantą, o keli - iš viso nenurodė atsakymo. Dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai, nepasirinkę nė vieno atsakymo iš pateiktų variantų, tvirtino, jog mokiniai iš socialinės rizikos šeimų arba visai nieko jiems nepasakoja, arba mielai pasakoja apie savo svajones, ateities planus, apie nesutarimus su kitų dalykų mokytojais, apie problemas.

Panašus klausimas buvo pateiktas ir patiems dalyko mokytojams ir socialiniams pedagogams. Jų buvo klausama, apie ką jie kalbasi su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų.

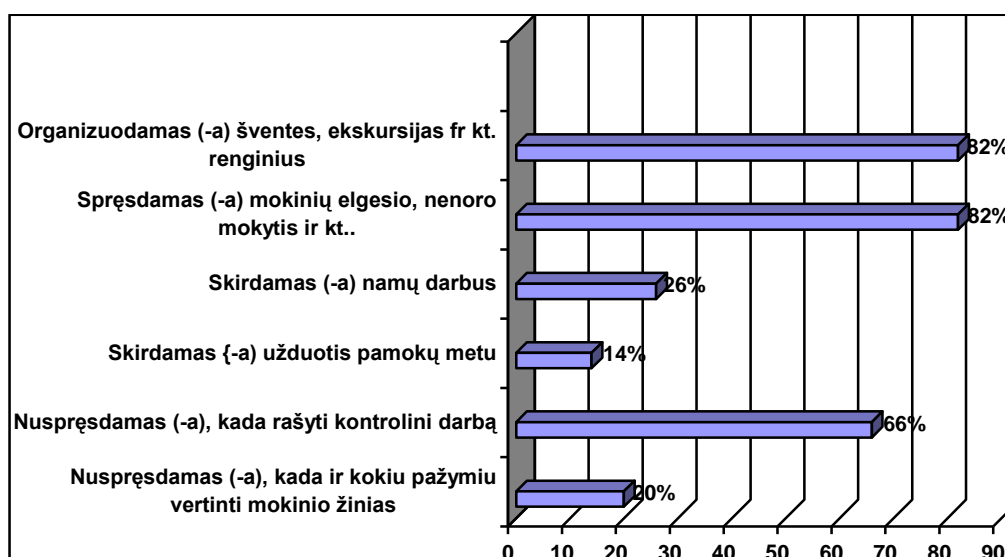
Respondentai teigia, kad daugiausia su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų kalbasi apie mokymosi problemas/ nesimokymą/ mokymosi motyvus, apie bendravimą ir gražius tarpusavio santykius, apie vertybes (meilę, draugystę, pasitikėjimą žmogiškumą). Kiek mažiau kalbama apie pamokų praleidinėjimą, netinkamą elgesį pamokų ir pertraukų metu, apie ateities planus, svajones bei profesinius ketinimus. Mažiausiai su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų yra kalbama apie laisvalaikio praleidimo būdus (4,6 %) ir savijautą (2,3 %).

K. Kalinauskienės (2007) atliktas tyrimas apie mokinių iš socialinės rizikos šeimų savijautą mokykloje parodė, kad mokiniai iš socialinės rizikos šeimų mokykloje jaučiasi blogiau, nei mokiniai iš ne socialinės rizikos šeimų. Tad galima būtų teigti, kad dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai per mažai dėmesio skiria pokalbiams apie mokinių savijautą.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti apie mokinių iš socialinės rizikos šeimų aktyvumą užklasinėje veikloje. Manoma, kad mokinių iš socialinės rizikos šeimų neaktyvumą užklasinėje veikloje gali įtakoti bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės stoka tarp jų ir dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų. Respondentų teirautasi, ar mokiniai iš socialinės rizikos šeimų aktyviai dalyvauja užklasinėje veikloje. Pusė tyrimo dalyvavusių dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų nurodė, jog mokiniai iš socialinės rizikos šeimų nėra aktyvūs dalyviai. Savo atsakymus jie grindžia argumentais, jog aktyvumą slopina **ribotos finansinės galimybės** (pvz., „Kartais kliudo finansinės galimybės“; „Ekskursijoms neturi pinigėlių“; „Jaučiasi atstumti, nes kai kurių finansinės galimybės labai ribotos“), **nepasitikėjimas savimi** (pvz., „Nepasitiki savimi, bijo pašaipų“; „Mano, kad yra ne tokie sumanūs kaip kiti, nepasitiki savo jėgomis, bijo, kad nepasiseks“; „Dažnai jiems pritrūksta drąsos“), **paties dalyko mokytojo ir socialinio pedagogo negebėjimas sudominti** (pvz., „Gal nesugebu sudominti“). Dar buvo argumentuojama, kad mokiniams iš socialinės rizikos šeimų trūksta noro, jie retai pasirodo mokykloje, yra įsitikinę, jog tai ne jiems. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nemaža dalis dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų (40%) tvirtino, jog mokiniai iš socialinės rizikos šeimų yra pakankamai aktyvūs organizuojamuose renginiuose.

Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų dauguma (74%) tvirtino, jog jie tariaisi su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų dėl mokymo ar laisvalaikio organizavimo ir buvo tik keletas teigiančių, jog to nedaro, nes, anot jų, **mokiniai neturi ką patarti** (pvz., „O ką jie gali man patarti“; „Moksleiviai iš socialinės rizikos šeimų geresni patarėjai“), jog **mokiniai yra abejingi** (pvz., „Nes jiems jokio skirtumo, kas, kaip ir kada vyksta ar vyks“; „Jie nelabai leidžiasi į kalbas apie tai“; „Nes jie pasako „Darykit, ką norit““), jog jie yra **nekompetentingi** (pvz. „Na, dėl mokymo organizavimo jie nėra tokie kompetentingi, kad galėtų patarti“; „Manau, kad pakankamai gerai tai galiu padaryti pati“).

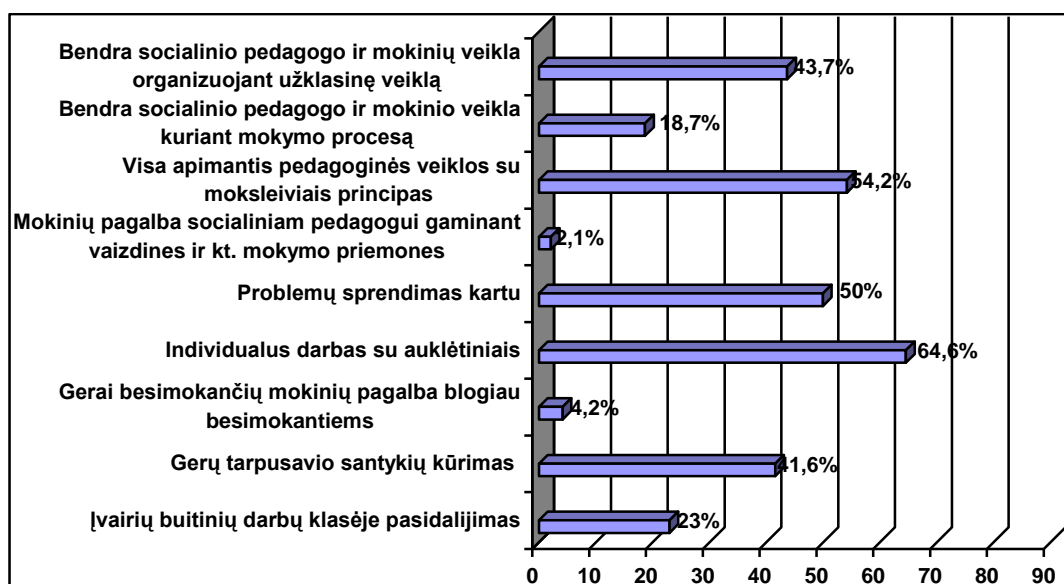
Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų buvo prašoma nurodyti konkrečiau, kokiais klausimais jie tariaisi su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Atsakymų duomenys pavaizduoti 3 paveiksle.

3 pav. **Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų atsakymų pasiskirstymas pagal tai, apie ką jie tariaisi su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų (N=36)**

Kaip matyti iš 4 paveikslo duomenų - labai didelė dalis dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų tvirtina, kad, organizuodami užklasinę veiklą ir spręsdami įvairias problemas, susijusias su mokinių elgesiu bei nenoru mokytis, tariaisi ir su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų.

Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų buvo prašoma nurodyti, kas geriausiai apibūdina jų bendradarbiavimą su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų pedagoginės veiklos metu (žr. 4 pav.).

4 pav. Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų atsakymų pasiskirstymas pagal bendradarbiavimo turinį su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų (N=36)

Iš 4 paveikslo duomenų matyti, jog dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų bendradarbiavimą su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų pedagoginės veiklos metu geriausiai apibūdina individualus darbas su mokiniais, visa apimantis pedagoginės veiklos su mokiniais principas ir problemų sprendimas kartu. Šiek tiek mažiau kartų buvo nurodyta bendra pedagogo ir mokinių veikla organizuojant užklausinę veiklą bei gerų tarpusavio santykių kūrimas. Beveik ketvirtadalis respondentų teigė, kad jų bendradarbiavimą su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų geriausiai apibūdina įvairių buitinių darbų pasidalijimas mokykloje. Galima daryti prielaidą, kad pasisakymų apie gerai besimokančių mokinių pagalbą blogiau besimokantiems bei mokinių pagalbą dalyko mokytojams ir socialiniams pedagogams, tyrime dalyvavę respondentai beveik nepriskyrė prie bendradarbiavimo turinio su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų.

Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų buvo klausama, kaip jie supranta bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę tarp mokytojo ir mokinio. Į šį klausimą atsakė 74 % (27 respondantai iš 36) tyrime dalyvavusių dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų.

Vyraujanti nuomonė buvo ta, jog bendravimo ir bendradarbiavimo kokybė tarp dalyko mokytojo, socialinio pedagogo ir mokinių pasireiškia per abipusę pagarbą, toleranciją. Respondentai akcentavo nuoširdžius tarpusavio santykius, grįstus pasitikėjimu, abipusiu supratimu, empatija, tarpusavio pagalba, sprendžiant iškilusias problemas, dėmesingumu, mokėjimu išklausti, įsiklausti ir išgirsti kitą, atsakomybe už savo poelgius, bendrumo jausmu, bendro tikslo siekimu, susitarimu, vienas kito palaikymu ir teigiama paskata, pedagoginiu pasiruošimu ir kryptinga veikla.

Dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų buvo klausama, ar jiems būtų reikalingi seminarai bei konsultacijos vaikų iš socialinės rizikos šeimų ugdymo klausimais. Respondentai nurodė, jog

jiems reikalingi ir seminarai, ir konsultacijos. Dalyko mokytojai ir socialiniai pedagogai nurodė juos dominančias seminarų temas, susijusias su:

- pagalba moksleiviams patyrusiems tėvų skyrybas; pagalba išgyvenantiems atsiskyrimą nuo tėvų, šiems išvykus uždarbiauti į užsienio šalis;
- klasės valandėlių organizavimu moksleiviams iš socialinės rizikos šeimų — kaip juos sudominti, kaip juos užimti;
- abipusiu pasitikėjimu, moksleivių iš socialinės rizikos šeimų atsakomybės jausmo ugdymu;
- moksleivių iš socialinės rizikos šeimų mokymosi motyvacijos skatinimu;
- kovos būdais prieš moksleivių iš socialinės rizikos šeimų agresiją, nesiskaitymą su dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais, nepasitikėjimą.

Reikalingos konsultacijos apie:

- psichologinės pagalbos suteikimą vaikams iš socialinės rizikos šeimų;
- bendravimo ir bendradarbiavimo su moksleiviais iš socialinės rizikos šeimų kokybės gerinimą, t. y., ką konkrečiai turime daryti;
- efektyvius bendravimo ir bendradarbiavimo būdus su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, kad dalyko mokytojas ir socialinis pedagogas būtų išgirstas ir priimta jo pagalba;
- pagalbą vaikams iš socialinės rizikos šeimų, patyrusiems tėvų smurtą;
- pasitikėjimą moksleiviais iš socialinės rizikos šeimų;
- moksleivių iš socialinės rizikos šeimų dabartinę situaciją Lietuvoje;
- įtraukimą vyrų į mokyklas, į mokinių ugdymo problemas ir, kodėl vaiko auklėjimo ir ugdymo problemos užgula vien moterų pečius;
- pagalbos būdus vaikui iš skurstančios šeimos;
- moksleivių iš socialinės rizikos šeimų sudominimą užklasine veikla.

Išsiaiškinus dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų nuomonę apie bendravimą ir bendradarbiavimą su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, tikslinga sužinoti, ką apie bendravimą ir bendradarbiavimą su socialiniu pedagogu ir mokykloje dirbančiais dalyko mokytojais mano patys mokiniai.

2.3. Socialinės rizikos grupės vaikų bendravimo ir bendradarbiavimo su dalyko mokytojais ir socialinių pedagogų kokybės analizė

Tyrime dalyvavo 138 mokiniai, besimokančių penkiose Šiaulių miesto (Salduvės progimnazija, „Rasos“ progimnazija, V. Kudirkos pagr. mokykla, Vijolių vidurinė mokykla bei

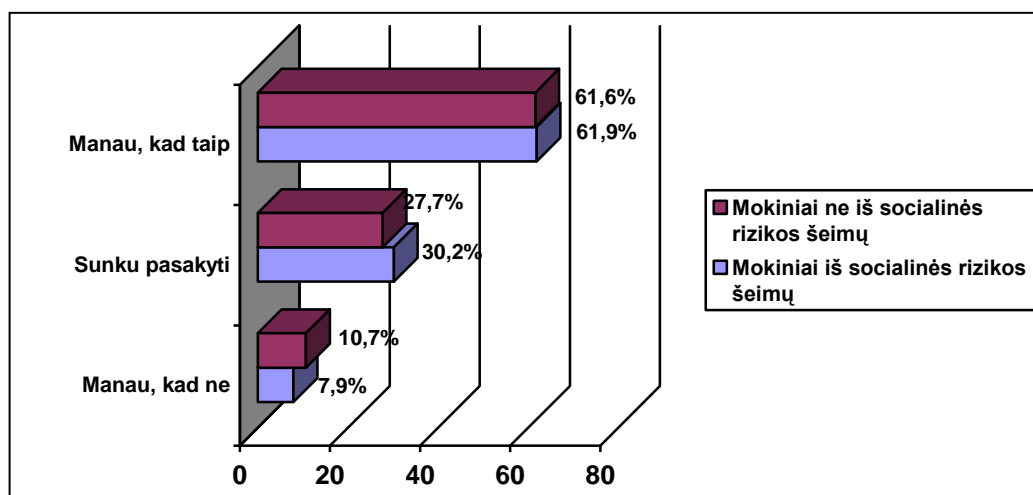

Dainų progimnazija) mokyklose. Iš tyrimo dalyvavusių mokinių – 48 mokiniai yra iš socialinės rizikos šeimų.

Tyrimo metu buvo apklausta 85 merginos/mergaitės (iš jų 13 yra iš socialinės rizikos šeimų) ir 53 vaikinų/berniukų (iš jų 35 yra iš socialinės rizikos šeimų).

Tyrimo dalyvavo 6 - 7 klasių bei 10 - 12 klasių mokiniai. Didžiausią dalį tyrime dalyvavusių sudarė šeštų (38 mokiniai) ir septintų (31 mokiniai) klasių mokiniai. Kiek mažiau apklausta vienuoliktų (21) ir dešimtų (29 mokiniai) klasių mokinių, o mažiausią dalį atstovauja - dvylikų klasių mokiniai (19 mokiniai). Tai galima paaiškinti tuo, kad jaunesnio amžiaus vaikai yra atviresni naujai veiklai (šiuo atveju, nauja veikla buvo anketų pildymas), jiems buvo įdomu, jie priėmė tai kaip atrakciją, pedagoginę pertraukėlę ir neatsisakė padėti. Vyresnių klasių mokiniai nepraleido pro ausis tyrėjo pateiktos informacijos apie tai, jog dalyvavimas tyrime yra savanoriškas, nepriverstinis, jog laisvai galima atsakyti pildyti anketas. Galima teigti, kad mokiniai tiesiog pasinaudojo jiems suteikta teise rinktis.

Tyrimo metu mokinių buvo klausiama, ar jie nestokoja socialinio pedagogo ir mokykloje dirbančių dalyko mokytojų dėmesio. Mokinių atsakymai atvaizduoti 5 paveiksle;

5 pav. Mokinių nuomonių apie dalyko mokytojus ir socialinį pedagogą dėmesingumą jiems pasiskirstymai (N=36)

5 paveikslo duomenys rodo, kad mokinių iš socialinės rizikos ir iš ne socialinės rizikos šeimų nuomonės beveik sutampa. Ir vienu, ir kitų dauguma mano, jog dėmesio iš socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų sulaukia pakankamai. Pastebėta, kad nors ir nedidelė dalis, tačiau vis dėlto yra mokinių, kurie stokoja bendravimo ir bendradarbiavimo su socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais. Išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo, jog bendravimo ir bendradarbiavimo su socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais stoką dažniausiai minėjo 10–12 klasių mokiniai tiek iš socialinės rizikos, tiek iš ne socialinės rizikos šeimų. Būtent šiame amžiuje tęsiasi vėlyvoji paauglystė, kurios metu mokiniai subręsta ir fiziologiškai, ir psichiškai, žmogus pradeda domėtis,

kas jis esąs ir ko siekia gyvenime. Pasak D. Gailienės ir Irt. (1996, p. 14) „pagrindinė šio laikotarpio problema — intensyvus savęs suvokimas, savęs vaizdo susidarymas, gyvenimo pozicijos ieškojimas, tai yra, savo tapatumo įtvirtinimas. Paaugliui rūpi kitų žmonių mintys, ką jie galvoja apie save, o kartais net liguistai rūpi, ką kiti galvoja apie jį". Galima daryti prielaidą, kad dėl minėtos priežasties, kai kurie mokiniai kaltina, jog jiems trūksta dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų dėmesio. Savaime suprantama, kad nelengva dirbti su paaugliais dėl jų amžiui būdingų savybių: jie dažnai būna nepastovūs, kategoriški, dažnai protestuojantys ir pan. Tačiau socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai privalo atminti, kad šiuo sumaišties laikotarpiu, paaugliams itin brangus suaugusiųjų noras juos suprasti. Pateiktoje anketoje mokinių buvo prašoma įvertinti savo bendravimą su socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais. Statistiškai reikšmingi atsakymų dažnių skirtumai ($p < 0,05$) **pagal mokinio priklausymą socialinės rizikos šeimai nenustatyti** (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

Mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo su socialiniais pedagogais ir dalyko mokytojais skirtumai pagal priklausymą socialinės rizikos šeimai (N=36)

Formos	F	Sig.
Tu priimi dalyko mokytojus ir socialinį pedagogą geranoriškai	0.006	0.940
Tu leidi dalyko mokytojams ir socialiniam pedagogui pasijausti reikšmingu (-a)	0.142	0.707
Tu noriai kreipiesi į dalyko mokytojus ir socialinį pedagogą pagalbos, sprendžiant įvairias problemas	0.261	0.610
Tu vengi klausti dalyko mokytojų ir socialinio pedagogo patarimo	0.006	0.936
Tu gerbi dalyko mokytojus ir socialinį pedagogą	0.102	0.750
Tu stengiesi pateisinti dalyko mokytojų ir socialinio pedagogo viltis, tinkamai elgiesi	2.360	0.126
Tu pasitiki dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu	0.135	0.714
Tu nevengi bendrauti su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu	0.110	0.740
Tu atsižvelgi į dalyko mokytojų ir socialinio pedagogo poreikius	1.634	0.202
Tu esi taktiškas (-a), bendraudamas (-a) su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu	0.001	0.969
Tu esi dėmesingas (-a) dalyko mokytojams ir socialiniam pedagogui	0.196	0.658
Tu sieki susitarimo, prisitaikymo bendraudamas (-a) su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu	0.173	0.678
Tu esi kantrus (-i) bendraudamas (-a) su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu	0.160	0.689

Remiantis 11 lentelėje pateiktais duomenimis, galima daryti prielaidą, kad tiek mokinių iš socialinės rizikos šeimų, tiek mokinių iš ne socialinės rizikos šeimų bendravimo su dalyko mokytojais ir socialiniais pedagogais formos yra panašios.

Taikant dispersinę analizę ANOVA, buvo tikrinama, ar dažnių vidurkių skirtumai **pagal mokinio priklausymą tam tikrai lyčiai** yra statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Paaiškėjo, kad mokinių atsakymuose ypač išsiskyrė šios bendravimo formos (žr. 12 lentelę): „Tu vengi klausti socialinio pedagogo arba dalyko mokytojų patarimo“, „Tu stengiesi pateisinti socialinio pedagogo arba dalyko mokytojų viltis, tinkamai elgiesi“, „Tu nevengi bendrauti su socialiniu pedagogu arba dalyko mokytojais“, „Tu esi taktiškas (-a), bendraudamas (-a) su socialiniu pedagogu arba dalyko mokytojais“, „Tu esi dėmesingas (-a) socialiniam pedagogui ar dalyko mokytojams“, „Tu esi kantrus (-i) bendraudamas (-a) su socialiniu pedagogu ar dalyko mokytojais“.

12 lentelė

Mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo su socialiniais pedagogais ir dalyko mokytojais skirtumai pagal lytį (N=36)

Formos	F	Sig.
Tu priimi dalyko mokytojus ir socialinį pedagogą geranoriškai	0.295	0.588
Tu leidi dalyko mokytojams ir socialiniam pedagogui pasijausti reikšmingu (-a)	0.377	0.540
Tu noriai kreipiesi į dalyko mokytojus ir socialinį pedagogą pagalbos, sprendžiant įvairias problemas	3.571	0.060
Tu vengi klausti dalyko mokytojų ir socialinio pedagogo patarimo	15.264	0.000
Tu gerbi dalyko mokytojus ir socialinį pedagogą	2.152	0.144
Tu stengiesi pateisinti dalyko mokytojų ir socialinio pedagogo viltis, tinkamai elgiesi	12.774	0.000
Tu pasitiki dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu	1.377	0.242
Tu nevengi bendrauti su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu	8.308	0.004
Tu atsižvelgi į dalyko mokytojų ir socialinio pedagogo poreikius	4.249	0.040
Tu esi taktiškas (-a), bendraudamas (-a) su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu	10.772	0.001
Tu esi dėmesingas (-a) dalyko mokytojams ir socialiniam pedagogui	7.219	0.008
Tu sieki susitarimo, prisitaikymo bendraudamas (-a) su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu	7.903	0.005
Tu esi kantrus (-i) bendraudamas (-a) su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu	7.805	0.006

Išsamiau paanalizavus pirmąją pagal lytį išsiskyrusią bendravimo formą (**„Tu vengi klausti socialinio pedagogo ar dalyko mokytojų patarimo“**) buvo pastebėta, kad vaikinai labiau nei merginos vengia klausti socialinio pedagogo ar dalyko mokytojų patarimo. Gautą rezultatą galima būtų interpretuoti gana įvairiai, pavyzdžiui, kad merginos yra jautresnės, jos dažniau nei vaikinai, nebijo parodyti, kad nežino, kokį sprendimą priimti, todėl joms reikalinga pašalinio žmogaus nuomonė ir pan. Galima būtų teigti, kad vaikinai bijo pasirodyti, jog yra silpnesni, kažko nesugebantys išspręsti patys, todėl ir vengia klausti, arba, kad vaikinai yra savarankiškesni nei merginos, todėl jie rečiau teiraujasi pagalbos, mėgsta sprendimus priimti patys, niekieno

nepadedami. A. Suslavičiaus (2006) teigimu, savarankiškumas asocijuojasi su nepriklausomybe, pasitikėjimu atsakomybe. Be to, socialinės normos įpareigoja patarimą, ar kitokią pagalbą gaunanti asmenį būti dėkingam. Dėkingumas, autoriaus nuomone, gali reikšti laisvės, savarankiškumo apribojimą ir savo ruožtu verčia žmogų pasijausti esant menkesnės kompetencijos. Taigi paaugliai vaikinai siekia nepriklausomybės, vengia elgesio kontrolės, todėl ir dažniau vengia socialinio pedagogo ar pedagogo patarimų.

Kaip matyti 12 lentelėje, antroji pagal mokinių lytį išsiskyrusi bendravimo forma **„Tu stengiesi pateisinti socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų viltis, tinkamai elgiesi“**. Išanalizavus mokinių įsivertinimą nagrinėjamu klausimu paaiškėjo, kad merginų ir vaikinių dauguma stengiasi nenuvilti socialinio pedagogo ar dalyko mokytojų ir vengti netinkamo elgesio, tačiau išryškėjo skirtumas, kad šiuo būdo bruožu labiau pasižymi merginoms nei vaikinai.

„Tu nevengi bendrauti su socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais“ - tai trečioji forma, pagal kurią išsiskyrė skirtingų lyčių atsakymai apie bendravimą su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu. Atlikus duomenų analizę paaiškėjo, kad vis dėlto dauguma vaikinių ir merginų paprastai nevengia bendrauti su socialiniu pedagogu ar dalyko mokytojais, tačiau lyginant skirtingų lyčių atsakymus pastebėta tendencija, kad vaikinai šiek tiek dažniau nei merginos yra linkę vengti kontakto su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu.

„Tu esi taktiškas (-a), bendraudamas (-a) su socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais“. Išanalizavus duomenis paaiškėjo, kad dauguma tyrime dalyvavusių mokinių tvirtina, kad jie visada arba dažnai elgiasi taktiškai, tačiau lyginant merginų ir vaikinių atsakymus pastebima, kad ir šiuo atveju pirmauja merginos - dailiosios lyties atstovės dažniau nei vaikinai yra linkusios elgtis taktiškai. Vaikinai šiek tiek dažniau nei merginos yra linkę nesilaikyti elementaraus mandagumo taisyklių.

Išnagrinėjus pačių mokinių įsivertintą dėmesingumą socialiniam pedagogui ar dalyko mokytojams (**„Tu esi dėmesingas (-a) socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams“**), galima daryti prielaidą, kad merginos yra šiek tiek dėmesingesnės nei vaikinai. Pastarųjų net tris kartus daugiau nei merginų, nurodė esą retai dėmesingi arba niekada nedėmesingi socialiniams pedagogams ir dalyko mokytojams. O vertinant save kaip visada arba dažnai dėmesingais - dominavo merginų skaičius.

„Tu esi kantrus (-i) bendraudamas (-a) su socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais“. Gauti duomenys parodė, kad merginos šiek tiek dažniau nei vaikinai minėjo, kad yra visada arba dažnai kantrios kontaktuodamos su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu. Daugiau vaikinių negu merginų nurodė, kad niekada nebūna arba retai būna kantrūs. Galima daryti prielaidą, kad merginos yra kantresnės bendraudamos su socialiniu pedagogu ar dalyko mokytojais negu vaikinai.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kaip mokiniai vertina socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus

kaip asmenybę, t. y., koks jiems atrodo jų socialinis pedagogas ir dalyko mokytojas. Mokiniais buvo pateiktas savybių sąrašas, kuriame kiekvieną savybę reikėjo įvertinti pagal 5 balų vertinimo skalę. Šiuo klausimu gauti duomenys buvo apdoroti naudojant dispersinę analizę ANOVA. Tiriamieji buvo apibūdinti pagal tris požymius - klasę, lytį, pedagogų pedagoginį darbo stažą.

Buvo tikrinama, ar dažnių vidurkių skirtumai yra statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Atlikus analizę paaiškėjo, kad mokinių asmeniniai pedagogų vertinimai nepriklauso nuo mokinių klasių, išskyrus šias socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų savybes - draugiškumą, pagarbumą, griežtumą, nuoširdumą, teisingumą. Rezultatai pateikiami 13 lentelėje.

13 lentelė

Asmeninių ir profesinių savybių, kuriomis socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai vadovaujasi bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, skirtumai pagal mokinių klases (N=36)

Savybės	F	Sig.
Atlaidus	0.465	0.762
Draugiškas	4.838	0.001
Dalykiškas	0.972	0.424
Pagarbus	3.604	0.007
Emociingas	1.403	0.234
Griežtas	2.916	0.022
Abejingas	1.336	0.257
Reiklus	1.788	0.132
Išlaikantis atstumą	0.230	0.921
Nuoširdus	4.972	0.001
Niekinantis	3.193	0.014
„Saitas“	0.918	0.454
Negriežtas	2.058	0.087
Jautrus	0.872	0.481
Tolerantiškas	2.399	0.051
Kantrus	2.143	0.076
Teisingas	5.315	0.000

Dar viena socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų savybė - **griežtumas**. Apdorojant duomenis labai ryškių skirtumų tarp mokinių iš socialinės rizikos ir iš ne socialinės rizikos šeimų įvertinimų nėra. Lyginant mokinių iš socialinės rizikos ir mokinių iš ne socialinės rizikos šeimų atsakymus didžiausias skirtumas pastebėtas tik vertinant socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus kaip nei dažnai, nei retai griežtus. Daugumai mokinių iš socialinės rizikos šeimų (44,4%) socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai atrodo nei per daug, nei per mažai griežti. Tuo tarpu, kad socialinis pedagogas ar dalyko mokytojai yra nei dažnai, nei retai griežtas, nurodė 31,1% mokinių iš ne socialinės rizikos šeimų. Taigi skirtumas, vertinant socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus kaip nei dažnai, nei retai griežtus, siekia 13,3% . Skirtumai tarp kitų vertinimų yra žymiai mažesni, todėl jie

nelaikomi statistiškai reikšmingais, pavyzdžiui, skirtumas tarp mokinių iš socialinės rizikos šeimų (23,8%) ir iš ne socialinės rizikos šeimų (30%), vertinant socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus kaip retai griežtus ar visai negriežtus, tesiekia tik 6,2%.

Analizuojant, kaip socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų griežtumą įvertino skirtingų klasių mokiniai pastebėta, kad jaunesnių klasių mokiniai rečiau minėjo socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų griežtą būdą nei vyresnieji. Tai galima būtų aiškinti tuo, kad jaunesnių klasių mokiniai labiau leidžiasi drausminami nei vyresnieji. Pasak E. Martišauskienės (1994), kuo jaunesni paaugliai, tuo dažniau jie linkę atsižvelgti į suaugusiųjų reikalavimus. Vyresnių klasių mokiniai yra linkę save laikyti jau suaugusiais, todėl jie patys ima spręsti - ar klausyti griežtų socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų nurodymų ir laikytis disciplinos, ar leisti sau elgtis taip, kaip jiems patiems norisi ir pan.

Nuoširdumas - tai dar viena savybė, išsiskyrusi kaip statistiškai reikšminga analizuojant mokinių duomenis pagal klasę, kurioje mokomasi. Pasak D. Gailienės ir kt. (1996, p. 27), „geriausi mokytojai - tie, kurie su savo mokiniais yra nuoširdūs, prieina arti, nebijo žiūrėti į akis, t. y. tie, kurių tiek fizinė, tiek dvasinė distancija nedidelė, o tiksliau - optimali. Tai toli gražu nereiškia, kad jie nereaguoja į netinkamą elgesį, klaidas, pražangas ir pan.“. Socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai neturėtų bijoti būti nuoširdūs, neturėtų bijoti reikšti savo jausmų atvirai. Autorių nuomone, tik nuoširdumo dėka vaikai jaučiasi saugūs, mažiau bijo pasirodyti tokie, kokie yra.

Analizuojant, kaip mokiniai įvertino socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų nuoširdumą bendraujant, ryškių skirtumų tarp mokinių iš socialinės rizikos ir iš ne socialinės rizikos šeimų nepastebėta. Dauguma mokinių (apie 73,7%) socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų nuoširdumą įvertino kaip visada ir dažnai pasireiškiantį. Beveik šešis kartus mažiau tiriamųjų nurodė, kad socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai retai būna nuoširdūs arba niekada nebūna nuoširdūs (12,5%). 13,8%, mokinių teigė, kad socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai yra vidutiniškai nuoširdūs.

Panagrinėjus, kaip socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų nuoširdumas buvo įvertintas pagal klases pastebėta, kad labiausiai socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų nuoširdumo stokoja dvyliktų (apie 27,6%) ir vienuoliktų (apie 17,1%) klasių mokiniai, antroje vietoje seka - šeštos (apie 10,8%) ir dešimtos (10,3%) klasės. Septintų klasių mokiniai rečiausiai minėjo socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų nenuoširdumą.

Tomas Akvinietis teisingumą laikė pamatine vadovaujančia dorybe, vedančia į geraširdiškumą, Dievo ir artimo meilę. Nesant teisingumo, nebelieka veiksmų, suteikiančių žmonių gyvenimui vertę. R. Kontautienė (2006), analizuodama pedagoginio bendradarbiavimo sistemos valdymą mokyklos aplinkoje, išskyrė keletą pageidautinų pedagogo bruožų, iš kurių vienas - **teisingumas** sau ir kitiems visame kame, t. y. tiek vertinant mokinio žinias, tiek veiklą, tiek

polegius ir pan. V. Dzenkausko (1999) nuomone, mokiniai labai vertina socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų teisingumą, sąžiningumą, niekada neatleis neteisybės, apgaulės, veidmainiavimo. Mokinių buvo prašoma įvertinti ir šią socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų savybę.

Apdorojant mokinių tiek iš socialinės rizikos, tiek iš ne socialinės rizikos šeimų atsakymus, ryškių skirtumų nepastebėta. Džiugu, kad dauguma mokinių šią socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų savybę įvertino kaip visada ir dažnai pasireiškiančią (69,2%). Kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai yra nei dažnai, nei retai teisingi nurodė beveik tris kartus mažiau mokinių (23,3%). Gaila, bet vis dėlto 7,5% mokinių teigė, kad jų socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai retai vadovaujasi šia savybe arba niekada ja nesivadovauja.

Buvo analizuojama, kaip įvertino socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų teisingumą mokiniai pagal klases. Išanalizavus duomenis paaiškėjo, kad socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų teisingumo pasigenda vyresnių, t. y. dvyliktų (apie 17,3%) ir vienuoliktų (apie 17,1%) klasių mokiniai. Žemesnių klasių mokiniai žymiai rečiau minėjo stokojantys socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų teisingumą (šeštų klasių nurodė apie 2,8%, septintų - apie 3,6%, dešimtų- apie 5,1%).

Buvo tikrinama, ar dažnių vidurkių skirtumai yra statistiškai reikšmingi pagal mokinių lytį ($p < 0,05$). Atlikus analizę, paaiškėjo, kad socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų asmeninių savybių išskyrimas nepriklauso nuo mokinių lyties, išskyrus šias pedagogų asmenines savybes: atlaidumą, draugiškumą, pagarbą, griežtumą, reiklumą, nuoširdumą, jautrumą, tolerantiškumą, kantrumą. Rezultatai pateikiami 14 lentelėje.

14 lentelė

Asmeninių ir profesinių savybių, kuriomis socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai vadovaujasi bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, skirtumai pagal mokinių lytį (M = 36)

Savybės	F	Sig.
Atlaidus	5.687	0.018
Draugiškas	6.519	0.011
Dalykiškas	3.049	0.082
Pagarbus	14.052	0.000
Emocingas	0.900	0.344
Griežtas	5.384	0.021
Abejingas	0.033	0.857
Reiklus	5.453	0.020
Išlaikantis atstumą	0.499	0.481

14 lentelės tęsinys 56 puslapyje

Nuoširdus	11.942	0.001
Niekinantis	4.614	0.033
„Šaltas“	0.662	0.417
Negriežtas	0.097	0.756
Jautrus	5.725	0.017
Tolerantiškas	7.698	0.006
Kantrus	3.997	0.047
Teisingas	3.073	0.081

Išanalizavus, kaip skirtingų lyčių atstovai iš socialinės rizikos šeimų įvertino socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų **atleidumą**, paaiškėjo, kad dauguma merginų (apie 77,1%) ir vaikinių (apie 53,5%) apibūdina socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus kaip visada ir dažnai atleidžius, tačiau merginos dažniau nei vaikinai rinkosi tokį vertinimą. Skirtumas tarp vaikinių ir merginų, vertinant socialinį pedagogą ar dalyko mokytojus kaip visada ir dažnai atleidžius siekia 23,6%. Nemaža dalis vaikinių (apie 35,7%) buvo linkę vertinti socialinius pedagogus ir dalyko mokytojus kaip vidutiniškai atleidžius, tuo tarpu merginų, pasirinkusių tokią socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų vertinimo poziciją buvo beveik perpus mažiau (apie 17,1%). Taigi, skirtumas tarp merginų ir vaikinių, vertinant socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus kaip nei dažnai atleidžius, nei retai atleidžius, siekia 18,6%. Beveik perpus mažiau merginų (apie 5,8%) nei vaikinių (apie 10,7%) nurodė, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai yra retai kada atleidūs arba visai neatleidūs.

Jei palygintume merginų ir vaikinių iš ne socialinės rizikos šeimų duomenis apie socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų atleidumo įvertinimą, tai pamatytume, kad jų įvertinimai labai panašūs į mokinių iš socialinės rizikos šeimų vertinimus. Galima daryti prielaidą kad socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai bendraudami su mokiniams, daugiau atlaidesni yra merginoms negu vaikinams.

Nagrinęjant socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų **draugiškumą pagal mokinių lytį** skirtumų tarp mokinių iš socialinės rizikos ir mokinių iš ne socialinės rizikos šeimų įvertinimų beveik nėra. Tiek merginų, tiek vaikinių dauguma tvirtina, jog jų socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai yra visada arba dažnai draugiški. Skirtumas išryškėja tarp merginų ir vaikinių, vertinant socialinį pedagogą ar dalyko mokytojus kaip nei dažnai, nei retai draugiškais. Čia skirtumas tarp merginų ir vaikinių iš socialinės rizikos šeimų, siekia 19,3%, o tarp merginų ir vaikinių iš ne socialinės rizikos šeimų - 11,9%. Kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai retai draugiški arba niekada nėra draugiški, nurodė tik labai nedidelė dalis mokinių. Galima daryti tokią prielaidą, kad socialių pedagogų ir dalyko mokytojų didesnę draugiškumą jaučia merginoms nei vaikinams.

Išanalizavus, kaip buvo įvertintas socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų **pagarbus elgesys pagal mokinių lytį**, galima daryti prielaidą, kad daugiau pagarbos iš socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų sulaukia dailiosios lyties atstovės tiek iš socialinės rizikos, tiek iš ne socialinės rizikos

šeimų. Dauguma jų nurodė, jog socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai yra visada arba dažnai pagarbūs bendraudami su mokiniais. Vaikinai šiuo klausimu šiek tiek santūresni ir skirtumas nuo merginų įvertinimų siekia 22,1%. Triskart daugiau vaikinių (apie 35,7%) nei merginų (apie 11,4%) nurodė, jog jų manymu, socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai yra nei dažnai, nei retai pagarbūs. Tarp merginų (5,8%) ir vaikinių (3,6%) iš socialinės rizikos šeimų, skirtumo, vertinant socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus kaip retai pagarbius arba nesant pagarbiems bendraujant su mokiniais, beveik nėra.

Jei lygintume skirtumus tarp merginų ir vaikinių iš ne socialinės rizikos šeimų, vertinant socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų pagarbumą, tai pamatytume, jog tie skirtumai labai panašūs į merginų ir vaikinių iš socialinės rizikos šeimų. Galima daryti prielaidą, kad socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai pagarbiau elgiasi su merginomis nei su vaikinais.

Analizuojant, socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų **griežtumą įvertinimus pagal mokinių lytį**, buvo pastebėta, kad išsiskyrė mokinių iš socialinės rizikos ir iš ne socialinės rizikos šeimų atsakymai, taip pat išsiskyrė atsakymai tarp vienodos lyties atstovų iš socialinės rizikos ir iš ne socialinės rizikos šeimų. Taigi, dauguma merginų (45,7%) ir vaikinių (42,9%) iš socialinės rizikos šeimų socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų griežtumą įvertino vidutiniškai. Nemaža dalis tiek merginų (28,5%), tiek vaikinių (35,6%) teigė, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai yra visada arba dažnai griežti jiems. Tik šiek tiek mažiau buvo nurodžiusių, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai visiškai negriežti arba retai griežti.

Jei dauguma merginų iš socialinės rizikos šeimų nurodė, jog socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai yra vidutiniškai griežti, tai merginos iš ne socialinės rizikos šeimų daugiau akcentavo, kad socialinis pedagogas dalyko mokytojai pasižymi didesniu griežtumu (47,8%). Vaikinių iš ne socialinės rizikos šeimų atsakymai vėl skiriasi. Daugumai jų atrodo, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai retai būna arba niekada nebūna griežti (38,6%).

Apie 20% merginų ir beveik perpus mažiau vaikinių iš socialinės rizikos šeimų nurodė, jog socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai retai būna arba niekada nebūna reiklūs. Vienodai merginų ir vaikinių iš socialinės rizikos šeimų (po 57,1%) nurodė, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai jiems yra visada arba dažnai **reiklūs**. Šiek tiek išsiskyrė merginų ir vaikinių iš ne socialinės rizikos šeimų nuomonės, vertinant socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus kaip pakankamai reiklius. Skirtumas siekia 13,6%. Vaikinai iš ne socialinės rizikos šeimų (19,3%) labiau nei merginos (8,5%) buvo linkę vertinti socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus, kaip retai reiklius arba visai nereiklius. Galima daryti prielaidą, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai yra reiklesni merginoms nei vaikiniams.

Išnagrinėjus socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų **nuoširdumą pagal mokinių lytį**, paaiškėjo, kad dauguma merginų ir vaikinių socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus įvertino kaip

visada ir dažnai nuoširdžius, tačiau merginos tokį įvertinimą rinkosi šiek tiek dažniau nei vaikinai. Pavyzdžiui, skirtumas tarp merginų ir vaikinių iš socialinės rizikos šeimų siekia net 20%, o tarp merginų ir vaikinių iš ne socialinės rizikos šeimų - 13,3%. Išsiskyrė merginų ir vaikinių iš socialinės rizikos šeimų nuomonės, vertinant socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus kaip vidutiniškai nuoširdžius: vaikinių skaičius (28,6%) tris kartus didesnis negu merginų (8,6%). Išryškėjo skirtumas tarp merginų ir vaikinių iš ne socialinės rizikos šeimų, vertinant socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų šitaip retai būnant nuoširdiems ir visai nenuoširdiems: taip įvertino socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus 13,9% , daugiau vaikinių (9,3%) nei merginų (5,4%).

Duomenys apie socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų **jautrumą pagal mokinių lytį** rodo, kad skirtumo tarp mokinių iš socialinės rizikos ir iš ne socialinės rizikos šeimų nėra. Dauguma merginų (apie 48,1%) mano, jog į socialinis pedagogas ir dalyko mokytojas yra jautrus bendraudamas su mokiniais, o tuo tarpu dauguma vaikinių (apie 42,3%) labiau yra linkę laikytis neutralesnės pozicijos, t. y. kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai nei dažnai, nei retai yra jautrūs. Kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai retai būna jautrūs arba visai nebūna jautrūs tvirtino daugiau vaikinių negu merginų.

Socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų **tolerancija pagal mokinių lytį**. Abiejų lyčių atstovų dauguma tvirtino, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai visada arba dažnai yra tolerantiški, tačiau merginos (apie 65,1%) šiek tiek dažniau akcentavo toleranciją nei vaikinai (apie 53,1%). Išsiskyrė merginų ir vaikinių nuomonės, vertinant socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus kaip retai tolerantiškus ir visada netolerantiškus: dvigubai daugiau vaikinių (apie 16,2%) nei merginų (apie 7%) pasigenda socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų tolerancijos jiems.

Išanalizavus socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų **kantrumą pagal mokinių lytį**, skirtumų tarp mokinių iš socialinės rizikos ir iš ne socialinės rizikos šeimų nepastebėta. Vertinant pedagogų kantrumą, dauguma respondentų - tiek merginų, tiek vaikinių- pasisakė teigiamai. Kad socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai visada arba dažnai kantrūs bendraudamas su mokiniais — teigė daugiau merginų (apie 70,6%) nei vaikinių (apie 55,8%). Vaikinių (apie 32,4%) daugiau nei merginų (apie 17,8%) nurodė, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai yra nei dažnai, nei retai kantrūs: skirtumas tarp abiejų ryčių atstovų siekia 14,6%.

Taikant dispersinę analizę ANOVA, buvo tikrinama, ar dažnių vidurkių skirtumai yra statistiškai reikšmingi pagal socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų pedagoginį stažą ($p < 0,05$). Galima daryti prielaidą, kad socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų asmeninių savybių išskyrimas nepriklauso nuo mokinių priklausymo socialinės rizikos šeimai. Rezultatai pateikiami 15 lentelėje.

Asmeninių ir profesinių savybių, kuriomis socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai vadovaujami bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, skirtumai pagal pedagogų stažą (N=36)

Savybės	F	Sig.
Atlaidus	1.653	0.200
Draugiškas	0.072	0.789
Dalykiškas	0.079	0.779
Pagarbus	0.557	0.456
Emocingas	0.010	0.919
Griežtas	0.195	0.660
Abejingas	0.273	0.602
Reiklus	0.170	0.681
Išlaikantis atstumą	1.626	0.204
Nuoširdus	1.030	0.311
Niekinantis	2.274	0.133
„Šaltas“	0.783	0.377
Negriežtas	0.215	0.643
Jautrus	0.157	0.692
Tolerantiškas	0.404	0.526
Kantrus	3.369	0.068
Teisingas	0.019	0.889

Buvo atlikta socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų asmeninių savybių, lemiančių bendravimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų ypatumus, analizė. Statistiniai rodikliai pateikti 16 lentelėje.

Socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų asmeninių savybių, kuriomis minėti pedagogai vadovaujami bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, analizė

Nr.	Faktoriai	Savybės	Faktorinis svoris, L	Aprašomoji sklaida, %	KMO
1.	Socialiniams pedagogams ir dalyko mokytojams būdingų teigiamų savybių faktorius	Nuoširdus	0.802	29,6	0,86
		Kantrus	0.768		
		Draugiškas	0.751		
		Teisingas	0.738		
		Pagarbus	0.718		
		Jautrus	0.690		
		Tolerantiškas	0.657		
		Atlaidus	0.648		

16 lentelės tęsinys 60 puslapyje

2.	Socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų neigiamų savybių faktorius	Abejingas	0.811	12,4	
		„Saitas“	0.751		
		Niekinantis	0.670		
3.	Socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų prieštarigų savybių faktorius	Emocingas	0.738	12,0	
		Išlaikantis atstumą	0.724		

Visų būdų kintamųjų ir ekstrahuotų faktorių koreliacijos koeficientai didesni už 0,6. Tai liudija apie stiprų tarpusavio ryšį. Aprašomoji sklaida taip pat liudija, kad gauti faktoriai atspindi matuojamus požymius.

Pirmasis faktorius (29,6% sklaidos) apima savybes, kurios charakterizuoja socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų kaip teigiamas asmenybes: nuoširdus, kantrus, draugiškas, teisingas, pagarbus, jautrus, tolerantiškas, atlaidus. Antrasis faktorius (12,4% sklaidos) jungia neigiamas savybes, kuriomis, mokinių nuomone, kartais vadovaujasi socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai. Trečiasis (12% sklaidos) - prieštarigų savybių faktorius, į kurį „sukrito“ tokios socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų savybės, kaip išlaikantys atstumus ir emocijas. Savybių „Dalykiškas“, „Griežtas“, „Reiklus“, „Negriežtas“, mokiniai nepriskiria prie socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų asmeninių savybių, bendraujant su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Iš šių savybių galėtų susidaryti likutinis faktorius, kai minėtosios savybės „nesukrenta“ į anksčiau minėtus faktorius. Iš 20 lentelės duomenų matyti, kad mokiniai apibūdina savo socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus daugiau teigiamai negu neigiamai.

Anketoje mokinių buvo prašoma atsakyti, kas sunkiausia ir kas lengviausia socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams bendraujant ir bendradabiauojant su jais. Į šį klausimą atsakė 28% mokinių iš socialinės rizikos šeimų ir 50,8% mokinių iš ne socialinės rizikos šeimų. Mokinių iš socialinės rizikos šeimų atsakymai niekuo nesiskyrė nuo mokinių iš ne socialinės rizikos šeimų atsakymų. Mokinių atsakymai buvo apibendrinti ir sugrupuoti į keletą kategorijų, kurios atsispindi 17 lentelėje.

**Mokinių nuomonė apie tai, kas socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams sunkiausia
bendraujant ir bendradarbiaujant su mokiniais (%)**

Nr.	Kategorijos	Tipiškiausi atsakymų pavyzdžiai	Atsakiusių mokinių skaičius (N=138)
1.	Mokinių charakterio ypatybės	Priimti mane tokią, kokia esu: su savo nuomone ir nebijančia ją išsakyti; Kad aš visad jai prieštarauju; Aš esu įkyri ir irzli; Kad esu tylus; Kad turiu savo nuomonę; Kad esu smarki ir pan.	5,6
2.	Mokinių neatsakingas požiūris į įvairius dalykus	Socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų sunkiausia išreikalauti, kad pateisintiau pamokas; Kad mokiniai bėga iš pamokų, o socialinis pedagogas ir dalyko mokytojas turi paskui teisintis; Renkant pinigus, pamirštu vis atsinešti; Kad susitariam, o aš pavedu auklėtoją, nes taip susiklosto aplinkybės ir pan.	16,7
3.	Mokinių netinkamas elgesys	Kai vaikai neklauso; Susitvarkyti su mokiniais; Kai ne visi klauso socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų ir neleidžia jiems tęsti pamokos; Kai aš triukšmauju; Sunku, kad vis sukeliu problemų, triukšmauju; Kad aš kalbu per pamokas, o kartais net bandau juos peršaukti; Kai negerbiu jų; ir pan.	23,1
4.	Mokinių nepasitikėjimas aplinkiniais, uždarumas	Kad aš kartais mėgstu pameluoti, nes nenoriu, kad žinotų; Kai nenoriu pasakoti savo bėdų; Kad nesakau, kaip jaučiuosi; Sužinoti, kas man būna blogai; Kai nesinori pasakoti apie asmenines problemas ir pan.	15,7
5.	Nesusikalbėjimas, mokinių užsispyrimas	Mane įkalbėti, ką nors daryti; Mane prikalbinti; Įkalbėti dalyvauti renginyje; Sunku susikalbėti, nes dabar toks amžius mums; Sunku rasti bendrą kalbą; Sunkiausia mane perkalbėti; Suderinti nuomones ir pan.	18,5
6.	Mokinių abejingumas	Kad dažnai aš nekreipiu dėmesio į tai, ką man sako; Kalbėtis su vaikais, kurie nekreipia į ją dėmesio; Man visai neįdomu, kaji man sako; ir pan.	9,3
7.	Mokinių nenoras keistis	Priversti mane mesti rūkyti; Priversti nesikeikti, reikalauti, kad Besikeikčiau; Priversti mane elgtis taip, kaip ji liepia ir pan.	5,6
8.	Tarpusavio supratimas, pagalba	Įsiklausyti į mano poreikius, problemas; Man padėti kuo nors; Suprasti mane; Suprasti, kaip aš jaučiuosi; Padėti išspręsti problemas; ir pan.	5,6

Iš 17 lentelės duomenų galima daryti prielaidą, kad dauguma mokinių įvardintų atsakymų sutampa su kategorijomis, kurias įvardijo ir socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų, pavyzdžiui, ir vieni, ir kiti minėjo neatsakingą požiūrį į įvairius dalykus, nepasitikėjimą aplinkiniais ir uždarumą, abiejų pusių nesusikalbėjimą, abejingumą nenorą keistis, abipusį supratimą ir pagalbą. Skirtingai

nei socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai, mokiniai dar įvardijo savo **netinkamo elgesio problemas**. Beje, norėtusi pabrėžti, kad daugiausia mokinių (23,1%) būtent netinkamą savo elgesį įvardijo kaip esant sunkiausią dalyką socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams bendraujant ir bendradarbiaujant su mokiniais.

Žvelgiant į **mokinių nenoro keistis** kategoriją, mokinių atsakymuose aptinkama prievartos, reikalavimo apraiškų (pvz., „Priversti mane...“, „Priversti mesti...“, „...reikalauti...“). V. Sikorskytė-Voišnienė (1997, p. 40) teigia, kad, jeigu norime, kad vaikas keistųsi, turime sužinoti, ar jis pats to nori. Tik tada, kai mokinsys nurodo, kas jam yra nepriimtina ir ką jis norėtų keisti, mokytojui atsiranda galimybė vaikui padėti".

Akivaizdu, kad tiek viena, tiek kita pusės suvokia ir pripažįsta, jog yra begalė įvairiausių problemų, sugeba jas įvardinti - tad sutelkus bendras jėgas, vieni kitiems padedant, belieka tik jas spręsti ir tokiu būdu gerinti tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę.

Išanalizavus mokinių atsakymus į klausimą kas socialiniams pedagogui ir dalyko mokytojams lengviausia bendraujant ir bendradarbiaujant su mokiniais, galima teigti, kad kai kuriuose pateikiamos priešingos reikšmės kai kuriems įvardintiems sunkumams, pavyzdžiui, mokinių netinkamam elgesiui priešinga yra **mokinių tinkamas elgesys** (pvz., „Kai mokiniai klauso ir girdi visus socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų paliepimus“; „Kai visi klauso“; „Kai aš susikaupiu darbui“; „Kai vaikai išklauso ir būna ramūs“; ir kt.). Mokiniai vardino, kad lengviausia socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams bendrauti ir bendradarbiauti, kai yra **geri tarpusavio santykiai bei supratimas** (pvz., „Aš visada išklausu socialinį pedagogą ir dalyko mokytojus bendraudama“; „Kai gerbiu ir išklausu“; „Kai viską suprantu, tada būna lengviau susikalbėti“; „Kai aš noriai su ja bendrauju“; „Kai mes paklūstame jai“; „Susikalbėti su manim, nes visada atlieku visas užduotis, padarau ko paprašoma“). Buvo atsakymų, kuriuose galima išžvelgti **socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų abejingumą bei problemų ignoravimą** (pvz., „Praleisti visas problemas kas vyksta mokykloje pro akis, į jas nesigilinti, atlikti tik būtinas pareigas“; „Tiesiog nuvesti pas direktorių“; „Apsimesti, kad negirdi tiesos, kurią pasakau, ignoruoti ją“).

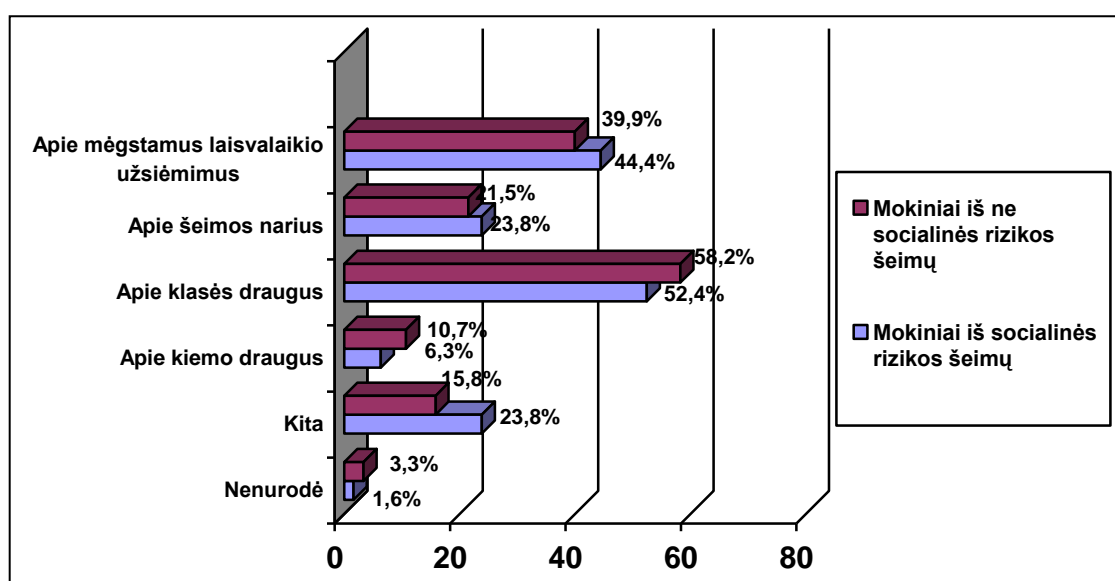
Mokinių buvo klausiama, ar visada jie gali kreiptis pagalbos į socialinį pedagogą ir į dalyko mokytojus. Dauguma mokinių teigė, kad gali kreiptis visada (apie 75,4%), tačiau net ketvirtadalis nurodė priešingai (apie 24,6%). Atsakymų argumentuose buvo akcentuojama **socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų laiko stoka** (pvz., „Socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai dažniausiai neturi laiko“), **nepasitikėjimas socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais** (pvz., „Bijau, kad nuėjusi tarkim į mokytojų kambarį nepradėtų diskutuoti apie viską su kitais mokytojais“; „Nepasitikiu“), **nenoras atsiskleisti** (pvz., „Kartais ne viską norisi pasakyti“), **baimė būti nesuprastam** (pvz., „Kartais nedrįstu, nes bijau kvailai pasirodyti“), **noras problemas spręsti savarankiškai** (pvz., „Aš daug ką galiu išspręsti pati“; „Galiu pats susitvarkyti“).

Šiek tiek išsiskyrė mokinių iš socialinės rizikos ir iš ne socialinės rizikos šeimų nuomonės atsakant į klausimą, ar jie pasitiki socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais. Daugiau kaip pusė mokinių iš socialinės rizikos šeimų (66,7%), nurodė, kad nepasitiki socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais. Tuo tarpu mokinių iš ne socialinės rizikos šeimų skaičius šiek tiek mažesnis (44,6%), tačiau palyginus su pasitikinčių socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais mokinių skaičiumi - skirtumas tesiekia 10,8%. Peršasi išvada, kad mokiniai iš socialinės rizikos šeimų šiek tiek mažiau pasitiki socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais.

Priežastys, dėl kurių mokiniai neišdrįstų patikėti savo paslapčių socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams yra **baimė, jog jų paslaptis gali būti paviėšinta tėvams ar kitiems mokytojams** (pvz.: „Bijau, kad nuėjusi tarkim į mokytojų kambarį nepradėtų diskutuoti apie viską su kitais mokytojais“; „Galvoju, kad išduos“; „Pasakys mano tėvams“; „Tuoju išsakytų visiems“), **nuomonė, kad paslaptys gali būti tik tarp artimų žmonių, o socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai - tai ne draugas ir ne artimas** (pvz.: „Ji man ne draugė“; „Paslaptis gali patikėti tik geriausiems draugams“; „Paslaptis sakomos tik savo tėvams, arba niekam“), **nenoras atskleisti savo paslapčių** (pvz.: „Paslaptis laikau sau“; Savo paslapčių niekam neatskleidžiu“; „Savo paslapčių nenoriu niekam sakyti“).

Dauguma mokinių tiek iš socialinės rizikos, tiek iš ne socialinės rizikos šeimų (apie 81,7%) mano, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai jais pasitiki. Galvojančių, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai jais nepasitiki yra apie 18,3%. Tarp manančių, jog jais pasitikima mažiau, didesnę dalį sudaro mokiniai iš socialinės rizikos šeimų (22,2%).

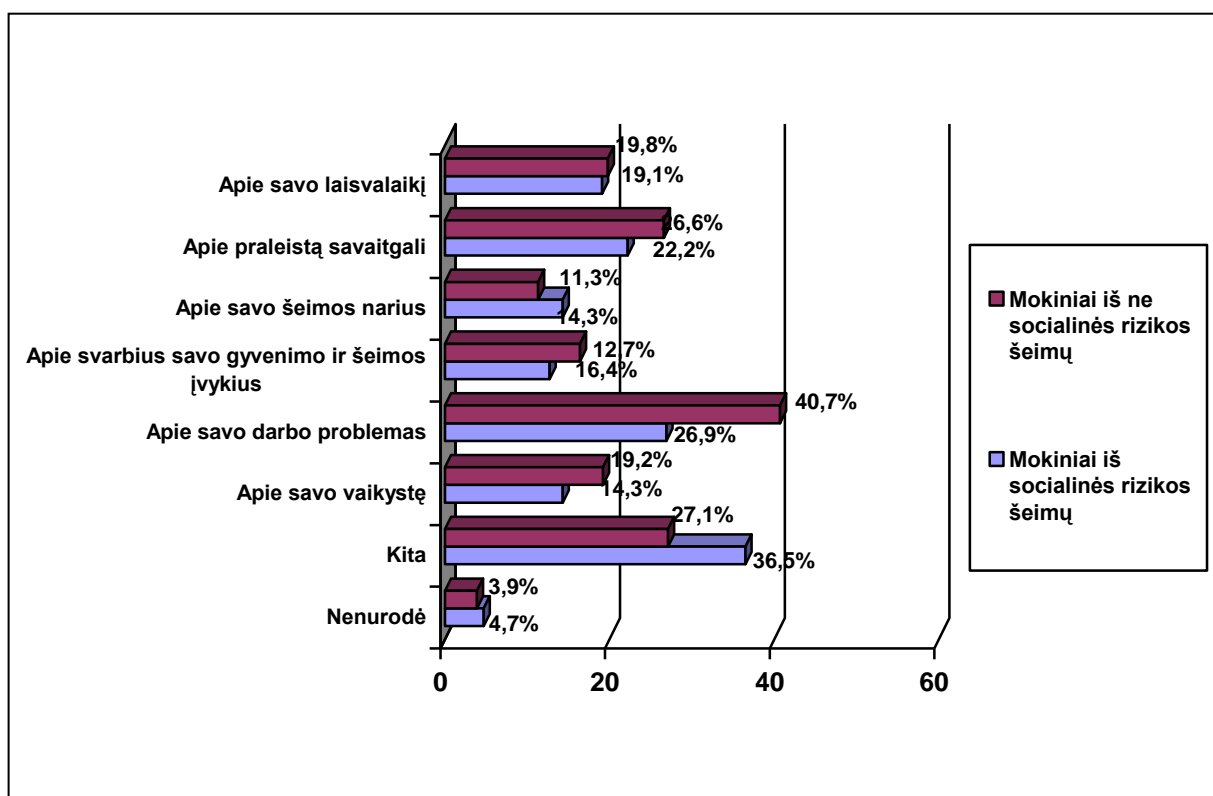
Mokinių buvo klausiamą, apie ką jie drįsta kalbėtis su socialiniu pedagogu ir dalyko mokytojais (žr. 6 pav.):

6 pav. Mokinių atsakymų, ką jie pasakoja apie save socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams pasiskirstymas pagal priklausymą socialinės rizikos šeimai (N=138)

Kaip matyti iš 6 paveikslo duomenų, labai ryškių skirtumų tarp mokinių iš socialinės rizikos ir ne socialinės rizikos šeimų nėra. Dauguma mokinių nurodė pasakojantys apie klasės draugus, laisvalaikio pomėgius, kiek mažiau yra nurodžiusių kalbant apie šeimos narius. Mažiausiai mokiniai linkę pasakoti apie draugus, su kuriais bendraujama už mokyklos ribų. Mokiniai iš socialinės rizikos šeimų apie klasės draugus linkę kalbėti šiek tiek mažiau nei mokiniai iš ne socialinės rizikos šeimų. Gauti duomenys rodo, kad apie šeimos narius mažiau yra linkę kalbėti mokiniai iš ne socialinės rizikos šeimų, o apie kiemo draugus mažiau pasakoja mokiniai iš socialinės rizikos šeimų. Dauguma mokinių, kurie nepasirinko nė vieno iš išvardintų variantų, nurodė, kad nėra linkę ką nors pasakoti socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams.

Pedagoginėje literatūroje nuolat akcentuojama atviro, nuoširdaus bendravimo, grindžiamo abipusiu pasitikėjimu, svarba tarp pedagogo ir mokinių. Tad anketoje mokinių buvo klausama, apie ką jiems pasakoja pats socialinis pedagogas ar dalyko mokytojai. Mokinių atsakymų pasiskirstymas pavaizduotas 7 paveiksle.

7 pav. Mokinių atsakymų, ką jiems pasakoja apie save socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai, pasiskirstymas pagal priklausymą socialinės rizikos šeimai (N=138)

Mokinių teigimu, socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai jiems dažniausiai pasakoja apie savo darbo problemas, kiek mažiau apie praleistą savaitgalį ir savo laisvalaikį. Apie visa kitą socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai linkę pasakoti daug mažiau. Dauguma mokinių, pasirinkusių variantą „Kita“ nurodė, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai nieko nepasakoja

apie save. Remiantis 7 paveikslo duomenimis, galima daryti prielaidą, kad socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų yra mažiau linkę kalbėtis išvardintais punktais nei su mokiniais iš ne socialinės rizikos šeimų, išskyrus punktą apie šeimos narius.

Anot tyrime dalyvavusių mokinių, individualių pokalbių metu dažniausiai gvildenamos temos, susijusios su užklausine veikla (ekskursijos, išvykos, įvairūs renginiai, šventės, konkursai), kalbama apie mokymosi problemas ir mokymosi svarbą, apie pamokų praleidinėjimą, apie bendravimą ir netinkamą elgesį, apie laisvalaikį, aptariama naujausia informacija iš mokyklos administracijos.

Mokinių buvo klausama, ar jie yra aktyvūs užklausinėje veikloje, ir kuriam iš anketoje išvardintų vaidmenų dažniausiai save priskiria. Skirtumų tarp mokinių iš socialinės rizikos ir iš ne socialinės rizikos šeimų beveik nėra. Apie 31,7% visų mokinių, deja, nėra aktyvus užklausinėje veikloje. Neigiamų pasisakymų skaičiumi nežymiai pirmauja mokiniai iš socialinės rizikos šeimų. Galima daryti prielaidą kad mokiniai iš socialinės rizikos šeimų šiek tiek pasyvesni, dalyvaujant užklausinėje veikloje nei mokiniai iš ne socialinės rizikos šeimų. Neaktyvų dalyvavimą užklausinėje veikloje dažniausiai mokiniai argumentavo **laiko stoka** (pvz.: „Labai mažai turiu laisvo laiko“; „Neturiu laiko“) ir **nepatrauklumu** (pvz.: „Neįdomu“; „Nes nemėgstu“; „Nes nepatinka“), o didžioji dalis mokinių nurodė - nežinantys, kodėl nedalyvauja arba iš viso neargumentavo savo pasirinkimo.

Analizuojant, kokius vaidmenis atlieka mokiniai užklausinėje veikloje, pastebėta, kad dauguma mokinių iš socialinės rizikos šeimų vis dėl to save priskyrė stebėtojo vaidmeniui (38,1%), tačiau ne ką mažesnis skaičius stebėtojų yra ir iš ne socialinės rizikos šeimų (31,6%). Panaši situacija ir su dalyvio vaidmeniu: daugiau mokinių iš ne socialinės rizikos šeimų įvardino save kaip dalyviais (37,9%), tačiau ne ką mažiau dalyvių yra ir iš socialinės rizikos šeimų (31,7%). Duomenys būtų tikslesni, jei visi respondentai būtų nurodę atsakymus.

Mokinių nuomonė taip pat buvo svarbi siekiant sužinoti, ar socialinis pedagogas ir dalyko mokytojai tariasi su jais mokymo bei laisvalaikio organizavimo klausimais. Skirtumų tarp mokinių iš socialinės rizikos ir mokinių iš ne socialinės rizikos šeimų beveik nėra. Pasak daugumos mokinių, socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai yra linkę tartis minėtais klausimais. Tik palyginus labai nedidelė dalis teigė, kad jų nuomonės neklausama (apie 17,1%).

Mokiniai nurodė, kad daugiausiai socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų konsultuojasi su mokiniais organizuodamas ekskursijas, šventes ar kitokius renginius bei sprendamas mokinių elgesio, nenoro mokytis ir pan. problemas. Kiek mažiau tariamasi dėl kontrolinių darbų rašymo.

Labai svarbu, kad bendradabavimo plėtojime dalyvautų ir mokiniai, todėl anketoje mokiniams buvo užduotas klausimas apie tai, ar jie yra ką nors patarę savo socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams. Paaiškėjo, kad dauguma mokinių iš socialinės rizikos (55,6%) ir iš ne

socialinės rizikos šeimų (58,2%) yra socialiniam pedagogui ir dalyko mokytojams teikę pasiūlymų, tačiau nemaža dalis mokinių atsakė, kad niekada nėra davę patarimų.

Mokinių buvo klausiama, kaip jie supranta bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę tarp socialinio pedagogo bei dalyko mokytojų ir mokinių. Pastebėta, kad daugumos žemesniųjų klasių (6–7 klasių) mokinių atsakymuose pasigendama konkretumo (pvz., „Kai viskas gerai, normaliai“; „Kai gerai“; „Kai visi gerai bendrauja“; „Kai viskas labai gerai“). Tai leidžia daryti prielaidą, kad šio amžiaus vaikai nelabai suvokia šią kokybės sąvoką. Vyresniųjų klasių mokiniai bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę įvardino nuoširdžiais tarpusavio santykiais (pvz. „Geras, nuoširdus bendravimas“, „Kai visi draugiškai elgiasi“, „Kai bendraujama be pykčių ir nesutarimų“), tarpusavio supratimu, pasitikėjimu ir pagalba (pvz., „Vienas kito supratimas“, „Tai supratimas, pagarba kitam mokiniui, įvairi pagalba“, „Kai jie supranta vienas kitą“), toleranciją, pagarba kitokiai nuomonei (pvz., „Gebėjimas gerbti ir išklausti kito žmogaus nuomonę“, „Visi mokiniai turi išsakyti savo nuomonę“), lygiaverčiu bendravimu (pvz., „Neskirstymas mokinių į gerus ir blogus, į pirmūnus ir ne pirmūnus“, „Visi vaikai turi būti vienodi“) ir gera psichologine atmosfera (pvz., „Svarbiausia, kad tarp socialinio pedagogo bei dalyko mokytojų ir mokinių nebūtų įtampos, o būtų pasitikėjimas).

Apžvelgus pasisakymus, galima daryti prielaidą, kad vyresniųjų klasių mokiniai labiau suvokia, kas yra bendravimo ir bendradarbiavimo kokybė. Tačiau dauguma visų tyrime dalyvavusių mokinių nuomone, jų ir socialinio pedagogo bei dalyko mokytojų bendravimas ir bendradarbiavimas yra kokybiškas.

IŠVADOS

Atlikus mokinių iš socialinės rizikos šeimų ir mokyklose dirbančių dalyko mokytojų ir socialinių pedagogų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės tyrimą ir išanalizavus rezultatus, paaiškėjo, kad tyrimo pradžioje kelta hipotezė pasitvirtino: išryškėjo tendencija, kad mokinių iš socialinės rizikos šeimų, socialinio pedagogo ir dalyko mokytojų bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės neįtakoja mokinių priklausymas socialinės rizikos šeimai. Hipotezės pasitvirtinimas detaliau atsiskleidžia tyrimo išvadose.

1. Daugumos socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų nuomone, bendravimui ir bendradarbiavimui su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų reikia skirti daugiau dėmesio, nes jie stokoja bendravimo namuose; neturi susiformavusių reikalingų bendravimo įgūdžių, todėl kartais netinkamai elgiasi; turi psichologinių problemų; išgyvena socialinę atskirtį sunkiau socializuojasi ir adaptuojasi, turi mokymosi sunkumų, dažnai kyla mokyklos nelankymo problemų, stokoja informacijos apie tai, kur galėtų kreiptis pagalbos įvairiais klausimais.

2. Tyrimo rezultatai parodė, kad nepriklausomai nuo socialių pedagogų ir dalyko mokytojų išsilavinimo bei pedagoginio darbo stažo, mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimo su minėtais pedagogais formos yra panašios. Dauguma minėtų pedagogų apibūdina mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimą su jais daugiau teigiamai negu neigiamai.

3. Tyrimo metu nustatyta, kad socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų, savo asmeninių ir profesinių savybių išskyrimas nepriklauso nuo pedagogų išsilavinimo. Išnagrinėjus socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų asmenines ir profesines savybes pagal amžių, labiausiai reikšminga savybė išskirta – draugiškumas. Paaiškėjo, kad socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų, savo asmeninių savybių išskyrimas nepriklauso nuo jų pedagoginio darbo stažo, išskyrus savybę – negriežtas. Mažesnę pedagoginio darbo stažą turintys respondentai (iki 10 metų) nurodė, kad jie yra mažiau griežti, nei didesnę pedagoginę stažą turintys respondentai. Išanalizavus asmeninių ir profesinių savybių įvertinimus, nustatyta, kad socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai yra linę save apibūdinti daugiau teigiamai negu neigiamai.

4. Nagrinėjant bendravimo ir bendradarbiavimo su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų sunkumus, su kuriais susiduria socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai, prasminės analizės būdu buvo išskirtos prasminės kategorijos: mokinių uždarumas, mokinių neatsakingumas, jautrumas pagalbai, mokinių nepasitikėjimas aplinkiniais, nesusikalbėjimas bei mokinių užsispyrimas, mokinių abejingumas, nenoras keistis. Respondentai dažniausiai minėjo mokinių uždara būdą, mokinių neatsakingumą ir mokinių jautrumą pagalbai. Mokinių atsakymai taip pat buvo sugrupuoti prasminės analizės būdu, o išskirtos prasminės kategorijos sutampa su socialinių pedagogų ir

dalyko mokytojų prasminėmis kategorijomis. Tik mokiniai kaip vienais didžiausių sunkumų socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų darbe įvardino – mokinių netinkamą elgesį.

5. Išanalizavus, kokius realius pagalbos šaltinius socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai gauna, sprendžiant problemas mokinių iš socialinės rizikos šeimų, paaiškėjo, kad daugiausia pagalbos sulaukiama iš klasių auklėtojų ir mokyklos administracijos. Mažiausiai – iš psichologo, Vaiko teisių apsaugos skyriaus, policijos bei mokinių šeimų.

6. Daugumos socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų teigimu, jų bendradarbiavimą su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų geriausiai atspindi individualus darbas su šiais mokiniais, visaapimantis pedagoginės veiklos su mokiniais principas ir problemų sprendimas kartu.

7. Išanalizavus duomenis apie tai, kaip patys mokiniai vertina savo bendravimą ir bendradarbiavimą su socialiniais pedagogais ir dalyko mokytojais, skirtumų tarp mokinių iš socialinės rizikos ir mokinių ne iš socialinės rizikos šeimų nepastebėta arba jie yra labai nežymūs.

8. Analizuojant tikėtiną lyties įtaką mokinių bendravimo kokybei su socialiniais pedagogais ir dalyko mokytojais, galima teigti, kad lytis turi įtakos bendraujant su minėtais pedagogais: vaikinai labiau nei merginos vengia klausti patarimo, mažiau stengiasi pateisinti pedagogų lūkesčius ir tinkamai elgtis, dažniau vengia kontakto, nesilaiko elementaraus mandagumo taisyklių, yra rečiau dėmesingi ir pasižymi didesniu nekantrumu bendraudami su socialiniais pedagogais ir dalyko mokytojais.

9. Atlikus analizę paaiškėjo, kad mokinių asmeniniai socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų vertinimai nepriklauso nuo mokinių klasės, išskyrus šias specialistų savybes – draugiškumą, pagarbą, griežtumą, nuoširdumą teisingumą. Aukštesniųjų klasių mokiniai šiek tiek dažniau nei žemesniųjų, nurodė pasigendantys minėtų pedagogų draugiškumo, pagarbos, nuoširdumo ir teisingumo. Beje, griežto žodžio iš minėtų pedagogų – aukštesniųjų klasių mokiniai taip pat sulaukia dažniau nei žemesniųjų klasių.

10. Tyrimo rezultatai parodė, kad socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų savybių išskyrimas nepriklauso nuo mokinių lyties, išskyrus šias minėtų pedagogų asmenines savybes: atlidumą, draugiškumą, pagarbą, griežtumą, reiklumą, nuoširdumą, jautrumą, tolerantiškumą, kantrumą. Paaiškėjo, kad merginos žymiai dažniau nei vaikinai visas išvardintas minėtų pedagogų savybes vertino kaip visada ir dažnai pasireiškiančias.

11. Dauguma socialinių pedagogų ir dalyko mokytojų teigė, kad mokiniai iš socialinės rizikos šeimų visada gali kreiptis į juos pagalbos, tačiau mokiniai iš socialinės rizikos ir ne iš socialinės rizikos šeimų nurodė, kad jie ne visada gali ir ne visada nori tai daryti, nes: minėti pedagogai nuolat stokoja laiko; mokiniai nelabai jais pasitiki; mokiniai nenori atsiskleisti; bijo būti nesuprasti; nori problemas spręsti savarankiškai. Minėti pedagogai irgi ne visada pasitiki mokiniais iš socialinės rizikos šeimų, nes jie nesilaiko duoto žodžio ir yra linkę meluoti.

12. Analizuojant atvirumo ribas tarp socialinių pedagogų, dalyko mokytojų ir mokinių iš socialinės rizikos šeimų, stebina kai kurie jų nuomonių neatitikimai. Pavyzdžiui, anot minėtų pedagogų, mokiniai iš socialinės rizikos šeimų mažiausiai yra linkę pasakoti apie šeimos narius, tačiau išanalizavus mokinių iš socialinės rizikos šeimų atsakymus, paaiškėjo, kad jie žymiai dažniau yra linkę pasakoti apie šeimos narius nei apie draugus, su kuriais bendraujama už mokyklos ribų. Dauguma minėtų pedagogų teigė, kad savo atvirumą demonstruoja pasakodami mokiniams iš socialinės rizikos šeimų apie savo laisvalaikį bei praleistą savaitgalį, tačiau palyginus vienų ir kitų atsakymus pastebėta skirtumų – mokiniai tvirtino, kad minėti pedagogai pirmiausia pasakoja apie savo darbo problemas, ir kiek mažiau apie laisvalaikį ar praleistą savaitgalį.

13. Dauguma mokinių patvirtino tai, ką nurodė socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai, kurie bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę įvardino nuoširdžius tarpusavio santykius, tarpusavio supratimą, pasitikėjimą, tarpusavio pagalbą pagarbą, toleranciją. Minėti specialistai tvirtino, kad bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę užtikrina pedagoginis pasiruošimas ir kryptinga veikla.

REKOMENDACIJOS

Remiantis mokslinės literatūros analize ir tyrimo rezultatais galėtume pateikti šias rekomendacijas:

1. Nesivadovauti savo asmenine nuomone, išankstinėmis nuostatomis, stereotipiniais vertinimais „kitokių“ mokinių atžvilgiu. Pedagogų darbe rekomenduotina vadovautis humanistinėmis idėjomis, kurios laiko žmogų pagrindine vertybe, jo gerovę – socialinių institutų vertinimo kriterijumi, o lygybę, teisingumą, žmogiškumą – trokštamais žmonių santykių principais, nes vienas svarbiausių humanistinės teorijos teiginių, kuris ypač svarbus pedagoginiame darbe, tai, kad reikia suvokti žmogaus unikalumą, priimti žmogų tokį, koks jis yra. Todėl visi pedagogai privalo mokytis objektyvumo ir tolerancijos, neišskirti mokinių pagal socialinę bei materialinę jų šeimų padėtį, priimti kiekvieną mokinį tokį, koks jis yra – su jų privalumais ir trūkumais.

2. Socialiniai pedagogai ir dalyko mokytojai privalo ieškoti būdų, kurie padėtų išvengti bet kokios mokinių diskriminacijos: gerinti mokinių tarpusavio santykius, suburti vieningą kolektyvą, neišskiriant mokinių iš socialinės rizikos šeimų. Svarbu ugdyti mokinių socialinius įgūdžius: konstruktyviai spręsti problemas, efektyviai bendrauti – išreikšti save verbaliniais ir neverbaliniais būdais, priimtinais mūsų kultūrai ir atitinkamai situacijai, valdyti ir mokytis suprasti emocijas, atpažinti jas, padėti suvokti kaip emocijos veikia elgesį, gebėti įsijausti į jauno žmogaus gyvenimą.

3. Tyrimo rezultatai išryškino pasitikėjimo stoką tarp minėtų pedagogų ir mokinių (tiek iš socialinės rizikos, tiek ne iš socialinės rizikos šeimų). Pedagogai turėtų dažniau bendrauti ir bendradarbiauti su mokiniais formalios ir neformalios veiklos metu, taip stiprindami abipusį ryšį, nuoširdžiai domėtis vaikų problemomis, nebijoti pasidžiaugti mokinio sėkme ir pan.

4. Tiek socialiniai pedagogai, tiek dalyko mokytojai turėtų ypatingą dėmesį skirti žemesniųjų klasių mokiniams. Rekomenduotina nuo pat mažens puoselėti abipusio pasitikėjimo jausmą, kad aukštesnėse klasėse kiltų kuo mažiau panašaus pobūdžio problemų. Vyresnėse klasėse reikėtų ieškoti būdų draugiškiems santykiams palaikyti.

5. Pedagogams siūloma dalyvauti įvairiuose seminaruose, ar konsultacijose, kurios padėtų siekiant bendravimo ir bendradarbiavimo kokybės su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Sprendžiant problemas mokinių iš socialinės rizikos šeimų, tikslinga būtų nuolat palaikyti glaudžius ryšius su mokyklos bendruomene, ieškoti bendradarbiavimo būdų su Vaiko teisių apsaugos skyriumi, policija; steigti mokyklose psichologinės pagalbos punktus, kurių, deja, pasigendama.

LITERATŪRA

1. Adomaitienė J. (2001). *Bendravimo psichologija: vadovėlis*. Kaunas. Technologija.
2. Almonaitienė J. (2006). *Kūrybingumo ir inovacijų psichologija*. Kaunas: Technologija.
3. Anzenbacher A. (1992). *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
4. Barkauskaitė M., Bruzgelevičienė R. (2002). *Švietimo įstaigos vertinimo nuostatos*. Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika. I dalis. Vilnius.
5. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
6. Bukeikaitė D., Prunskus V. (2006). Agresyvus nepilnamečių elgesys mokykloje: priežastys ir raiškos ypatumai. Iš: *Šiuolaikinė mokykla sociologų objektyve: jaunųjų sociologijos mokslininkų darbai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
7. Bukšnytė L. (1999). *Bendrojo lavinimo ir jaunimo mokyklos moksleivių savijautos ypatumai // Ugdymo psichologija*.
8. Butvilas, T., Kondrotaitė, G. (2007). *Socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų socializacija: patirtos netekties poveikio jų elgesiui analizė*. Socialinis darbas.
9. Dapkienė S. (1997). *Klasės auklėtojas ir auklėtinio šeima*. Šiauliai.
10. Černius V. J. (1993). *Mokykla: Organizacija, bendravimas, vadovavimas*. Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius: LLC.
11. Dobranskienė R. (2004). *Mokyklos bendruomenės vadyba*. Klaipėda.
12. Dzenkauskas V. (1999). *Auklėtojo patyrimas, ugdant nepilnamečių atsparumą klįstkeliams*. Vilnius: Diemedžio I-la.
13. Gailienė I., Damaševičiūtė J. (2001). *Sėkmės motyvacijos problema mokykloje ir gyvenime. // Pedagogika*. T.54. Vilnius., ISSN 1392-0340 P. 55-61.
14. Grigas, R., Botyriūtė, D. (2006). Mokytojų ir mokinių bendravimo kultūra ir jos įtaka ugdymo procesui. Šiuolaikinė mokykla sociologų objektyve. *Jaunųjų sociologijos mokslininkų darbai*.
15. Jacikevičienė O., Rupšienė L. (1999). *Bendradarbiavimas ir kooperacija ugdant vaikus*. Mokomoji knyga. Klaipėda.
16. Jovaiša L. (2002). *Edukologijos įvadas*. Kaunas.
17. Jovaiša L. (1995). *Hodegetika: auklėjimo mokslas*. Vilnius: Agora.
18. Juodaitytė A. (2003). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius.
19. Juodaitytė A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis-educacinis aspektas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Ignatovičienė S., Žukauskienė R. (1999). *Rizikos grupės vaikai*. Vilnius: Leidybos centras.

21. Kalinauskienė K. (2007). *Probleminių šeimų moksleivių savijauta mokykloje: psicho pedagoginė analizė*.
22. Kibickienė, D. Tureikytė. (2007). *Mokyklos nelankymo priežastys, mastai ir pasekmių išvalgos // Šiuolaikinės mokyklos realijos: sociologinės išvalgos : jaunųjų sociologijos mokslininkų darbai (II)*. Vilnius : Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
23. Kvieskienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika*. Vilnius: VPU leidykla.
24. Kvieskienė G. (2003) *Socializacija ir vaiko gerovė*. Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
25. Kvieskienė G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: VPU leidykla.
26. Kondrotaitė G., Butvilas T. (2007). *Socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų socializacija: patirtos netekties poveikio jų elgesiui analizė. Socialinis darbas*.
27. Leliūgienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
28. Leonavičius, J. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia.
29. Lepeškienė V. (1996). *Humanistinis ugdymas mokykloje*. – Vilnius.
30. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas. (2006). *Valstybės žinios*, 17-589.
31. Malinauskas R. (2000). *Žmonių bendravimo ir bendradarbiavimo problemos bei pedagogų socialinio rengimo būtinybė. Pedagogika*. Vilnius: VPU leidykla.
32. Monkevičienė O., Glebuviene V. S., Stankevičienė K., Jonilienė M., Montvilaitė S., Mazolevskienė A. (2009). *Ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo turinio ir jo įgyvendinimo kokybės analizė*. Ataskaita. [žiūrėta 2011-01-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.upc.smm.lt/projektai/pletra/Tyrimai/>
33. Myers D. G. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
34. Navaitis G. (1998). *Psichologinė parama vaikui*. Vilnius: Kronta.
35. Navaitis G., (2007). *Psichologinė parama paaugliams ir jų tėvams*. Vilnius: Kronta.
36. Pivorienė J., Miliauskienė V. (2006). *Rizikos grupei priklausančių paauglių ir jų tėvų tarpusavio santykių ypatumai. Socialinis darbas*.
37. Pivorienė R. V., Sturlienė N. (2005). *Mūsų klasė. Knyga klasės auklėtojas*. Vilnius: Tyto Alba.
38. Rajeckas V. (2004). *Pedagogikos pagrindai*. Studijų knyga. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
39. Rupšienė L. (2000). *Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškiny*s. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
40. Seliokienė L. (2004). *Šeimos pedagogika*. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras.
41. Skeirienė D. (2005). *Kaip nuo pedagogo kompetencijos priklauso bendradarbiavimo sklaida. Žvirblių takas*. [Žiūrėti 2008-05-04]. Prieiga per internetą: <http://www.gimtasizodis.lt/skeiriene_

05_2.htm>.

42. *Socialinis ugdymas* (1999). I dalis. Vilnius: VPU leidykla.
43. Suslavičius A. (2006). *Socialinė psichologija*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams ir ne tik jiems. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
44. Šalkauskis S. (1991). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
45. Šinkūnienė J. R. (2010). *Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
46. Teresevičienė M., Gedvilienė G. (1999). *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vilnius: Garnelis.
47. Vabalas-Gudaitis J. (1993). *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*. Sudarė Gučas A., Jovaiša L. Vilnius: Mokslas.
48. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos (Tin., 2003, Nr. 71-3216)
49. Valickas G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
50. Vilkonienė M. (2007). *Bendrojo išsilavinimo kokybė: samprata, problematika, praktika*. Vilnius: UAB ciklonas.
51. Žalimienė L. (2004). *Skurdo subkultūros ypatumai*. (Socialinio darbo aspektas). Socialinės grupės: nepritekliaus žymės. Sudarė Vosiliūtė A. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
52. Želvys R. (2001). *Švietimo vadybos pagrindai*. Mokomoji priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
53. Želvys R. (2003). *Švietimo organizacijų vadyba*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
54. Žemaitis V. (1998). *Bendravimo etika: žodynėlis*. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Vilnius.
55. Žukauskienė R. (2001). *Kodėl vaikai neklauso? Moksleivių netinkamo elgesio ypatumai*. Vilnius: Pedagoginis-psichologinis centras.
56. Žukauskienė R. (1999). Agresija ir bendradarbiavimas: kaip padėti vaikams išmolti konstruktyviai elgtis. *Vaikų psichologinis konsultavimas*. Vilnius: Presvika.
57. Quality Targets in Services for Young Children. (1996). European Commission Network on Childcare and Other Measures to Reconcile the Employment and Family Responsibilities of Men and Women. Proposals for Ten Year Action Programme. [žiūrėta 2009-08-29]. Prieiga per internetą: <<http://childcarecanada.org/pubs/other/quality/Qualitypaperthree.pdf>>.

1 PRIEDAS

ANKETA DALYKO MOKYTOJAMS IR SOCIALINIAMS PEDAGOGAMS

Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto magistrantė **siekia išsiaiškinti** moksleivių iš socialinės rizikos šeimų, dalyko mokytojų ir socialinio pedagogo bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę.

Atsižvelgiant į Jūsų išsakytą nuomonę, gauta informacija padės detaliau išanalizuoti esamą situaciją ir bus panaudota kuriant efektyvesnes bendravimo ir bendradarbiavimo priemones.

Anketa yra ANONIMINĖ, todėl tikimės kuo nuoširdesnių ir išsamesnių Jūsų atsakymų!

Anketos pildymo instrukcija labai paprasta!

Anketoje rasite įvairių klausimų. Prie kiekvieno iš jų (skliaustuose) rasite paaiškinimą, kaip reikia į juos atsakyti. Vienuose klausimuose yra pateikti galimi atsakymų variantai, iš kurių Jūs galėsite pasirinkti. Jeigu iš pateiktų atsakymų variantų Jums netinka nė vienas, Jūs turite galimybę įrašyti savąjį variantą skiltyje „Kita (įrašykite)“. Anketoje yra klausimų į kuriuos prašoma atsakyti remiantis savo asmenine patirtimi, išsakant savo nuomonę, išreiškiant asmeninį požiūrį ir pan.

Linkime sėkmės ir nuoširdumo bendradarbiaujant su mumis!

Iškilus klausimams, galite skambinti tyrimo organizatoriams tel. +37067704144 arba rašykite mums el. paštu: "Sonata Malinauskaitė" <sonamal@gmail.com>

I. Duomenys apie Jus

1. Jūsų amžius (pažymėkite kryželiu Jums tinkanti atsakymo variantą):

- 19-25 m.
- 26 - 35 m.
- 36-45 m.
- 46-55 m.
- 56 metai ir daugiau

2. Jūsų išsilavinimas (pažymėkite kryželiu Jums tinkamas atsakymo variantą):

- Aukštesnysis
- Aukštasis neuniversitetinis
- Aukštasis universitetinis
- Kita (įrašykite):.....

3. Jūsų profesija pagal įgytą diplomą (įrašykite) .....

4. Šiuo metu užimamos pareigos (įrašykite) .....

5. Su kokio amžiaus vaikais dirbate? (įrašykite).....

6. Kiek metų dirbate dalyko mokytojo darbu? (įrašykite) .....

7. Kiek metų dirbate socialinio pedagogo darbu? (įrašykite).....

8. Pedagoginio darbo stažas (pažymėkite kryželiu Jums tinkantį atsakymo variantą):

- 0 - 4 m.
- 5-10 m.
- 11-15 m.
- 16-20 m.
- 21 metai ir daugiau

8. Jūsų kvalifikacinė kategorija (pasirinkite):

- Mokytojas;
- Vyr. mokytojas;
- Metodininkas;
- Ekspertas.

9. Kiek Jūsų mokykloje yra besimokančių mokinių?

- Iš socialinės rizikos šeimų (įrašykite skaičių): .....
- Iš ne socialinės rizikos šeimų (įrašykite skaičių): .....

10. Prisiminkite mokinius iš socialinės rizikos šeimų. Dauguma jų yra

(pažymėkite kryželiu Jums tinkantį atsakymo variantą):

- Iš socialiai pažeistų (skurstančių) šeimų, dėl materialinių nepriteklių (mažų pajamų, bedarbystės ir kt. priežasčių) negalinčių tinkamai pasirūpinti vaikais;
- Iš šeimų, neužtikrinančių reikiamų priežiūros ir ugdymo sąlygų vaikams (dėl tėvų ar turimo vienintelio iš tėvų ligos);
- Iš asocialių (nedarnių) šeimų, kuriose nuolat girtaujama, piktnaudžiaujama kitais svaigalais, per mažai dėmesio vaikų priežiūrai, ugdymui, pagrindinių fiziologinių poreikių tenkinimui;
- Iš šeimų, kuriose vaikus augina viena motina ar vienas tėvas ir kurioms reikia psichologinės, socialinės ar kitokios pagalbos sprendžiant įvairias problemas;
- Kita (įrašykite):.....

II. Bendravimo ir bendradarbiavimo kokybė

11. Manote, kad bendravimui ir bendradarbiavimui su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų reikia skirti ypatingą dėmesį ? (pažymėkite kryželiu Jums tinkantį atsakymo variantą ir, žemiau esančiose eilutėse, pagrįskite savo pasirinkimą):

- o Manau, kad taip;   o Sunku pasakyti;   o Manau, kad ne.

Pagrįskite savo pasirinkimą: .....

12. Įvertinkite mokinių iš socialinės rizikos šeimų bendravimą su Jumis (atidžiai perskaitykite ir įvertinkite kiekvieną teiginį, pažymėdami kryželiu atitinkamoje skiltyje esantį skrituliuką):

TEIGINIAI	Labai dažnai	Dažnai	Nei dažnai, nei retai	Retai	Niekada
Jūs priima geranoriškai	☐	☐	☐	☐	☐
Jūs jaučiatės reikšmingi	☐	☐	☐	☐	☐
Jie noriai kreipiasi į Jus pagalbos, sprendžiant įvairias problemas	☐	☐	☐	☐	☐
Jie visada klausia Jūsų. patarimo	☐	☐	☐	☐	☐
Jūs jaučiate pagarbą iš jų pusės	☐	☐	☐	☐	☐
Jie stengiasi pateisinti Jūsų viltis, tinkamai elgiasi	☐	☐	☐	☐	☐
Jūs jaučiate pasitikėjimą iš jų pusės	☐	☐	☐	☐	☐
Jie nevengia su Jumis bendrauti	☐	☐	☐	☐	☐
Jie atsižvelgia į Jūsų poreikius	☐	☐	☐	☐	☐
Jie yra taktiški su Jumis	☐	☐	☐	☐	☐
Jie yra dėmesingi Jums	☐	☐	☐	☐	☐
Siekia susitarimo, prisitaikymo	☐	☐	☐	☐	☐
Jie yra kantrūs Jums	☐	☐	☐	☐	☐

13. Įvertinkite savo asmenines ir profesines savybes, kuriomis vadovaujatės bendraudami su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų. Koks jiems esate? (atidžiai perskaitykite ir-įvertinkite kiekvieną savybę, pažymėdami kryželiu atitinkamoje skiltyje esantį skrituliuką):

SAVYBĖS	Labai dažnai	Dažnai	Nei dažnai, nei retai	Retai	Niekada
Atlaidus	☐	☐	☐	☐	☐
Draugiškas	☐	☐	☐	☐	☐
Dalykiškas	☐	☐	☐	☐	☐
Pagarbus	☐	☐	☐	☐	☐
Emociingas	☐	☐	☐	☐	☐
Griežtas	☐	☐	☐	☐	☐
Abejingas	☐	☐	☐	☐	☐
Reiklus	☐	☐	☐	☐	☐
Išlaikantis atstumą	☐	☐	☐	☐	☐
Nuoširdus	☐	☐	☐	☐	☐
Niekinantis	☐	☐	☐	☐	☐
„Šaltas“	☐	☐	☐	☐	☐
Negriežtas	☐	☐	☐	☐	☐
Jautrus	☐	☐	☐	☐	☐
Tolerantiškas	☐	☐	☐	☐	☐
Kantrus	☐	☐	☐	☐	☐
Teisingas	☐	☐	☐	☐	☐

**14. Kokiais būdais siekiate kokybiško bendravimo ir bendradarbiavimo su savo mokiniais iš socialinės rizikos šeimų? Įvertinkite Jų efektyvumą
5 - labai gerai, 4 - gerai, 3 - vidutiniškai, 2 - silpnai, 1- blogai (įrašydami atsakymą remkitės asmenine patirtimi):**

Bendravimo ir bendradarbiavimo būdai	Įvertinimas balais
1)	
2)	
3)	
4)	
5)	
6)	
7)	

15. Kas sunkiausia ir kas lengviausiai bendraujant ir bendradarbiaujant su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų? (įrašydami atsakymą, remkitės asmenine patirtimi)

Sunkiausia yra:

.....
.....
.....

Lengviausia yra:

.....
.....
.....

16. Iš ko susilaukiate pagalbos sprenddami problemas mokinių iš socialinės rizikos šeimų? (pažymėkite kryželiu Jums tinkančius atsakymus ir įvertinkite juos pagal 5 balų vertinimo skalę: 5 — labai gerai, 4 — gerai, 3 — vidutiniškai, 2 — silpnai, 1 - nėra kontakto):

Susilaukiate pagalbos:	Įvertinimas balais
☐ iš kitų pedagogų;	
☐ iš vaiko tesių apsaugos tarnybos darbuotojų;	
☐ iš policijos pareigūnų;	
☐ iš psichologo;	
☐ iš mokyklos administracijos;	
☐ iš kitų šeimų;	
☐ kita (įrašykite):	

17. Kokia yra Jūsų, kaip dalyko mokytojo ar socialinio pedagogo, veikla bendraujant ir bendradarbiaujant su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų? (įrašydami atsakymą, remkitės asmenine patirtimi):

.....
.....
.....
.....

18. Ar visada mokiniai iš socialinės rizikos šeimų į Jus gali kreiptis pagalbos, patarimo ir pan. (pažymėkite kryželiu Jums tinkanti atsakymo variantą):

- Taip;
- Ne;

Jeigu ne, tai kodėl? (įrašykite atsakymą šiose eilutėse):

.....
.....

19. Ar mokiniai iš socialinės rizikos šeimų Jums patiki savo paslapčių? (pažymėkite kryželiu Jums tinkantį atsakymo variantą):

- Taip;
- Ne;

Jeigu ne, tuomet, kaip manote, kodėl? (įrašykite savo nuomonę šiose eilutėse):.....

.....

20. Ar Jus pats/pati pasitikite mokiniais iš socialinės rizikos šeimų? (pažymėkite kryželiu Jums tinkantį atsakymo variantą):

- Tai
- Ne;

Jei ne, tai kodėl? (pagrįskite savo atsakymą šiose eilutėse): .....

21. Mokiniai iš socialinės rizikos šeimų Jums pasakoja apie savo (pažymėkite kryželiu Jums tinkančius atsakymus):

- Laisvalaikį
- Šeimos narius;
- Klasės draugus;
- Kiemo draugus;
- Kita.(įrašykite): .....

22. Ar Jūs kalbatės su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų (pažymėkite kryželiu Jums tinkamus atsakymus):

- Apie savo laisvalaikį;
- Apie praleistą savaitgalį
- Apie savo šeimos narius;
- Apie svarbius savo gyvenimo ir šeimos įvykius;
- Apie savo darbo problemas;
- Apie savo vaikystę;
- Kita (įrašykite): .....

23. Ar mokiniai iš socialinės rizikos šeimų aktyviai dalyvauja užklausinėje veikloje? (pažymėkite kryželiu Jums tinkanti atsakymo variantą):

- Taip;**
- Ne;**

Jei ne, tuomet, kaip manote, kodėl? (įrašykite savo nuomonę šiose eilutėse).....

.....

24. Organizuojamuose renginiuose dauguma mokinių iš socialinės rizikos šeimų dažniausiai būna (pažymėkite kryželiu Jums tinkantį atsakymo variantą):

- Organizatoriai;
- Stebėtojai;
- Dalyviai;
- Organizatoriai ir stebėtojai;
- Organizatoriai ir dalyviai;
- Kita (įrašykite): .....

25. Jūs tariatės su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų (pažymėkite kryželiu Jums tinkančius atsakymų variantus):

- o Organizuodamas (-a) šventes, ekskursijas ir kt. renginius;
- o Spręsdamas (-a) mokinių elgesio, nenoro mokytis ir kt. problemas;
- o Skirdamas (-a) namų darbus;
- o Skirdamas (-a) užduotis pamokų metu;
- o Nuspręsdamas (-a), kada rašyti kontrolinį darbą;
- o Nuspręsdamas (-a), kada ir koku pažymiu vertinti mokinio žinias;
- o Kita (*įrašykite*): .....

26. Kurie pasisakymai geriausiai apibūdina Jūsų bendradarbiavimą su mokiniais iš socialinės rizikos šeimų pedagoginės veiklos metu? (pažymėkite kryželiu Jums tinkančius atsakymus):

PASISAKYMAI	Žymėjimas
Bendra dalyko mokytojo, socialinio pedagogo ir mokinio veikla organizuojant užklasinę veiklą	
Bendra dalyko mokytojo ir socialinio pedagogo veikla kuriant mokymo procesą	
Visa apimantis pedagoginės veiklos su moksleiviais principas	
Mokinių pagalba dalyko mokytojui gaminant vaizdines ir kt. mokymo priemones	
Problemų sprendimas kartu	
Individualus darbas su mokiniais	
Gerai besimokančių mokinių pagalba blogiau besimokantiems	
Gerų tarpusavio santykių kūrimas	
Įvairių buitinių darbų mokykloje pasidalijimas	

27. Kaip Jūs apibūdintumėte bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę tarp socialinio pedagogo, dalyko mokytojų ir mokinių ir socialinės rizikos šeimų? (rašykite savo nuomonę):

.....

.....

.....

28. Ar Jums reikalingi (pažymėkite kryželiu Jums tinkančius atsakymus):

- o Seminarai dalyko mokytojams ir socialiniam pedagogui apie bendravimą ir bendradarbiavimą su moksleiviais iš socialinės rizikos šeimų;
- o Konsultacijos vaikų, iš socialinės rizikos šeimų, ugdymo klausimais;
- o Kita (*įrašykite*): .....

Jums rūpima seminarų tematika (parašykite, kokios):

.....

.....

Konsultacijos reikalingos šiomis temomis (parašykite, kokios):.....

.....

Nuoširdžiai dėkojame Jums už atsakymus ir už bendradarbiavimą su mumis!

ANKETA MOKINIAMS

Mielas Moksleivi, mums labai reikia Tavo pagalbos!

Prašydami užpildyti šią anketą mes norime sužinoti, kaip Tau sekasi bendrauti ir bendradarbiauti su dalyko mokytojais ir socialiniu pedagogu, kokie nesklandumai Jus aplanko, kokie yra Jūsų tarpusavio santykiai?

Anketa yra **ANONIMINĖ**.

Tai reiškia, kad mes **NENORIME ŽINOTI**

nei Tavo **VARDO**, nei **PAVARDĖS!**

Tad drąsiai reikšk savo nuomonę !

Anketos pildymo instrukcija labai paprasta!

Anketoje rasi įvairiausių klausimų. Prie kiekvieno iš jų (skliaustuose) rasi paaiškinimą, kaip reikia į juos atsakyti. Vienuose klausimuose yra pateikti galimi atsakymų variantai, iš kurių Tu galėsi pasirinkti. Jeigu iš pateiktų atsakymų variantų Tau netinka nė vienas, Tu turi galimybę įrašyti savąjį variantą skiltyje „ Kita (įrašyk) “.

Anketoje yra klausimų, į kuriuos prašoma atsakyti remiantis savo patirtimi, prašoma išsakyti savo nuomonę ir pan.

SĖKMĖS !

I. Duomenys apie Tave

1. Tavo lytis (pažymėk kryželiu atsakymą atitinkantį skrituliuką):   vyr.   mot.

2. Kurioje klasėje mokaisi? (įrašyk skaičių): _____

II. Bendravimo ir bendradarbiavimo kokybė

3. Ar manai, kad dalyko mokytojai (-os) ir socialinis (-ė) pedagogas (-ė) pakankamai bendrauja ir bendradarbiauja su Tavimi? (pažymėk kryželiu Tau tinkantį atsakymo variantę):

Manau, kad taip;   Sunku pasakyti;   Manau, kad ne.

4. Įvertink savo bendravimą su dalyko mokytojais (-omis) ir socialiniu (-e) pedagogu (-e) (atidžiai perskaityk ir įvertink kiekvieną teiginį pažymėdamas (-a) kryželiu atitinkamoje skiltyje esantį skrituliuką):

TEIGINIAI	Labai dažnai	Dažnai	Nei dažnai, nei retai	Retai	Nėra kontakto
Tu priimi dalyko mokytojus (-as) ir socialinį (-e) pedagogą (-e) geranoriškai	☐	☐	☐	☐	☐
Tu leidi dalyko mokytojams (-oms) ir socialiniam (-ei) pedagogui (-ei) pasijausti	☐	☐	☐	☐	☐
Tu noriai kreipiesi į dalyko mokytojus (-as) ir socialinį (-ę) pedagogą (-ę) pagalbos, sprendžiant įvairias problemas	☐	☐	☐	☐	☐
Tu vengi klausti dalyko mokytojų (-os) ir socialinio (-ės) pedagogo (-ės) patarimo	☐	☐	☐	☐	☐
Tu gerbi dalyko mokytojus (-as) ir socialinį (-ę) pedagogą (-ę)	☐	☐	☐	☐	☐
Tu stengiesi pateisinti dalyko mokytojų ir socialinio (-ės) pedagogo (-ės) viltis, tinkamai elgiesi	☐	☐	☐	☐	☐
Tu pasitiki dalyko mokytojais (-omis) ir socialiniu (-e) pedagogu (-e)	☐	☐	☐	☐	☐
Tu nevengi bendrauti su dalyko mokytojais (-omis) ir socialiniu (-e) pedagogu (-e)	☐	☐	☐	☐	☐
Tu atsižvelgi į dalyko mokytojų ir socialinio (-ės) pedagogo(-ės) poreikius	☐	☐	☐	☐	☐
Tu esi taktiškas (-a), bendraudamas (-a) su dalyko mokytojais (-omis) ir socialiniu (-e) pedagogu (-e)	☐	☐	☐	☐	☐
Tu esi dėmesingas dalyko mokytojams (-oms) ir socialiniam (-ei) pedagogui (-ei)	☐	☐	☐	☐	☐
Tu sieki susitarimo, prisitaikymo bendraudamas (-a) su dalyko mokytojais (-omis) ir socialiniais (-e) pedagogais (-e)	☐	☐	☐	☐	☐
Tu esi kantrus (-i) bendraudamas (-a) su dalyko mokytojais (-omis) ir socialiniu (-e) pedagogu (-e)	☐	☐	☐	☐	☐

5. Įvertink savo dalyko mokytojus (-ą) ir socialinį (-ę) pedagogą (-ę) kaip asmenybę. Koks (-ia) jis/ji Tau atrodo? (atydžiai perskaityk ir įvertink pateiktas savybes, pažymėdamas (-a), kryželiu atitinkamoje skiltyje esantį skrituliuką):

SAVYBĖS	Labai dažnai	Dažnai	Nei per dažnai, nei per retai	Retai	Nėra kontakto
Atlaidus	☐	☐	☐	☐	☐
Draugiškas	☐	☐	☐	☐	☐
Dalykiškas	☐	☐	☐	☐	☐
Pagarbus	☐	☐	☐	☐	☐
Emociingas	☐	☐	☐	☐	☐
Griežtas	☐	☐	☐	☐	☐
Abejingas	☐	☐	☐	☐	☐
Reiklus	☐	☐	☐	☐	☐
Išlaikantis atstumą	☐	☐	☐	☐	☐
Nuoširdus	☐	☐	☐	☐	☐
Niekinantis	☐	☐	☐	☐	☐
„Šaltas“	☐	☐	☐	☐	☐
Negriežtas	☐	☐	☐	☐	☐
Jautrus	☐	☐	☐	☐	☐
Tolerantiškas	☐	☐	☐	☐	☐
Kantrus	☐	☐	☐	☐	☐
Teisingas	☐	☐	☐	☐	☐

6. Kaip Tu manai, kas dalyko mokytojams (-oms) ir socialiniam (-ei) pedagogui (-ei) yra sunkiausia ir kas lengviausia, bendraujant ir bendradarbiaujant su Tavimi? (įrašyk savo nuomonę):

Lengviausia yra: .....

Sunkiausia yra:.....

7. Ar visada gali į dalyko mokytojus (-as) ir socialinį (ę) pedagogą (-ę) kreiptis pagalbos, patarimo? (pažymėk kryželiu Tau tinkantį atsakymo variantą):

- Taip;
- Ne;

Jei ne, tai kodėl? (įrašyk savo nuomonę šiose eilutėse):

.....
.....

8. Ar galėtum dalyko mokytojams (-oms) ir socialiniui (-ei) pedagogui (-ei) patikėti savo paslaptį? (pažymėk kryželiu Tau tinkantį atsakymo variantą):

Taip;

Ne;

Jei ne tai kodėl? (atsakymą įrašyk šiose eilutėse):

.....
.....

9. Ar dalyko mokytojai (-os) ir socialinis (-ė) pedagogas (ė) pasitiki Tavimi? (įrašyk savo nuomonę)

Taip;

Ne;

Jei ne, tai kodėl taip galvoji? (įrašyk savo nuomonę šiose eilutėse):

.....
.....

10. Tu dalyko mokytojams (-oms) ir socialiniam (-ei) pedagogui (-ei) pasakoji apie savo: (pažymėk kryželiu Tau tinkančius atsakymus)

Laisvalaikį;

Šeimos narius;

Klasės draugus;

Kiamo draugus;

Kita (įrašyk) .....

11. Ar dalyko mokytojai (-os) ir socialinis (-ė) pedagogas (-ė) Tau pasakoja (pažymėk kryželiu Tau tinkančius atsakymus):

Apie savo laisvalaikį

Apie praleistą savaitgalį

Apie savo šeimos narius;

Apie svarbius savo gyvenimo ir šeimos įvykius;

Apie savo darbo problemas;

Apie savo vaikystę;

Kita (įrašyk): .....

12. Kokiomis temomis dažniausiai diskutuojate su dalyko mokytojais (-omis) ir socialiniu (-e) pedagogu (-e) valandėlių metu/ individualių pokalbių metu (įrašydamas (-a) atsakymą remkis savo patirtimi):

.....
.....
.....

13. Ar Tu aktyviai dalyvauji dalyko mokytojų (-os) ir socialinio (-ės) pedagogo (-ės) organizuojamuose renginiuose? (pažymėk kryželiu *Tau tinkantį atsakymą*):

Taip;

Ne; ..

Jei ne, tai kodėl? (*Irašyk atsakymą šiose eilutėse*):

.....
.....

14. Organizuojamuose renginiuose Tu dažniausia būni (*pažymėk kryželiu *Tau tinkančius atsakymus**)

Organizatoriumi;

Stebėtoju;

Dalyviu;

Organizatoriumi ir stebėtoju

, Organizatoriumi ir dalyviu;

Kita (*įrašykite*): .....

15. Ar Tavo dalyko mokytojai (-os) ir socialinis (-ė) pedagogas (-ė) klausia mokinių patarimų organizuodamas mokymą ar laisvalaikį? (*pažymėk kryželiu *Tau tinkantį atsakymą**)

Taip;

Ne;

Jei ne, tai, kaip manai, kodėl? (*Įrašyk savo nuomonę šiose eilutėse*):

.....
.....

16. Ar Tavo dalyko mokytojai (-os) ir socialinis (-ė) pedagogas (-ė) tariasi su mokiniais (*pažymėk kryželiu atsakymus*):

Organizudamas (-a) ekskursijas, šventes ar kitus renginius;

Spręsdamas (-a) mokinių, elgesio, nenoro mokytis ar kitas problemas;

Skirdamas (-a) namų darbus;

Skirdamas (-a) užduotis pamokų metu;

Nuspręsdamas (-a), kada rašyti kontrolinį darbą;

Nuspręsdamas (-a), kada ir koku pažymiu vertinti mokinio žinias;

Kita (*įrašyk*): .....

17. Ar Tu pats esi savo dalyko mokytojams (-oms) ir socialiniam (-ei) pedagogui (-ei) ką nors pataręs (*pažymėk kryželiu *Tau tinkantį atsakymą**):

Taip;

Ne;

Jei ne, tai kodėl? (*atsakymą įrašyk šiose eilutėse*);

.....
.....

18. Ar Tu norėtum savo dalyko mokytojams (-oms) ir socialiniam (-ei) pedagogui (-ei) ką nors patarti? (*pažymėk kryželiu *Tau tinkantį atsakymą**):

o Taip;

Jei taip, tai ką norėtum patarti? (*įrašyk patarimą šiose eilutėse*):

.....

o Ne;

Jei ne, tai kodėl nenori patarti? (*įrašyk savo nuomonę šiose eilutėse*):

.....

19. Kaip Tu supranti bendravimo ir bendradarbiavimo kokybę tarp dalyko mokytojų, socialinio (-ės) pedagogo (-ės) ir mokinių? (*įrašyk savo nuomonę*):

.....

20. Ar manai, kad Tavo dalyko mokytojų ir socialinio (-ės) pedagogo (-ės) bendravimas ir bendradarbiavimas yra kokybiškas?

o Taip;

o Ne;

Jei ne tai kodėl? (*įrašyk savo nuomonę šiose eilutėse*):

.....

Nuoširdžiai dėkojame Tau už atsakymus ir už bendradarbiavimą su mumis!